

DIŞ POLİTİKADA TOPLUMSAL CİNSİYET

**2020
YÜKSEK LİSANS TEZİ
ULUSLARARASI POLİTİK EKONOMİ**

Hülya DEMİRAĞ

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Latif PINAR**

DIŞ POLİTİKADA TOPLUMSAL CİNSİYET

Hülya DEMİRAĞ

Doç. Dr. Latif PINAR

T.C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Uluslararası Politik Ekonomi Anabilim Dalında

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK

Ağustos 2020

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI	3
DOĞRULUK BEYANI	4
TEŞEKKÜR	5
ÖZ	6
ABSTRACT	7
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ	8
ARCHIVE RECORD INFORMATION	9
KISALTMALAR	10
ARAŞTIRMANIN KONUSU	11
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	11
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	12
ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ/ PROBLEM	12
KAPSAM VE SINIRLILIK/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	13
GİRİŞ	14
BİRİNCİ BÖLÜM	17
TOPLUMSAL CİNSİYETİN KURAMSAL ANALİZİ	17
1.1. Toplumsal Cinsiyet Kavramı	17
1.2. Toplumsal Cinsiyet Kuramları	20
1.2.1. Yapısal İşlevselci Kuram	20
1.2.2. Sembolik Etkileşimci Kuram	21
1.2.3. Çatışmacı Kuram	21
1.3. Cinsiyet Roller ve Toplumsal Cinsiyet	24
1.4. Cinsiyet Eşitsizliğinin (Ayrımcılığının) Ortaya Çıktığı Alanlar	28
1.5. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	33
İKİNCİ BÖLÜM	38
ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE FEMİNİST YAKLAŞIMLAR	38
2.1. Feminizmin Tanımlanması	38
2.2. Feminist Meydan Okumanın Doğuşu	40
2.2.1. Birinci Dalga Feminizm	41
2.2.2. İkinci Dalga Feminizm	44
2.2.3. Üçüncü Dalga Feminizm	46

2.3. Feminist Kuramlar	48
2.3.1. Liberal Feminizm.....	50
2.3.2. Sosyalist Feminizm.....	52
2.3.3. Radikal Feminizm	54
2.3.4. Postmodernist Feminizm	55
2.4. Feminizm ve Toplumsal Cinsiyet	56
2.5. Feminist Hareketler ve Uluslararası İlişkiler	58
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	62
DIŞ POLİTİKADA TOPLUMSAL CİNSİYET	62
3.1. Toplumsal Cinsiyet ve Uluslararası İlişkiler.....	62
3.2. Toplumsal Cinsiyet ve Milliyetçilik.....	65
3.3. Toplumsal Cinsiyet ve İnsan Hakları.....	67
3.4. Uluslararası Siyasetin Toplumsal Cinsiyeti	70
3.4.1. Dünya’da Kadınların Siyasal Haklar Mücadelesi	72
3.4.2. Siyasal Katılım	76
3.5. Politika ve Toplumsal Cinsiyet.....	79
3.5.1. Küresel Politikada Kadın Liderler	84
3.6. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikaları	90
3.6.1. Uluslararası Gelişmeler	93
3.6.2. Uluslararası Sözleşmeler ve Düzenlemeler.....	95
3.6.3. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Politika (İzlanda, Norveç, Finlandiya, İsveç ve Türkiye Örnekleri)	98
3.7. Uluslararası Medya’da Toplumsal Cinsiyet	102
SONUÇ	108
KAYNAKÇA	113
TABLolar LİSTESİ	123
GÖRSELLER LİSTESİ	124
ÖZGEÇMİŞ.....	125

TEZ ONAY SAYFASI

Hülya DEMİRAG tarafından hazırlanan “DIŞ POLİTİKADA TOPLUMSAL CİNSİYET” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Latif PINAR

.....

Tez Danışmanı, Uluslararası Siyaset ABD

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Uluslararası Politik Ekonomi Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 27/07/2020

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Doç. Dr. Ersin MÜEZZİNOĞLU(KBÜ)

.....

Üye : Doç. Dr. Latif PINAR (KBÜ)

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Emre KALAY (TÜ)

.....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Hülya DEMİRAĞ

İmza :

TEŞEKKÜR

Uzun bir araştırma ve çalışma süreci sonunda tezimi bitirmiş bulunmaktayım. Çalışma sürecinde hiçbir zaman desteğini esirgemeyen ve her zaman yanımda olan aileme, yazım sürecinde destekleriyle yanımda olan arkadaşlarıma ve daha sonra her zaman bana inanan, destek veren, her konuda yardımcı olan kıymetli hocalarım Doç. Dr. Ali Asker ve Doç. Dr. Can Kakışım'a ayrıca araştırma konum hakkında birçok bilimsel çalışması bulunan ve bu konuda bana yol gösteren bir diğer kıymetli hocam Prof. Dr. Gülay Günay'a yanımda oldukları için teşekkür ediyorum.

Tezimin hazırlanma ve tamamlanma sürecinde her zaman yanımda olan, destekleyen, akademik yolda bilgi ve tecrübelerini aktaran, birlikte çalışma imkânı bulduğum hocam, Doç. Dr. Latif Pınar'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

ÖZ

Kadın ve erkeğin biyolojik farklılığı olarak tanımlanan cinsiyet kavramı ile kültürel ve toplumsal değerlere göre belirlenen, toplumdan topluma ve tarihsel sürece göre değişen toplumsal cinsiyet kavramı birbirlerinden oldukça farklıdır. Toplumsal cinsiyet, kişinin fiziksel cinsiyetinden daha ziyade içinde yaşadığı toplumda oluşturulmuş bireysel kimliğidir. Toplumsal cinsiyet ve kadın çalışmaları üzerine yapılan araştırmalarda bu iki kavram arasındaki ayrıma vurgu yapılmaktadır. Toplumsal cinsiyet ve dış politika konularında adaletsizlik sorunu en önemli sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınlara yönelik yapılan adaletsizlik ve ayrımcılık oldukça fazladır. Hızla değişen dünyada sosyo-politik alanda birçok gelişmeler yaşanmaktadır. Kadınların siyaset, uluslararası ilişkiler ve dış politika gibi alanların hepsinde eşit bir şekilde yer alması gerekmektedir. Bu çalışmada, kavramsal olarak ortaya çıktığı ilk günden bugüne kadar toplumsal cinsiyet kavramının tarihsel süreci, feminizm ile birlikte uluslararası ilişkilere girmesi ve son olarak ise Dış politikada toplumsal cinsiyet çalışmalarına yönelik uygulamalar ve politikalar incelenmektedir. Bu doğrultuda çalışma hazırlanırken Uluslararası İlişkiler alanında toplumsal cinsiyet ilişkisini incelemek, siyaset ve politika açısından kadınlara yönelik adaletsizlik ile ilgili bilgiler vermek ve bu konuda yapılacak çalışmalara kaynak oluşturmak amaçlanmaktadır.

Çalışmanın hazırlanması sürecinde, konu ile ilgili bilimsel makaleler, kitaplar, gazeteler ve internet kaynakları kullanılmıştır. Aynı zamanda çalışma konusu kapsamında uluslararası sözleşmelere, belgelere, düzenlemelere ve fotoğraflara yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet; Feminizm; Kadın; Uluslararası İlişkiler.

ABSTRACT

The concept of biologically defined gender between differences between men and women and the concept of gender, which is determined by cultural and social values and varies from society to society and historical process, are quite different from each other. Gender is the individual identity created in the society in which the person lives, rather than the physical gender. In researches on gender and women's studies, the distinction between these two concepts is emphasized. The problem of injustice in the fields of gender and foreign policy is the most important problem. Injustice and discrimination against women are very high. In the rapidly changing world, there are many developments in the socio-political field. Women should be equally involved in all areas such as politics, international relations and foreign policy. In this study, the historical process of the concept of gender from the first day of its emergence, to international relations with feminism, and finally, the practices and policies towards gender studies in foreign policy are examined. While preparing the study in this direction, it is aimed to examine the gender relationship in the field of International Relations, to give information about the injustice towards women in terms of politics and policy and to create a source for the studies to be carried out on this issue.

During the preparation of the study, scientific articles, books, newspapers and internet resources were used. At the same time, international

Keywords: Gender; Feminism; Woman; International Relations.

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Dış Politikada Toplumsal Cinsiyet
Tezin Yazarı	Hülya DEMİRAĞ
Tezin Danışmanı	Doç. Dr. Latif PINAR
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	27.07.2020
Tezin Alanı	Uluslararası Politik Ekonomi
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	125
Anahtar Kelimeler	Toplumsal Cinsiyet, Feminizm, Kadın, Uluslararası İlişkiler.

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of theThesis	Gender In Foreign Policy
Author of theThesis	Hülya DEMİRAG
Advisor of theThesis	Assoc. Prof. Dr. Latif PINAR
Status of theThesis	Master's Degree
Date of theThesis	27.07.2020
Field of theThesis	International Political Economy
Place of theThesis	KBU/LEE
Total PageNumber	125
Keywords	Gender, Feminism, Woman, International Relations.

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
A.g.e.	: Adı Geçen Eser
Akt.	: Aktaran
BM	: Birleşmiş Milletler
CEDAW	: Kadınlara Karşı Her Tür Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi
Çev.	: Çeviren
DAW	: Kadının İlerlemesi Bölümü
EIGE	: Avrupa Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü
IPU	: Women in National Parliaments
İHEB	: BM İnsan Hakları Beyannamesi
KSHS	: Kadınların Siyasal Hakları Sözleşmesi
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
UN	: United Nations
WEF	: Dünya Ekonomik Formu
WILPF	: Women's International League For Peace and Freedom

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Toplumsal Cinsiyet ve Dış Politika konularında en önemli sorunlardan biri eşitsizliktir. Uzun yıllardan bu yana kadınlar, hayatın her alanında olduğu gibi siyaset ve politika alanında da yer alabilmek için büyük mücadeleler vermiştir. Geçmişten bugüne Uluslararası ilişkiler, erkek egemenliğinin baskın olduğu bir alan haline de gelmiştir. Ataerkil zihniyet düşüncesi kadınları ikincil konumda tutmuştur. Geçmişten günümüze devam eden bu bakış açısının değişmesi gerekmektedir. Kadınlar, Uluslararası ilişkiler ve dış politika alanlarında eşit temsil edilmelidir. Bu bağlamda, Uluslararası ilişkiler ve dış Politikada artan toplumsal cinsiyet eşitsizliği sorunun boyutları ve sorunun çözümüne yönelik ülkelerin uyguladığı politikalar çalışmanın temel konusunu oluşturmaktadır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Uluslararası ilişkiler ve politika alanı ortaya çıkışından bu yana geleneksel değerler çerçevesinde ilerlemiş ve devlet merkezli gelişmiştir. Devlet'e ait olarak görülen güç, egemenlik, güvenlik, savaş, barış gibi kavramlar ise eril yapı ile özdeşleştirilmektedir. Yani erkeklere ait bir alan olarak kabul edilmiş ve bu şekilde devam etmektedir. Kadınlar siyaset ve politika alanının dışında tutulmak istenmektedir. Çalışma, uluslararası ilişkiler alanında özellikle dış politikada toplumsal cinsiyet ayrımcılığını çeşitli konular üzerinden ele almaya çalışmaktadır.

Bu çalışma, uluslararası ilişkiler alanında ele alınan konular arasında güncelliğini koruması yani geçmişte ve gelecekte konuşuluyor olması açısından oldukça önemlidir. Bu bağlamda, geçmişten günümüze toplumsal cinsiyet kavramının literatüre ve bilimsel çalışma alanlarına yerleşmesinin ele alınması, feminizmin doğuşu ve toplumsal cinsiyetin gelişmesine katkı sağlaması ve uluslararası ilişkiler alanındaki önemimin incelenmesi ve dış politikada toplumsal cinsiyet ve kadın sorunları üzerine odaklanılması, politika ve kadın çalışmaları üzerine yapılacak araştırmalara kaynak oluşturmayı amaçlamaktadır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmanın oluşturulmasında toplumsal cinsiyet, feminizm, uluslararası ilişkiler, politika, siyaset, medya gibi konulara ait kitaplar, bilimsel makaleler, raporlar, tezler, resmi belgeler ve internet kaynakları analiz yöntemi ile incelenmiştir. Bu doğrultuda araştırılan konuya ilişkin çözümlemelerde birincil kaynaklara ulaşılmaya çalışılmıştır. Toplanan kaynaklar ve veriler analiz edilerek, yorumlanarak açıklanmıştır.

ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ/ PROBLEM

Çalışmada, uluslararası ilişkiler ve politika alanında toplumsal cinsiyet sorunu ele alınırken çalışmanın hipotezi şu şekilde formüle edilmiştir: Dış politikada toplumsal cinsiyet eşitliğinin olup olmadığı ve kadınların neden eşit temsil edilmedikleri, siyasi karar alma mekanizmalarında niçin çoğunlukla erkeklerin yer aldığı gibi sorulara cevap aranmaktadır. Bu doğrultuda problemin temel nedenine inilerek ataerkil sistemden günümüze toplumsal cinsiyet kavramına geniş olarak yer verilmiştir. Uluslararası ilişkilerde feminizmin doğuşu ve sonrasında bu alanda yaşanan gelişmeler hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonrasında dış politikada toplumsal cinsiyet sorunu farklı perspektiflerle ele alınmıştır.

KAPSAM VE SINIRLILIK/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Çalışmanın konusu doğrultusunda toplumsal cinsiyet kavramının kuramsal analizi, feminizmin doğuşu ve gelişmesi, insan hakları, milliyetçilik, medya, siyaset ve politika ile birlikte toplumsal cinsiyet eşitliği konularına değinilmiştir. Bu çalışma kapsamında toplumsal cinsiyet, siyasal hak talepleri ve kadınlara yönelik ayrımcılığa ilişkin uluslararası sözleşmeler, düzenlemeler ve belgeler incelenmiştir. Bu alanda var olan boşluğu doldurabilecek nitelikli bir çalışma ortaya koyabilmek adına birçok kaynaktan yararlanılırken, konu tekrarından kaçınılmıştır.

Araştırmanın yapılması sürecinde doğrudan dış politika ve toplumsal cinsiyet konusu ile ilgili çalışmanın olmaması, benzer çalışmaların ise yetersiz olması kaynak kısıtlılığı açısından güçlükler neden olmuştur.

GİRİŞ

Günümüzde sosyal bilimlerin her birinde farklı konular ele alınarak toplumsal cinsiyet çalışmaları yapılmaktadır. Araştırmacılara geniş bir çalışma ve bakış açısı sunan toplumsal cinsiyet olgusu, sosyal bilim disiplinlerine ilk olarak feminist çalışmalar olarak girmiş daha sonraki süreçte ise kadın çalışmaları olarak literatüre geçen kavram sonunda toplumsal cinsiyet çalışmaları olarak anılmaya başlamıştır. Toplumsal cinsiyet-kadın çalışmaları alanını genişleten, kapsamlı ve evrensel hale getiren feminist çalışmalardır. Bu sebeple toplumsal cinsiyet çalışmaları, feminist çalışmalar kapsamında incelenmelidir.

Toplumsal cinsiyet olgusu, kadın-erkek arasındaki ilişkilerin ve rol dağılımının biyolojik temelden daha çok toplumsal ve kültürel yapılar tarafından belirlendiğini ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet, toplumsal sistemin kadın ve erkeğe atfettikleri değerler ve roller bütünüdür. Kadın ve erkeğe yüklenen roller, bireyin içinde bulunduğu toplumun yapısını yansıtmaktadır. Bireylerin cinsiyetlerine göre belirlenen ve onlara doğduğu andan itibaren aktarılan bu değerler, toplumsallaşma yolu ile öğretilmektedir. Ve bu şekilde nesilden nesile aktarılmaktadır.

Toplum kaynaklı roller, bireylerin davranışlarını, düşüncelerini ve sorumluluklarını belirlemektedir. Ataerkil zihniyet olarak ifade edilen düşünce yapısında kadınlar ile erkeklerin psikolojik, bilişsel ve kişiliksel olarak birbirlerinden farklı oldukları vurgulanmaktadır. Toplumsal cinsiyetçi yaklaşım, kadın ve erkeğin farklı oldukları noktaları kesin bir şekilde belirtirken cinsiyetlere özgü nitelikleri de belirlemektedir. Ve birey, doğduğu andan itibaren içinde bulunduğu toplumsal kültür tarafından oluşturulan, geçmişten bugüne gelen algı çerçevesinde hayatını devam ettirmektedir. Kadınlar için duygusal, sadakat, anlayış, fedakârlık, naziklik gibi özellikler yüklenirken erkekler için cesur, kahraman, bağımsız, rekabetçi gibi özellikler yüklenmektedir. Bu özelliklerden yola çıkılarak erkek, ev dışında (kamusal alan) kadın ise ev içerisinde (özel alan) sorumlu tutulmaktadır. Kadınlar erkekler gibi çalışma hayatına dahil olmak yerine ev içerisinde iyi bir eş, iyi bir anne sorumluluğunu üstlendirmeye mahkum edilmiştir. Kadınların özel alandan kamusal alana çıkması daha sonraki süreçte büyük mücadeleler sonucunda gerçekleşmiştir.

Toplumsal cinsiyet, geleneksel toplumlarda kadın erkek eşitsizliğini ifade eden önemli bir kavramdır. Bireysel olarak kadın ve erkek tanımlamasından ziyade cinsiyet farklılıklarının, toplumsal ve kültürel karşılığını açıkça ifade etmektedir. Cinsiyet eşitsizliğinden bahsederken sosyal bilimler içerisinde önemli bir yeri bulunan “Feminizm” kavramı karşımıza çıkmaktadır. Feminizm, bilinen en genel anlamı ile kadınlar ile erkeklerin eşit olması gerektiğini öne süren ve hiyerarşik yapıda erkek egemen sistemin ortadan kaldırılmasını dile getiren bir ideolojidir. En temel iddiası, eşitsizlikleri ortadan kaldırmak, kadınları erkeklerin baskısından kurtarmak ve erkek egemenliğinin hüküm sürdüğü bütün sistemlere karşı çıkmaktır. Yani, feminist hareket kadınları her alanda görünür kılmayı hedeflemektedir.

Feminizmin uluslararası ilişkileri disiplini içerisine 1980’lerin sonunda girmesi ile bu alanda önemli kırılmalar ve büyük gelişmeler yaşanmıştır. Feminist hareketin tarihsel süreçte önemli kazanımlar elde etmesi kadınlar için dönüm noktası niteliği taşımaktadır. Bu süreçte kadınlar birçok sosyal hak ile birlikte ilk defa siyasi haklara sahip olmuştur. Erkek alanı olarak görülen siyaset alanı kadınların oy hakkı mücadelesi ile başlayıp temsil edilme noktasına kadar ilerlemektedir. Feminist uluslararası ilişkiler düşüncesi iki temel düşünce üzerine yoğunlaşmaktadır. Birincisi, cinsiyet kavramının uluslararası ilişkiler alanındaki yerini incelerken dünyayı görmemizde ve tanımamızdaki etkisini incelemektir. İkinci temel düşünce ise; dış politika alanını incelemek ve kadınların dünya politikasındaki varlığını ortaya çıkarmaktır.

Uluslararası ilişkiler çalışmalarında üzerinde durulan iki alan bulunmaktadır: iç politika ve dış politika. İki farklı alan olarak kabul edilen iç politika ve dış politika aslında birbirlerinden çok da ayrı olmayan ve karşılıklı olarak birbirlerini etkileyen iki alandır. Dış politika; bir ülkenin sınırları dışında uygulanmak için tasarladığı siyaset anlayışı olarak tanımlanmaktadır. Toplumsal zihniyetin egemen kuralları burada da kendini göstermektedir. Dış politika alanı; rekabet, özgüven ve savaşçı bir karakteristik yapıya sahip olduğu için erkek egemenliği hâkimdir. Devletler, küresel politikada etkili olabilmek için daha çok erkek lider ile temsil edilmektedir. Ancak, feminist hareketlerin ve toplumsal cinsiyet çalışmalarının uluslararası ilişkilerde verdiği büyük uğraşlar sonucunda az sayıda da olsa dış politikada kadın liderler yer almaktadır.

Çalışmanın amacına ulaşılabilmesi için araştırmada izlenilecek yol haritası şu şekildedir: Çalışmada ele alınan konunun çözümlenmesini kolaylaştırabilmek adına ilk olarak toplumsal cinsiyetin kavram analizi üzerinde durulacaktır. İkinci bölümde ise feminizmin doğuşu ve tarihsel süreç içerisindeki gelişimi, uluslararası ilişkiler alanına girmesi incelenecektir. Son bölüm, araştırmanın hipotezinin ortaya konulduğu bölümdür. Bu bölümde, yapılan literatür taramaları, toplanan veriler doğrultusunda dış politikada toplumsal cinsiyetin varlığı, cinsiyet eşitsizliğinin uluslararası boyutları, kadınlara yapılan ayrımcılık ve toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları ve dış politikada görevli kadın liderlerin Dünya siyasetindeki durumu detaylı bir şekilde analiz edilecektir.

Bu çalışma, dış politikada toplumsal cinsiyet ile ilgili bilimsel çalışmaların yeterli sayıda olmadığından yola çıkılarak, bu alanda mevcut olan literatürdeki boşluğu doldurabilmek için özgün bir eser olarak tasarlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL CİNSİYETİN KURAMSAL ANALİZİ

1.1. Toplumsal Cinsiyet Kavramı

Toplumsal cinsiyetin, sosyolojik analizi yapıldığında cinsiyet kavramından farklı olarak toplum tarafından oluşturulmuş bir kavram olduğu ortaya çıkmıştır. Toplumsal yapı sistemler açısından oluşmaktadır. Ve bu sistem, gereksinimlere göre bireyin biyolojik farklılıklarını belirli bir sosyolojik zemine oturtmaktadır. Toplumsal cinsiyet de bu sistem içerisinde oluşan bir kavramdır ve toplumdan topluma değişiklik göstermektedir. 1972 yılında ilk defa Ann Oakley 'nın kullandığı bu kavram, kadın ile erkek arasındaki ayrımın yalnızca biyolojik faktörlerden ibaret olmadığını, sosyal ve kültürel unsurlar aracılığı ile oluştuğunu ifade etmektedir.¹

Cinsiyet ve toplumun tarihsel kökeni, nerede başlayıp nerede bittiği toplumsal cinsiyetin oluşması konusunda önemli bir unsurdur. Kadın ve erkek arasındaki farklılıkların temeli yalnızca fiziksel özelliklerinden mi doğar yoksa toplumsal ve kültürel değişimlerin etkisi var mıdır? Buna benzer sorulardan yola çıkarak toplumsal cinsiyet kavramının genel hatları çizilebilir ve bu yönde açıklamalar getirilebilir.

Biyolojik olarak; kadın ve erkek olmak üzere iki cinsiyet (Sex) mevcuttur ve iki cinsiyeti birbirinden ayırtıran önemli özellik üreme sistemleridir. Kişi anatomik ve hormonal farklılıklara göre kadın veya erkek olur. Erkek ve kadın sadece anatomik yapısından dolayı değil aynı zamanda fiziksel ve toplumsal yönden de farklılaşmaktadır.² Toplumsal cinsiyet (Gender), 1970'lerde feministlerin yeni bir mana katarak kullandıkları bir kavramdır. Toplumsal cinsiyet kavramının, ilk zamanlar cinsiyet kavramına karşıt bir tanımlaması yapılmıştır. Buna göre, cinsiyet dediğimiz kavram, kadın ile erkek arasındaki biyolojik farkları tanımlarken toplumsal cinsiyet ise

¹ Elife Yeter, "Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadının Öznelliği ve Din", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2015, 190.

² Gülay Günay- Aybala Demirci Aksoy- Özgün Bener, *Dünya Kadın Sorunları- Günümüz Dünya Sorunları*, Ankara, Pegem Akademi, 2016, 272.

cinsel kimliklerin oluşumunda toplumsal ve kültürel etkilerin var olduğunu göstermiştir.³

Kadın ile erkeğin biyolojik özelliğini ifade eden cinsiyet, gelişme sürecinde bireyin içerisinde bulunduğu toplumun, sosyal ve kültürel yapısından kaynaklı olarak toplumsal cinsiyet kimliğinin oluşması aşamasında değişim geçirmektedir. Cinsiyet, biyolojik ayrımı anlatırken: toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek arasındaki toplumsal açıdan eşitsizliğe vurgu yapmaktadır. Kavram, ortaya çıkışından bugüne sadece bireysel kimlikten ziyade erkeklik ve kadınlığın sosyal ve kültürel ideallerini, yapısal ve sistemsel değişimini ve cinsiyete dayalı iş bölümünü kapsayacak kadar genişlemiştir. Genel anlamıyla toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek için toplumsal tarafından oluşturulan roller ve sonradan öğretilmiş davranış kurallarını ifade eden bir kavramdır.⁴ Yani, toplumun kendi kültürü cinsiyetler üzerinden içselleştirilmeye çalışılmaktadır.

Tüm toplumlarda doğumla birlikte oluşan biyolojik-anatomik farklılıklar sosyal ve kültürel olarak değerlendirilmektedir. Böylelikle hangi davranışların kadınlar, hangi davranışların ise erkekler için olduğuna, iki cinsiyetin de hangi haklara ve yetkiye sahip olduğuna ilişkin toplumsal beklenti geliştirilmektedir. Bu beklentiler toplumdan topluma, kültürden kültüre değişebildiği gibi aynı toplum içerisinde de farklılık gösterebilse de birtakım ortak noktalar vardır.⁵ Toplumsal cinsiyet, toplumsal olarak belirlenmiş dişilik ve erkeklik kavramlarıyla ilişkilidir.⁶ Başka bir ifadeyle cinsiyet kişilerin doğal yaradılışlarını ve fiziksel görünümelerini anlatmak için kullanılmaktadır. Entwistle'ye göre toplumsal cinsiyet, cinsiyet kimliğimiz ile tarihsel ve kültürel olarak belirlenen sosyal kimliğimizi ayırmak için kullanılan bir kavramdır.⁷ Örneğin; ev işleriyle ilgilenmek, çocuğa bakmak gibi birtakım işleri yapmak üzere güdülenmiş olmak cinsiyet olarak dişi olmakla bağlantılı değildir. Kadınların doğum yapabilmesi sadece doğal yapısından kaynaklanan bir olaydır. Kadınların ev işleriyle uğraşıp, çocuk bakabilmesi ise toplumsal cinsiyetin farklılaşmasıdır.

³Ayda Sezgin, "Kavramsal Olarak Feminizm, Toplumsal Cinsiyet ve Devlet Üzerine Yaklaşımlar", *Minerva Dergisi*, 2016 /3, 19.

⁴Akın Yumuş, *Kalkınma Planları Çerçevesinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Anlayışının Ekonomik, Toplumsal ve Siyasal Boyutları*, T. C Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü- Uzmanlık Tezi, Ankara, 2012, 26.

⁵Yıldız Ecevit, "Toplumsal Cinsiyetle Yoksulluk İlişkisi Nasıl Kurulabilir? Bu İlişki Nasıl Çatışabilir?", *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 25 (4), 2003, 83.

⁶Suna Başak, *Sosyoloji 'ye Giriş*, Ankara, Grafiker Yayınları, 2013, 211.

⁷Joanne Enlwtisle, *Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet, Temel Sosyolojik Dikotominler* (çev. İlkay Şahin, çev: İhsan Çapçioğlu), Ankara, Birleşik Yayınevi, 2002, 212.

*“Kadınlar ve erkeklerin farklılaşmaları nereye kadar biyolojinin, nereye kadar toplumun bir sonucudur? Farklılıkları ortaya çıkaran doğal yaratılış özellikleri mi yoksa toplumsal sistemin özellikleri mi?”*⁸ Bu soruların cevabını şu şekilde somutlaştırabiliriz. Mesela niçin çok eşlilik erkeklerde daha yaygınken kadınlarda daha az görülmektedir? Niçin, çocuğa bakmak, ev işleri ile ilgilenmek kadının görevi iken erkek ise ev dışında çalışmakla görevlidir? Erkekler ve kadınların meslekleri diye bir ayırım neden yapılmaktadır? Sosyal bilimcilerin bu konudaki düşünceleri üç bölümde belirtilmektedir. Birincisi cinsiyet ve biyoloji, ikincisi toplumsal cinsiyetin toplumsallaşması ve son olarak ise cinsiyet ve toplumsal cinsiyetin oluşturulmasıdır.

Toplumsal cinsiyet kavramını çatı ve kapsayıcı olarak ele alınmakta ve bu kavramın altını onunla ilişkili olarak; kadın-erkek, dişilik-erillik, cinsiyet rolleri gibi kavramlar tanımlanmaktadır. 1970’lerden itibaren bu üç aşama ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. İlk aşamada çalışma yapanlar cinsiyet farklılıklarına vurgu yaparken oluşan bu farklılığın biyolojik özelliklerinden kaynaklandığını belirtmişlerdir. İkinci aşamada cinsiyet rollerinin aile, çevre, akraba, okul gibi birtakım araçlar yoluyla öğrenilmesi olan cinsiyetin toplumsallaşması ile ilgili araştırmalar yapmışlardır. Son aşamada ise toplumsal cinsiyetin, kültürel ve tarihsel olarak değişiklik gösterdiği, çeşitlendiği, cinsiyetler arasında hiyerarşinin olduğu ve bunların genel olarak kavranması ile ilgili çalışmalara vurgu yapmışlardır.⁹

Toplumsal cinsiyet geniş kapsamlı bir kavram olduğu için cinsiyet kavramını da içerisinde bulundurmaktadır. Toplumsal cinsiyetin ilk önemli faktörü fiziksel ve biyolojik farklılıklar olarak belirlenmişse de bireye verilen roller gereği cinsiyet toplumsallaşmış ve kalıplaşan davranışlar toplumsal bir zemine oturtulunca toplumsal cinsiyet tanımı ortaya çıkmıştır. Güncel çalışmalar da toplumsal süreç içerisindeki sistemin ve düzenin zamanla değişmesiyle beraber bunun yanında küreselliğinde etkisi sorgulanmaya başlamıştır.

⁸ Başak, a.g.e. , 212-213.

⁹ Başak, a.g.e. , 214.

1.2. Toplumsal Cinsiyet Kuramları

Toplumsal cinsiyetin tam olarak anlaşılması için farklı kuramlar geliştirilmiştir. Sosyal bilimlerde bilhassa Sosyoloji’de, Sosyologların ilk dönem çalışmalarında toplumsal cinsiyet konusu nadiren görülmektedir. O dönemde bireyler “cinsiyetsiz” varlıklarmış gibi yer almaktadır. Daha sonraki dönemde ise üç temel kuramsal yaklaşım ortaya çıkmıştır: yapısal işlevselci, çatışmacı ve sembolik etkileşimci yaklaşım.

Farklı kuramsal yaklaşımların olması konunun anlaşılabilmesi için bir olumsuzluk değil tam tersi zenginliktir. Çünkü her bir yaklaşım incelenen kavramın başka bir yönünü göstermektedir. Kuramsal yaklaşımlar yoluyla incelenen olgu zihnimizde oluşan parça parça bilgileri birleştirerek ortaya bütün bir resim çıkarmaktadır.¹⁰

1.2.1. Yapısal İşlevselci Kuram

Yapısal işlevselci yaklaşıma göre, toplumda mevcut olması gereken denge ve uyum cinsiyetler arasındaki farklılıklara bağlı oluşmaktadır. Toplumsal cinsiyet farklılıkları toplumsal denge ve uyumu etkilemektedir. Yapısal işlevselci analizler, kadın ve erkek arasındaki iş bölümünün biyolojik bir temele dayandığını ve bu yüzden kadınlar ve erkeklerin kendilerine en uygun olan işleri yerine getirdiklerini belirtmektedir.¹¹ Yapısal işlevselci kuramın en önemli temsilcisi Talcott Parsons,¹² toplumsal cinsiyet farklılıklarının bir bölümünü muhafaza etmenin toplumun bütünleşmesine fayda sağlayacağını ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyetle birlikte cinsiyet rolleri şekillenmektedir. Kadın ve erkeğin aile içerisinde ve hayatın diğer alanındaki birtakım rolleri belirlenmektedir. Kadın ve erkek aile içerinden bir yandan birleşirken bir yandan iş bölümlerine ayrılmakta ve buna göre sorumluluk almaktadır. Erkek dışarıda çalışırken, kadın ev içerisinde ailenin sorumluluğunu alarak önemli rolleri gerçekleştirmektedir. Bununla birlikte toplumsal cinsiyet bir taraftan da bireyin sosyalleşmesine önemli katkı sağlamaktadır. Toplum kadını iyi bir anne olmaya hazırlarken, erkeği de güçlü ve donanımlı olarak yetiştirmektedir. Parsons, ailenin bir

¹⁰ Başak, a.g.e. , 223-224.

¹¹ Başak, a.g.e. , 224-225.

¹² Richard T. Schafer (akt.) , *Sociology*, New York: McGraw- HiilCompany, 2007, 261.

kurum gibi faaliyet göstermesi için eşler arasında görev dağılımının olması gerektiğini vurgulamaktadır.

Yapısal işlevselci kuram, toplumsal düzen ve bütünlük için toplumsal cinsiyet rollerinin ve aile kurumunun önemine vurgu yaparken, kesin kurallarla kadın ve erkek rollerini belirlemesi yönüyle eleştirilmektedir. Bu yaklaşımda belirtilen basmakalıp rollerin toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yol açabileceği göz ardı edilmiştir.

1.2.2. Sembolik Etkileşimci Kuram

Sembolik etkileşim kuramının öncülüğünü Charles Harton Cooley yapmıştır. Bu yaklaşımda insanların gündelik hayatta etkileşim kurarken gerçekliği hayatlarına nasıl inşa ettikleri üzerinde durulmaktadır. Bireylerin cinsiyetlerinin günlük hayatın içinde iletişim kurarken ne derece etkili olduğuna vurgu yapılmaktadır. Toplumsal iletişim kurulurken; cinsiyet, mesleki durum, gelir durumu gibi faktörlerin ne derece etkili olduğu ise toplumsal cinsiyet araştırmalarının temelini oluşturmaktadır.¹³ Sembolik etkileşim kuramının en önemli yanı, alışık olunan sosyal kalıpların temel dayanağını ortaya çıkarmaktır.

1.2.3. Çatışmacı Kuram

Çatışmacı kuramın temelinde yer alan toplumsal kurumlar arasında görülen çatışma, toplumsal cinsiyetin açıklanması noktasında da görülmektedir. Bu kavram için ilk olarak eşitsizliği ifade ettiği, kadın ve erkek cinsiyetlerinde ayrımcılığa yol açtığı öne sürülmektedir. Kadın ve erkek arasındaki fiziksel fark temel alınarak erkek üstün görülmektedir.

Yapılan işlerin değerlerinin ve ödüllерinin farklı olması özellikle kadın ve erkek ayrımının eşitsizlik yaratmaktadır. Marx'a¹⁴ göre toplumda önemli görülen işleri erkeklerin yapması ve karşılığında değer görmeleri ve iyi bir gelir elde etmeleri, kadınların ise daha değersiz görülen işlerde çalışması ve emeğinin karşılığının daha az görülmesi eşitsizliğe yol açmaktadır. Marx bu durumdan yola çıkarak, sınıfsal

¹³ Başak, a.g.e. , 226.

¹⁴ Richard T. Schaefer, *Sociology*, New York, McGraw-Hill Company, 2007, Akt. Suna Başak, *Sosyoloji 'ye Giriş*, 226.

Çatışmayı kadın ve erkek üzerinden tasvir etmektedir. Kadını proletarya 'ya benzetirken, erkeği ise g ve zenginlik timsali burjuvaya benzetmektedir.

Sosyal atışma kuramının temeli Karl Marx'a dayanırken, Friedric Engels "Toplumsal cinsiyetin tabakalaşma teorisini" geliştirmiştir. Engels'e göre kadınların erkeklere göre daha az prestij getiren işlerde çalışması, erkekleri daha değerli kılmış ve bu durum toplumda erkek egemenliğine dayalı bir yapının oluşmasına yol açmaktadır. Bu durum zamanla diğer nesillere aktarılmıştır.¹⁵

¹⁵ Başak, a.g.e. , 226.

Tablo 1.Sosyolojide Toplumsal Cinsiyete İlişkin Üç Kuramsal Yaklaşım¹⁶

Kuramsal Yaklaşımlar	Yapısal İşlevselci Kuram	Sembolik Etkileşimci Kuram	Çatışmacı Kuram
Toplumsal Cinsiyete İlişkin Görüşler			
Başlıca kavramlar	Sistem, uyum, iş bölümü, bütünleşme, roller	Benlik, rol oynama, algı	Güç, iktidar, sömürü, eşitsizlik, çatışma
Temel varsayımlar	* Toplum bir denge halinde birbirine bağlı parçalardan oluşmaktadır. * Sistemdeki her bir parçanın farklı bir işlevi vardır. * Değerler üzerinde birleşmek toplum bir arada tutmaktadır.	*Bireyler toplumsal etkileşime girdikçe sembolik ileti alışverişi gerçekleşir. *İnsanlar çoğunlukla algılarına göre hareket etmektedir. *Toplumsal etkileşimde insanın kendisi ve diğer insanlar hakkındaki fikirleri önemlidir.	* Toplum birbiriyle çatışan gruplardan oluşmaktadır. * İnsan ilişkilerinde baskı, iktidar, güç eskiden beri vardır. * İktidarı elinde bulunduranlar gerektiğinde baskı ve şiddet yoluna başvurmaktadır.
Toplumsal cinsiyet ne demektir?	* Parsons, toplumsal cinsiyeti davranışın iki modeli üzerinden tanımlamaktadır: erkek ve kadın.	* Toplumsal cinsiyet gündelik hayat içerisinde toplumsal iletişime yön veren bir olgudur.	* Toplumsal cinsiyet, bir cinsiyetin diğeri üzerinde uyguladığı gücü ifade etmektedir. * Toplumsal cinsiyet çatışma ve toplumsal eşitsizliğin önemli bir dayanağıdır.

¹⁶ Tablo başta (Suna Başak, 2013: 227) oluşturulmuştur.

olmak üzere çeşitli kaynaklardan yararlanılarak

1.3. Cinsiyet Roller ve Toplumsal Cinsiyet

“Kişi kadın doğmaz, kadın olur.”

Simone de Beavoir¹⁷

G. H Mead’ın 1934’te yayınladığı “*Mind, Self and Society*” adlı kitapta kişinin toplumun bir parçası olarak sahip olduğu niteliklerin temel ilkesi olarak, rol kavramını ön plana çıkarmıştır. Daha sonra 1936’da Ralp Linton’un “*The Study on Man: Introduction*” adlı kitabının yayınlanması ile birlikte rol kavramı sosyolojinin temel kavramlarından biri olmuştur.¹⁸ Rol kavramı birçok çalışmada belli birtakım toplumsal ve kültürel durum karşısında bireyden istenilen davranışlar olarak tanımlanmaktadır. Kavrama yönelik yapılan ifadelerde toplumun bireyden istediği davranışı ifade ettiği vurgulanmaktadır. Buradan anlaşılabacağı üzere rolün bireysellik dışında toplumsal yönü de bulunmaktadır. Rol kavramının toplumsal cinsiyetle olan ilişkisi boyutunda ise ana düşünce bireyin “er (erkek)” ve “dişi (kadın)” oluşudur. Bu sebeple her durumda iki cinsiyet rolü mevcuttur: kadın rolü ve erkek rolü. Biyolojik özelliklere dayanan bu sınıflandırma hem toplum hem de birey için oldukça önemlidir. Çünkü bu özelliklere bağlı olarak roller belirlenmekte ve bireyin topluma katılma imkânı ve toplumsal işbölümü oluşturulmaktadır.¹⁹

Cinsiyet rolleri üzerine yapılan çalışmalarla bu alanda oldukça zengin bir düşünce birikimi sağlanmıştır. Cinsiyet rolleri konusunu incelerken bazı sorulara cevap aramak gerekmektedir. Örneğin; Cinsiyet rolleri nasıl oluşur? Toplumsal mı yoksa bireysel mi?

Cinsiyet rollerinin oluşumunda bilişsel ve öğrenme olarak iki mekanizmanın varlığından söz edilmektedir. Ralf Dahrendof gibi rol teorisi yaklaşımçıları, cinsiyet rollerinin psikoloji ve sosyoloji bilimlerinin sınırında olduğunu iddia etmektedirler. Bu teoriye göre cinsiyet rollerinin öğrenilebilmesi, toplumsallaşma aracılığıyla gerçekleşmektedir. Yani cinsiyet rolleri diğer öğrenme biçimleriyle aynı biçimde gerçekleşmektedir.²⁰ Bu öğrenmede iki sistem mevcuttur. İlk başta çocuklar öğrenme sürecinde cinslerine uygun davranışları karşısında ödüllendirilirken, uygun olmayan

¹⁷ Simon De Beavoir, *Kadın “İki Cins” 2 Evlilik Çağı*, İstanbul, Payel, 1993, 15.

¹⁸ Celalettin Vatandaş, “Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı”, *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 2007, 33.

¹⁹ Sevim Evrim, *Şahsiyet Alanında Psikososyolojik Bir Kavram Olarak Rol Sorununa Giriş*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1972, 102.

²⁰ Vatandaş, *a.g.e.*, 34.

davranışlarda ise ailesi veya toplum tarafından cezalandırılmaktadırlar. Örneğin, bir kız çocuğu bebek ile oynadığı zaman ailesi mutlu olur, bu durumu pekiştirir. Fakat o kız çocuğu araba ile oynamak istediğinde anne-baba tarafından uyarılır, kendi cinsine uygun bir oyuncakla oynaması yönünde telkinde bulunurlar. Her iki durum karşısında da çocuk, cinsiyet simgeli oyuncakları seçmesi gerektiğini öğrenir.

Bir başka teori ise bilişsel yaklaşım kuramıdır. Bu yaklaşıma göre, rollerin gelişimi çocuklar belli bir yaşa geldiklerinde gerçekleşmektedir. Çocuklar ilk önce kendi cinsel özelliklerini sonra ise başka cinsel kimlikleri öğrenirler. Daha sonra da kendi cinsiyetlerine uygun kalıplaşmış rolleri öğrenir ve buna uygun davranırlar. Bilişsel yaklaşıma göre kişi ancak tüm bunları kavradıktan sonra cinsiyet temsili davranışlarda bulunabilir.²¹

Cinsiyet rollerinin tarihsel sürecine baktığımız zaman, birçok sosyal bilimci kadın-erkek ayrımcılığının temelini, iş bölümü zamanında başlamış olduğunu ileri sürmektedirler. Örneğin; Tan,²²

“Kadının Ekonomik Yaşamı ve Eğitimi” isimli çalışmasında “Metallerin bulunuşu, hayvanların yetiştirilmesi, dokumacılığın ve tarla kültürünün gelişimi sonucu çıkan artı değerın aile mülkiyetine geçişi ile erkeğin ve kadının rolleri değişerek statüleri arasındaki eşitlik bozulmuştur.”

ifadesini kullanmıştır. Tan’ın bu görüşünden anlaşılacağı üzere, gelişen yeni zaman süresinde erkeklerin; silahlara, araçlara, tutsaklara, sürülere sahip olurken; kadınların ise ev işleri, doğum, çocuk bakımı gibi işlerle yaşam ve sorumluluk alanının ev ile sınırlandırıldığını ifade edebiliriz. Rollerin ayrışması ise bu ayrım ile şekillenmiş ve boyut kazanmıştır.

Bireyin içinde yaşadığı toplumsal kültür; bir erkeğin ve kadının davranışlarını, tutumlarını ve genel olarak yaşamda hangi şekilde hareket edeceğine dair beklentileri ifade eden, yani kadın ile erkeği sosyal açıdan yapılandıran özellikleri belirlemektedir.²³ Başka bir ifade ile insanlar kadın veya erkek olarak doğarlar fakat yetiştirilirken toplumsal kültürün cinsiyetlere dair beklediği roller kapsamında kız veya

²¹ Vatandaş, a.g.e. , 35.

²² Mine Tan, *Kadın: Ekonomik Yaşamı ve Eğitimi*, Ankara, Türkiye İş Bankası, 1979, 164.

²³ Gülay Günay-Özgün Bener, “Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerini Çerçevesinde Aile İçi Yaşamı Algılamaya Biçimleri”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* 15(3), 2011, 158.

erkek çocuk olmayı öğrenirler.²⁴ Buna göre çocukların beslenme biçimlerinden, giysilerine, oynadığı oyuncaklarına, okuduğu kitaplarına, izlediği çizgi filmlere, okula başladıklarında okudukları ders kitaplarına kadar her şey iki cinsiyete uygun görülen simgelerle yüklüdür. Bu zaman dilimi ilköğretime başlamış çocukların, kadınları edilgen ve zayıf ile erkekleri etken ve güçlü biçiminde toplumsallaştırıldığı bir süreçtir.²⁵ Simone de Beauvoir'ın “*Kadın olarak doğulmaz, kadın olunur*” sözleri, bir bakıma erkekler için de geçerlidir. Çünkü toplumsal kültür, kadın ve erkek kimliklerini kendileri oluşturmaktadır. Bireyler, toplum tarafından tasarlanan kimliklere uygun roller üstlenmektedir. Ailenin, içerisinde yaşadığı toplum ve bireyin aldığı eğitimin etkisi ile çocuklar cinsiyetlerine uygun görülen roller üstlenirken toplumsal cinsiyet kimliğine sahip olmaktadır. Bu şekilde kadınlar için ev içerisindeki işlerin sorumluluğunu almak; doğum, çocuk büyütme gibi işler ön plana çıkartılırken, erkekler için ise evin dışında kalan iş rolleri aile içerisindeki rollerden daha önemli hale gelmektedir.²⁶ Böylece erkeğin özelliklerinin ana çizgisini kamusal (Ev dışı) alanda yaptıkları, kadınların çizgisini ise ev içi alanda yapıp ettikleri oluşturmaktadır.²⁷ Toplumsallaşma sürecinde verilen mesajlar ile söz konusu rollerin, her iki cinsin “*doğası*” gereği olduğu benimsenmektedir.

Toplumun erkeklerden istediği, kamusal alan dediğimiz ev dışında faaliyet göstermesi ve her zaman akılcı davranmasıdır. Bu şekildeki bir düşünce sistemi, erkeği duygusal davranıştan uzak tutmaktadır. Kadınlar için ise tersi bir düşünce hâkimdir. Kadınlardan beklenen duygusal olmaları, yaşamsal alanları ev olmalı, eş ve çocukları yaşamsal sınırları olarak benimsemeleridir. Kadınlara verilen eğitim, seçilecek meslekler özel alanlarda sorun oluşturmamalıdır. Örneğin: Tıp fakültesini bitirmiş ve doktorluk ünvanını almış bir kadın doktorun Üroloji tercihi yapamaması gibi... Veya daha genel bir örnekle açıklamak gerekirse Hemşirelik kadınlar için uygun görülürken, Mühendislik için erkeklerin daha uygun görülmesidir. Buradaki durum mesleklerin “kadınsı” veya “erkeksi” olarak nitelendirilmesidir. Ayrıca “kadın işleri” olarak görülen işler daha düşük statülü ve daha düşük ücretli işler iken erkek işleri daha

²⁴ Füsün Terzioğlu- Lale Taşkın, “Kadının Toplumsal Cinsiyet Rolünün Liderlik Davranışlarına ve Hemşirelik Mesleğine Yansımaları”, *C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 12.2.2008, 63.

²⁵ Firdevs Gümüsoğlu, “Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet”, *Toplum ve Demokrasi*2 (4), Eylül-Aralık 2008, 40.

²⁶ Günay- Bener, *a.g.e.* , 158.

²⁷ Gümüsoğlu, *a.g.e.*, 40.

yüksek statülü ve ücretleri de daha yüksektir. Bu durumun en temel sebeplerinden biri evin geçimini sağlama sorumluluğunun erkeğe ait olduğu düşüncesidir.²⁸

Kadınlar ilk çağlardan itibaren hayatın her alanında var olma savaşı vermiştir. Toplumların tarihsel kökenlerinde kadın anlayışının niteliği, kadının değeri, kadına atfedilen roller yani kadının toplumdaki yeri tarihsel süreç içerisinde her zaman tartışılmıştır.²⁹ Yüzyıllar boyunca toplumda kadınlara ve erkeklere verilen farklı özellikler, rollerin biyolojik olarak belirlendiği için değiştirilemez olduğu düşünülmüştür. Kadınların erkeklere göre ikincil konumda olmasının nedeni ise bedenleridir. Bedensel fark, erkek egemenliğini ortaya çıkarmıştır.³⁰ Kadınlar ise dünya var olduğu günden bugüne bu sistemle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Ülkelerin, toplumların gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun kadınların kendilerine biçilen geleneksel rol ve yaşam dışına çıkamadıkları görülmektedir. Yaşanan bu başarısızlığın temelinde ise toplumsal cinsiyet rolleri yatmaktadır.³¹ Çünkü toplumsal ve kültürel etkenlerle biçimlendirilen kadın-erkek rolleri, kadınları büyük ölçüde sınırlamaktadır. Sürekli devam eden bu durumun sebebini sadece ekonomik olarak değil sosyo-kültürel boyutuyla da ele almak gerekmektedir.³²

Bütün toplumlarda biyolojik farklılıklar sosyal ve kültürel olarak yorumlanmaktadır. Bu şekilde, kadınların ve erkeklerin davranışları, hangi haklara ve yetkiye sahip oldukları, toplumsal değerler ile oluşturulmaktadır. Bu durum, toplumdan topluma veya aynı toplum içerisinde kesimden kesime kısmen değişiklik gösterse de temelinde ortak noktalar bulunmaktadır. Bu ortak özellikler, toplumsal cinsiyet temeline dayanan farklılıklar ve eşitsizliklerdir.³³

²⁸ Güllü Atabey-Derya Hasta, “Siyasal Katılım, Siyasal Yeterlilik ve Toplumsal Cinsiyet”, *Nesne Psikoloji Dergisi* 6 (13), 2018, 498.

²⁹ Günay- Aksoy-Bener, *a.g.e.*, 273.

³⁰ Feryal Saygılıgil, *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları*, Ankara, Dipnot Yayınları, 2016, 12.

³¹ Günay- Aksoy- Bener, *a.g.e.*, 273.

³² Bilge Afşar- Süleyman Öğrekçi, “Tarihsel Süreçte Kadının Gelişimi ve Ekonomideki Rolü: Toplayıcı Kadından Günümüz Kadına Dönüşüm”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi* 17 (1), 2017, 67.

³³ Ecevit, *a.g.e.*, 83.

Genel olarak ifade etmek gerekirse; toplumsal cinsiyet, yaptırım ve etki gücünü toplumun değerlerinden almaktadır. Söz konusu olan güç, bireylerin sosyal yaşamdaki konumlarının belirlenmesi noktasında önemli bir kaynak oluşturmakta ve çalışma hayatı, aile, eğitim gibi geniş bir sahada cinsiyete dayalı eşitsizliklerin oluşmasına neden olmaktadır.³⁴

1.4. Cinsiyet Eşitsizliğinin (Ayrımcılığının) Ortaya Çıktığı Alanlar

Günümüz modern dünyasının en önemli düşüncelerinden biri hiç kuşkusuz “*insanların eşit olarak yaratıldıkları*” düşüncesidir. Bir diğer önemli nokta ise devletin (hukukun) insanlara eşit muamelede de bulunup, eşit haklara sahip vatandaş olarak kabul etmesidir. Ancak, bu anlayışın kadınlar ve erkekler için geçerli olmadığı kanısı kadınlar tarafından ifade edilmiştir. “İnsan ve vatandaş” olmanın sosyal ve siyasal karşılığı genellikle erkek, beyaz ve mal sahibi olmak olarak değerlendirilmektedir. Dünyanın her yerinde, kadınların yalnızca çocuklar ve ev işleriyle ilgilenmeleri ve bu durum ise doğal yaratılışlarından dolayı olduğu şeklinde ifade edilmektedir.³⁵ Modern dünyanın erkeklere sunduğu fırsatları ve haklara kadınların da eşit bir şekilde sahip olma mücadeleleri 18. yüzyıldan başlayıp günümüz kadar gelmiştir.

Cinsiyet, toplum tarafından bireye atfedilen bir statüdür. Bireyler, zaman içerisinde aldıkları eğitim veya meslekleri aracılığıyla kazanılmış statüleri belirleyebilmektedirler. Cinsiyet temel bir statüdür, değiştirilemez. Toplumda cinsiyetin sosyal bir anlamı bulunmaktadır. Kadınlar genellikle annelik ve eşil gibi, erkekler ise mesleki statüleri ile tanımlanmaktadırlar.³⁶ Toplumsal cinsiyet kavramı ise cinsiyet ile birbirine bağımlı fakat farklı kavramlardır. Toplumsal cinsiyette, kadın ve erkeğin toplumsal rol beklentileri ön plana çıkmaktadır. Biyolojik bir kavram olan cinsiyet ise fiziksel farklılıkları ifade etmektedir. Bu açıdan toplumsal cinsiyet, toplumsal ve sosyal sistemde tasarlanan, kültürel olarak ise değişiklik gösterebilen,

³⁴ Atabey- Hasta, a.g.e. , 498.

³⁵ Serpil Sancar, *Siyasal Kararlara Katılımda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Türkiye’de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İncelenmesi Projesi*, (a) Ankara, CEİD Yayınları, 2018, 29.

³⁶ Sevda Demirbilek, “Cinsiyet Ayrımcılığının Sosyolojik Açından İncelenmesi”, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Cilt: 44 Sayı: 511, 2007, 13.

sosyal, ekonomik ve siyasi faaliyetlerle bilinçli olarak oluşturulan bir kavramdır.³⁷ Toplum tarafından oluşturulan bu “roller” nedeniyle iki cinsiyet arasında bir “eşitsizlik” düşüncesi kurgulanmaktadır. Bu eşitsizliklerin sonucunda da toplumsal cinsiyette eşitlik ve adalet gibi bir takım kavramlar ortaya çıkmıştır.³⁸ Toplumsal cinsiyette eşitlik (gender equality) imkânlara erişme, kaynakların dağılımı ve bunların kullanımında, bir takım hizmetlere ulaşabilmede bireylerin cinsiyeti sebebiyle ayrımcılık yapılmaması anlamına gelmektedir. Toplumsal cinsiyette adalet (gender equity) ise sorumlulukların ve kazançların ayrılmasında kadın ve erkek arasında adil (eşit) olunmasıdır.³⁹

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği (ayrımcılığı), kaynaklara ve imkânlara sahip olmada adaletsizlik, şiddet, çalışma hayatı ve siyasi görevlerde kadının kısıtlı biçimde yer alması ve kadın ile erkek arasında özel ilişkilerdeki güç dengesizliği gibi konular ile yakından ilişkilidir. Bu nedenle toplumsal cinsiyet ayrımcılığı, toplumda kadınların temel hizmetlerden mahrum bırakılması, fırsatlara ulaşmada erkeklere kıyasla eşit olmayan şartlarda yaşaması, şiddete maruz kalması, siyaset ve çalışma hayatında temsil oranlarının düşük olması şeklinde ifade edilmektedir.⁴⁰ Bal’⁴¹ ise toplumsal cinsiyet ayrımcılığını, kadınların ekonomik, politik, sosyal ve kültürel alanlardaki temel hak ve özgürlüklerinin tanınması, kullanılması ve bunlardan faydalanılmasını engelleyen ya da cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, adaletsizlik, mahrumiyet veya kısıtlama olarak tanımlamaktadır.

Toplumsal cinsiyet ayrımcılığı, “doğrudan ve dolaylı” olmak üzere iki biçimde oluşmaktadır. Doğrudan cinsiyet ayrımcılığı, toplumun bir kadına cinsiyetinden dolayı bir erkeğe davrandığından olumsuz bir şekilde davranmasıdır. Dolaylı cinsiyet ayrımcılığı ise, şekil itibari ile o eşitlikçi gibi gözükken uygulamaların sonradan kadınlar üzerinde ayrımcı etkiler ve sonuçlar oluşturmasıdır.⁴²

³⁷ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, İstanbul: Bilim Sanat Yayınları, 1999, 45.

³⁸ Ceyda Durgun- Gonca Oğuz Gök, “Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Bağlamında BRICS & G7 Ülkelerinin Karşılaştırılması”, *BUJSS*: 10/2,(2017), 22.

³⁹ Ayşe Akın, “Toplumsal Cinsiyet (Gender) Ayrımcılığı ve Sağlık”, *Toplum Hekimliği Bülteni*, Cilt: 26 Sayı:2, 2007, 2-3.

⁴⁰ Demirbilek, *a.g.e.* , 14.

⁴¹ Meltem Demirgöz Bal, “Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Genel Bakış”, *KASHED* 1(1),2014,16.

⁴² Gülnur Acar Savran, *Beden Emek Tarihi: Diyalektik Bir Feminizm İçin*, İstanbul, Kanat Yayınları, 2004, 16.

Cinsiyet eşitsizliği, toplumsal ve sosyal kurumlara yansımaktadır. Bu anlamda, eğitimden ekonomiye, politikaya, siyaset ve sosyal yaşama kadar hayatın hemen hemen her alanında görülmektedir. İlk olarak eğitim bağlamında cinsiyet eşitsizliğine baktığımız zaman; bireylerin cinsiyetleri nedeniyle eğitim ihtiyacından yoksun bırakılması şeklinde açıklayabiliriz. Geçmiş dönemde, toplumsal sistemde erkek çocuklarının eğitim-öğretim görmeleri ve iş hayatında olmaları bir sosyal değer olarak görülmüş; kız çocuklarının ise ev içi işler ile ilgilenmesini destekleyen bir eğitim düzeni oluşturulmuştur. Bu durumda da erkekler kızlara göre daha iyi ve daha uzun süre eğitim alabilme imkânına sahip olmuştur.⁴³ Günümüzde, eğitim sisteminde doğrudan cinsiyet ayrımcılığının önemli ölçüde önüne geçildiği belirtilmektedir. Toplumsal ve kültürel beklentilerin değişmesindeki en önemli etken ayrımcılığa karşı olan yasalar ve uygulamalardır. Zamanla hukuksal olarak engeller aşılabilmişse de toplumsal yaşam içerisinde uygulamalarda cinsiyet ayrımcılığının hala daha var olduğu söylenebilmektedir. Örneğin, kız çocukları toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak yükseköğretimdeki seçimlerinde yönlendirilmektedir. Bu doğrultuda, kız öğrencilere üniversite seçimlerinde “kadınsı meslekler” olarak tabir edilen öğretmenlik, ebelik ve hemşirelik gibi meslekler önerilirken, inşaat, mimarlık, bilgisayar, elektrik ve mühendislik gibi teknik bölümlere ise daha az yönlendirilmektedir.⁴⁴

Eğitim ile kadınların çalışma yaşamına katılım oranı arasında güçlü bir bağ olmasının yanında eğitimin, kadınların ekonomik ve kültürel yaşamında önemli değişiklikler gerçekleştirecek etkiye sahip olduğu bilinmektedir.⁴⁵ Eğitim aracılığı ile kadınların sosyal yaşam içerisindeki statüleri yukarı doğru dikey hareketliliğe uğramaktadır. Ancak, ne yazık ki hala daha Dünya’da, okuma yazma bilmeyen kesimin 3/2’si kadınlardan oluşmaktadır.⁴⁶ UNESCO’nun⁴⁷ 2016 yılında yayınlamış olduğu raporda Dünyada; 200 ülkede 63 milyon kız çocuğunun okula gidemediği ve bu nedenle de temel eğitim haklarından mahrum kaldığı ifade edilmektedir.

⁴³ Demirbilek, a.g.e., 21.

⁴⁴ Kadın Sorunlarına Çözüm Arayışı Kurultayı Rapor Taslağı Kadın ve Kız Çocuklarının Eğitim ve Öğrenimi Çalışma Grubu, İstanbul, 14 –15 Haziran 2003.

⁴⁵ Mine Tan, *Eğitimde Kadın-Erkek Eşitliği ve Türkiye Gerçeği, Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset*, İstanbul, TÜSİAD Yayınları No: 2000-12/290.

⁴⁶ Demirbilek, a.g.e. , 22.

⁴⁷ UNESCO Global Education Monitoring Report 2016, <https://en.unesco.org/gem-report/> Erişim Tarihi:26.11..2019.

Eğitim hakkı, insani temel bir hak olarak herkesin; “ırk, cinsiyet, cinsel yönelim, etnik ya da sosyal köken, din ya da politik görüş, yaş ya da engellilik vb. haline bakmaksızın ücretsiz temel eğitimden yararlanmasını” ifade etmektedir. Eğitim hakkı, “BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 26, BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi’nin 13-14, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 28-29, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne Ek 1 No’lu Protokol’ün 2. maddesinde garanti altına alınmıştır.”⁴⁸

Eğitim bir insanın en temel hakkıdır. Bir toplumun sosyal ve kültürel değerlerinin kuşaktan kuşağa aktarılmasında önemli bir işlevi vardır. Ayrımcı olmayan eğitim her koşulda yararlıdır.

Cinsiyet eşitsizliğinin yaşandığı bir diğer kurum ise ekonomi yani çalışma yaşamıdır. Çalışma hayatında kadınların yapılan işe etkisi olmamasına rağmen sırf cinsiyetlerinden dolayı dışlanması, zayıf görülmesi ve bir takım olumsuzluklarla karşılaşması işyerinde cinsiyet ayrımcılığı olarak tanımlanmaktadır.

Çalışma yaşamı, toplumsal cinsiyet eşitliği açısından kadınların ekonomik bağımlılıktan kurtulması, kendi gelirlerini elde etmesi, kendine olan güveninin artması, daha önemlisi ise yaşam sınırlarının ev dışına çıkmasıyla kamusal alana dahil olması ve eşit bir birey olarak toplumda kabul görmesi sebebiyle oldukça önemli bir husustur.⁴⁹

Ataerkil toplum sisteminde erkeğin üstün konumu karşısında kadın “zayıf cinsiyet” olarak görülmekte ve sosyal rollerini bu kurala dayandırmak, biyolojik farklılık sebebiyle açıklanamayacak kadar sığ bir bakış açısıdır. Cinsiyet eşitsizliği, iş yaşamında çalışanlar ile ilgili kararların, bireylerin niteliksel özelliklerinden veya çalışma performanslarından daha çok cinsiyete dayandırıldığında ortaya çıkmaktadır. Çalışma yaşamında cinsiyet eşitsizliğine maruz bırakılan genellikle kadınlardır. Örneğin; kadınların ev ve aile içi konumu, sorumlulukları gerekçe gösterilerek

⁴⁸ Hakan Ataman, (a) “Eğitim Hakkı ve İnsan Hakları Eğitimi”, *İnsani Haklar Gündem Derneği*, 2008, 11.

⁴⁹ Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetin Önlenmesi Projesi, “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği”, *ECORYS Danışmanlık ve Mühendislik LTD. ŞTİ*, 26.

mesleğinde yükselme imkânı kısıtlandırılmaktadır.⁵⁰ Çalışma yaşamında eşitsizliğe maruz bırakılan bir diğer nokta ise emeğin ücretlendirilmesi noktasıdır. Kadınların büyük bir bölümünün erkeklere aynı işte çalışması hatta bazen daha fazla çalışmasına rağmen emeğinin ücretlendirilmemesi önemli bir sorundur. Bu şekilde erkekler toplumda ekonomik gücü elinde tutarak, toplumsal cinsiyet eşitsizliği bakımından ise haksız yere avantajlı duruma geçmektedir. Ekonomik gücü elinde bulunduran toplumda kararları veren iktidar konumuna gelmektedir.

Cinsiyet temelli eşitsizliğin birey üzerinde yarattığı sonuçlar; çatışma, stres, korku ve güvensizlik, yabancılaşma vb. Bu sonuçlar neticesinde kadınlar güvensizlik ve emeklerinin karşılıklarını alamadıkları için iş yaşamında uzaklaşmaktadır.

Cinsiyet eşitsizliğinin açık bir biçimde görüldüğü bir diğer alan ise siyasettir. Siyaset genellikle toplumda erkek işi olarak görülmektedir. Ayrımcılık, kadınların karar alma mekanizmlarına katılmaları engellenmektedir. Bu yüzden de erkeklere oranla siyasi alanda daha az temsil edilmektedirler. Kadınların siyasete katılmaları problemi, toplumda oluşan cinsiyet rolleri ve sosyo-kültürel sistemle ilişkilidir. Kadının görevini ev içi faaliyetlerle kısıtlayan, erkeğin rolünü ise kamusal alan olarak gören bu düşünce kadının siyasetten uzak kalmasına neden olmuştur. Bununla beraber rol farklılığının da etkisiyle erkeğin siyasi yaşamda kullanmak üzere sahip olabileceği siyasi kabiliyet ve kaynaklar, kadına göre hem daha fazla hem de çok çeşitlidir. Böylece siyasete giriş kapıları erkekler için açılırken, kadınlar için ise tam tersi kapanmıştır.⁵¹

Cinsiyet eşitsizliğinin siyasi boyutu çalışmamızın son bölümünde daha detaylı incelenecek olup, diğer bir kurum olan ve diğer alanlara göre daha fazla eşitsizliğin yaşandığı fakat açıkça görülmediği alan sosyal yaşamdan değinilmek istenmektedir. Sosyal yaşam açısından toplumsal cinsiyet ayrımcılığının kapsamına; kadının özgür davranabilme kısıtlılığı, giyim-kuşam, konuşma ve hareketlerine bir erkeğe göre daha fazla dikkat etme ihtiyacı ile görüşlerinin belirtmedeki kısıtlamalar girmektedir. Toplumsal yaşamda kadın; kız evlat, kız kardeş, eş ve anne gibi kalıplaşmış cinsiyet

⁵⁰ Ülku İleri, “Sosyal Politikalarda kadın ve Cinsiyet Ayrımcılığı İle İlgili Başlıca Uluslararası ve Ulusal Hukuki Düzenlemeler”, *Emek ve Toplum Dergisi*, Cilt: 5 Sayı: 12, 2016, 139-140.

⁵¹ Akın Yumuş, *Kalkınma Planları Çerçevesinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Anlayışının Ekonomik, Toplumsal ve Siyasal Boyutları*, T. C Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü- Uzmanlık Tezi, Ankara, 2012, 80-81.

rolleri ile tanımlanmaktadır. Kız çocuğundan erkek kardeşine göre ev işleriyle daha fazla ilgilenmesi, eş olarak ise ailede eşine göre ikinci planda yer alması, anne rolünde ise çocuk büyütme ve bakımında daha fedakar olması beklenmektedir.⁵² Ayrıca, kadın çalışan bir birey ise mesleğinin yanında bir de ev içi sorumluluğunu da yerine getirmesi beklenmektedir. Sorumluluğun yerine geirilmesi noktasında sorunlar yaşanıyorsa kadın kariyerinden fedakarlık etmeye maruz kalmaktadır.

Bütün toplumlarda kadının karşılaştığı ortak ayrımcılık alanı ise şiddettir. Erkek, fiziksel olarak kadından daha güçlü bir yapıya sahip olması avantajını kullanarak kadın bedeni üzerinde şiddete başvurarak otoritesini kurmaya çalışmaktadır. Kadına yönelik gerçekleştirilen şiddet, sosyo-kültürel alan içerisinde inşa edilmektedir. Buna yönelik başlıca tarihsel örnekler; *“Çin’de görülen ayak bağlama geleneği, Avrupa’da Cadı yakma ve Hindistan’da ölmüş kocanın vücudu ile yaşayan eşinin yakılması”* anlamına gelen “suttee”dir. Günümüzde de kadının dövülmesi, cinsel istismara uğraması ve fahişeliğe zorlanması gibi olaylar devam etmekte ve küresel bir problem niteliği taşımaktadır.⁵³

1.5. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

“İki cinsiyet arasındaki mevcut toplumsal ilişkileri düzenleyen ilke- yani bir cinsiyetin diğerine hukuki itaati- yanlıştır ve günümüzde beşeri gelişiminin önündeki başlıca engellerden biridir; ve bu durum mükemmel eşitlik ilkesi ile değiştirilmelidir.”

(Kadınların Özgürleşmesi- John Stuart Mill)

“Toplumsal cinsiyet eşitliğinin” ne olduğunu açıklayabilmek için öncelikle “eşitlik” konusunu ele almak ve eşitliğin olup olmadığından bahsetmek gerekmektedir.

Eşitlik kavramı, Antikçağdan bu yana önem kazanmış, hemen hemen çoğu düşünürler tarafından ele alınmıştır. İlk olarak Diogenes, *“Değişmeye bağlı nesnelerden her biri bir başkasına eşit olamaz, çünkü eşit olması için onunla aynı şey*

⁵² Demirbilek, a.g.e. , 23.

⁵³ Demirbilek, a.g.e. , 23.

olması gerekirdi.” demiştir. Platon, Sokratik diyaloglarında “Eşitlik kavramına bütünüyle uygun olan iki nesne olamaz.” sonucuna ulaşmıştır. Alman düşünür Leibniz ise “Doğada, hiçbir zaman, tümüyle birbirine eşit olan, aralarında ayrım yapılamayacak olan iki şeyin bulunmadığı” fikrini ileri sürmüştür. İslam gizemciliğinde de “Tecelliyatı ilahiyede tekrar yoktur” sözüyle doğal eşitsizlik dile getirilmiştir. Antikçağ Stoacılarının düşüncesi ise eşitlik hakkında son sözü söyler: “Nasıl tümüyle birbirine eşit iki yaprak yoksa iki eşit monat da yoktur.”⁵⁴

Eşitlik düşünesi ilk olarak siyaset alanında Fransız Devrimi’nde ortaya çıkmıştır. 18. yüzyılın sonu, 19. yüzyıl hatta 20. yüzyılın ilk yarısında ulus devletlerin kendi anayasal sistemlerini kurmak istemeleri ve eşitlik sorununa nasıl baktıklarını ve eşitliği oluşturmaya yönelik çalışmalarını tarihsel incelemede görebiliriz. Eşitlik ile ilgili arayış aslında toplumların gelişme ve modernleşme arayışlarını da ifade etmektedir.⁵⁵

Eşitlik; tarih boyunca üzerinde en çok tartışılan fakat henüz hala herkesin üzerinde anlaşabileceği ortak bir tanımı bulunmayan kavramdır. Bu zorluğun sebebi kavramın soyut olmasından ve eşitliğin içeriğinin değişik zamanlarda, farklı grup ya da kişilerce çeşitli şekillerde doldurulabilir olmasından kaynaklanmaktadır. Eşitlik fikri, tarihsel bir olgu olarak toplumsal olarak uğruna oldukça çok mücadele verilen sürekli değişen ve gelişen kavramsal bir yapıya sahiptir.⁵⁶ Eşitlik ile benzer bir anlama sahip olan bir kavramda adalettir. Adalet ve eşitlik arasındaki ilişki Antik dönemdeki düşünürlerce sıklıkla dile getirilmiştir. Genel düşünceye göre adaletin sağlanması eşitlik ile mümkündür.⁵⁷

Tarihsel süreç içerisinde tüm toplumlar sınıf, statü, zenginlik, güç ve iktidar bakımından eşitsizliklere maruz kalmış ve insanoğlu, bu eşitsiz düzeni değiştirmek adına büyük mücadele vermiştir. Eşitlikle ilgili tartışmalar derin bir tarihe sahipken,

⁵⁴ Mor Söyleşiler, “Mutlu Toplum İnşası İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği”, TMMOB Makina Mühendisleri Odası İzmir Şubesi 28. Dönem Kadın Mühendisler Komisyonu, İzmir, 2018, 16.

⁵⁵ Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetin Önlenmesi Projesi, a.g.e. , 11.

⁵⁶ Fatma KüçükBaşol, “Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasında Özel Önlem Uygulamaları: Türkiye’de Şartlı Eğitim Yardımları Örneği”, KGSM, 2014, 5.

⁵⁷ Bihterin Dinçkol, “Kadın-Erkek Eşitliği İçin Pozitif Ayrımcılık”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 4(8), 2005, 104.

eşitsizlik ile ilgili düşünce yapısı ise aslında modern toplumların bir değeri olarak görülmektedir.⁵⁸

Eşitlik ilkesinin son yüzyıllardaki gelişimini anlamak için genellikle dört eşitlik türünden bahsedilmektedir. Birincisi, varlıksal (ontolojik) eşitlik; din, ahlak ve geleneklerde söz edilen eşitlik anlayışıdır. İkinci olarak istenen hedeflere ulaşmadaki fırsat eşitliğidir. Üçüncüsü ise şartlarda eşitliktir; bizden sonraki kuşaklara devrettiğimiz eşitsizliklerin azaltılması veya ortadan kaldırılması için uğraşılan mücadeleye verilen isimdir. Dördüncüsü ise, sonuçlarda eşitliktir. En radikal eşitlik çeşidi olarak kabul edilen sonuç kısmında eşitlik fikrindeki hedef, başlangıç noktasına ve şartlara bakılmaksızın, yasama ya da siyasal yolları kullanarak herkes için sonuçlarda eşitliği sağlayabilmektir.⁵⁹

Eşitlik kavramı, zaman içerisinde hukuksal, toplumsal ve siyasal olarak birçok farklı açıdan incelenmiş ve bu nedenle birçok yeni anlam ortaya çıkmıştır. Beklenen eşitlik düşüncesi, toplumda haklar açısından bireyler arasında bir farklılık bulunmamasını ifade etmektedir. Böyle bir durum ise ancak sınıfsal farkların ortadan kalkmasıyla ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasıyla mümkün olabilecektir. Peki, “*Toplumsal cinsiyet eşitliği*” ne demektir?

Toplumsal cinsiyet eşitliği; imkânları kullanabilme, kaynakların ayrılması ve kullanılmasında, birtakım hizmetlerden yararlanmada kişinin cinsiyetinden dolayı ayrımcılığa uğramaması anlamına gelmektedir. Bu durum ayrıca kadın ve erkek arasındaki sorumlulukların ve maddi gelirin paylaşımı noktasında adaletli olunması demektir. Toplumsal cinsiyet eşitliği, kadın ve erkeğin her alanda eşit haklara ve imkânlarla eşit bir biçimde katılım sağlamasını da belirtmektedir.⁶⁰

Toplumsal cinsiyet eşitliği, ayrımcılık yapılmaması tanımı ile aynı anlama gelmemektedir. Çünkü toplumsal cinsiyet eşitliği, ayırım yapmamaktan ziyade sonuçlarda eşitliği amaç edinmektedir. Bu yüzden hem yasal hem de fiili eşitlik düşüncesidir. Bu düşünceden hareketle, kadınların ve erkeklerin farklı şartlarda yaşam sürdükleri, farklı problem ve gereksinimlerinin olduğu düşünülerek, haklarının

⁵⁸ BryanTurner, *Eşitlik*, Çev: Bahadır Sina Şener, Ankara, Dost Kitabevi, 2007, 10.

⁵⁹ Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetin Önlenmesi Projesi, *a.g.e.* , 13-14.

⁶⁰ KüçükBaşol, *a.g.e.* , 26.

da birbirlerinden farklı olabileceği kabul edilmektedir. Bu farklılıklar, göz önünde bulundurulduğunda kadın ve erkeklerin, hükümetlerin ve bazı uluslararası örgütlerin çeşitli alanlarda faaliyet yürüttükleri plan ve programlardan aynı şekilde etkilenmeyecekleri sonucu da ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle herhangi bir topluluğu veya grubu hedefleyen girişim ve projenin o toplumun üyelerini ne şekilde etkileyeceğinin incelenmesi, onların farklı gereksinimlerinin de olduğu noktasına dikkat edilmesi gerekmektedir. Bu eylem, “*Toplumsal cinsiyeti ana akımlaştırma (gender mainstreaming)*” olarak isimlendirilmektedir.⁶¹

Gender Mainstreaming (Toplumsal cinsiyeti ana akımlaştırma), toplumsal kalkınma ve demokratikleşme uğraşlarının cinsiyet eşitlikleriyle engellendiği fikrinden hareketle, yapılacak olan her türlü plan, program ve projede cinsiyeti göz önüne almayı ifade etmektedir. Bu anlamda, bu kavram durağan olmadığı için stratejik olarak düşünmek daha doğru olacaktır.⁶²

Günümüzde kadın ve erkeklerin haklardan eşit bir şekilde faydalanmaları, insan haklarının temel şartlarından biri olarak belirtilmekte, kadınların da erkekler kadar ekonomik, siyasal ve kültürel yaşama katılımını gerçekleştirecek tüm haklardan eşit biçimde faydalanmaları gerektiği düşüncesi vurgulanmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliği, demokratikleşmenin ve kalkınmanın da öncelikli şartlarından biridir. Toplumsal yapının sağlamlaştırılması için kadınların desteklenmesi ve güçlendirilmesi, bunun için de onların toplum içerisindeki konumlarına bağlı olarak mevcut olan engellerin ortadan kaldırılması için gereken tüm önemler alınmalıdır.⁶³

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması yolunda atılan en önemli adım kadınlara yönelik ilerici bir insan hakları düşüncesiyle yaklaşan “*Kadınlara Karşı Her tür Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi*” dir. CEDAW, olarak bilinen sözleşmenin kabul edilmesiyle feminist hareketlerin talepleri ulusal düzeylere kadar inmiştir.

⁶¹ İlknur Üstün, *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Hesaba Katabiliyor muyuz?*, Ankara, 2. Baskı, Uzerler Matbaacılık, 2011, 12.

⁶² KüçükBaşol, a.g.e. , 27.

⁶³ KSGM, *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2008-2013)* , 2012, 16.

Cinsiyet eşitliği düşüncesinin ulusal, küresel düzeylerde kabul edilmesi, kadınlara yönelik atılan önemli bir eşitlik politikası adımı olarak kabul edilmektedir.⁶⁴

Toplumsal cinsiyet alanında yaşanan sorunların çözülmesi için feminizm önemli bir siyasal hareket ve söylem ortaya koymuştur. Eşitlik, farklılık ve “kamusal otonomi (özerklik)” gibi politikalar feminizmi baskın bir güç kılmıştır. Feminizmin geliştirdiği üç politik söylem birbirini tamamlayan özelliğe sahiptir. İlk söylem olan eşitlik politikası, kadınlara yapabilme zemini hazırlamıştır. İkincisi farklılık politikası olan söylem ise farklı grupların varlığını meşrulaştırmıştır. Ve kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıklardan doğan eşitsizlikleri ortadan kaldırmayı amaç edinmiştir. Son olarak kamusal otonomi politikası ise, mevcut olan baskın ideoloji karşısında savunucu bir güç geliştirmiştir. Bu farklı söylemle ortaya çıkan feminizm ırk, din, siyasal görüş gibi ayrımlara maruz kalan grupların kendilerini resmi/baskın ideoloji karşısında savunma ve geliştirme isteklerine katkı sağlamıştır.⁶⁵

⁶⁴ Gönül İçli, “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Küreselleşme”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2017, 135.

⁶⁵ Başak, a.g.e. , 240-241.

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE FEMİNİST YAKLAŞIMLAR

2.1. Feminizmin Tanımlanması

İnsanoğlu tanımadığı, öğrenmediği şeylere karşı korku duyar. Feminizm kavramı bütün toplumlarda “tehlikeli” olarak algılanmaktadır. Bu da insanların feminizmden ne anladığı ile bağlantılıdır. “Feminizm” sözcüğünün kökeni Latince’den gelmektedir. Anlamı kadın olan “femine” kelimesinden türemiştir. Bu yüzden feminizm; “kadınlar ile alakalı bir takım işler” olarak bilinmektedir.⁶⁶

Genel bir bakış açısıyla feminizm, kadınların çoğunlukla topluma ve özellikle de erkeklere karşı toplumsal, siyasi, ekonomik ve hukuki eşitliği sağlamak için verdiği mücadelenin adıdır. Kadınların, yalnızca kadın olmalarından dolayı karşılaştıkları birtakım zorluklar, baskı ve ezilmeyle ilişkisini ele alan feminizm; ırk, dil, din, ulus, sınıf vb. unsurlarda kadınların maruz kaldığı sorunları inceleyen bir bilim alanı olarak değerlendirilmektedir.⁶⁷ Feminizmi incelerken, öncelikle “cinsiyet (sex) ve toplumsal cinsiyet (gender)” arasındaki farkın anlaşılması gerekmektedir. Feminist çalışmalarda biyolojik anlamdaki cinsiyet tanımı değil toplumsal cinsiyet kavramı ele alınarak değerlendirme yapılmaktadır.⁶⁸ Literatürde kadın çalışmaları ve cinsiyet çalışmaları ile birlikte yer almaktadır. Cinsiyet çalışmalarının içerisinde kadın çalışmalarının yer almasına rağmen ikisi farklı kavramlardır. Genel ortak düşünceleri ataerkil sistemi merkeze alan geleneksel teorileri eleştirmektedir.⁶⁹

Kadın çalışmalarının bugüne kadarki temel konusu, kadınların ayrımcılığa ve şiddete maruz kalmasını merkeze alan “kadın sorunları” yaklaşımıdır. Kadın çalışmaları ise kadın sorunlarını belirlemek ve bu sorunlara çözüm bulmayı amaçlamaktadır. Çok disiplinli bir alan olan kadın çalışmalarının temeli, cinsiyetçi

⁶⁶ Emine Türkoğlu, “Uluslararası İlişkiler Kuramında Feminizm”, *Konya: Yüksek Lisans Tezi*, 2015, 5.

⁶⁷ Gün Taş, “Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri”, *Akademik Hassasiyetler*, 2016, 165.

⁶⁸ Türkoğlu, *a.g.e.*, 6.

⁶⁹ Gunhild Hoogensen, Svein Vigeland Rotten, “Gender Identity and the Subject of Security”, *Security Dialogue*, Sayı: 35, No: 2, 2004, 164.

yaklaşımı kuran ve yeniden üreten kurumlara karşı çıkan feminist mücadele sonucu atılmıştır.⁷⁰

Feminizm algısı, ilk defa 18. yüzyıl’ da İngiltere’de ortaya çıkmış ve 1792’de yayınlanan Mary Wollstonecraft’ın “*A Vindication of the Rights of Women*” adlı eseriyle de akademik alan içerisine girmiştir.⁷¹ Ve eğitim, hukuk, siyaset gibi alanlarda kadınlarla erkeklerin eşit haklara sahip olduğunu öne süren “*Kadın Hakları Savunusu*” feminizm üzerine yazılmış önemli bir eserdir.⁷² Temel olarak kadın ile erkek arasındaki ilişkiyi aile, eğitim, ekonomi ve siyaset gibi geniş bir bakış açısıyla sorgulayarak, erkek hâkimiyetini ve erkek merkezli toplumsal sistemi değiştirmeyi ve kadınsı değerleri kabul ettirmeyi hedeflemektedir.⁷³

Feminizmin temelini kadın ve erkek eşitliği oluşturmakla birlikte, feminizm kadının iş hayatında statüsünün yükseltilmesi, kadına yönelik her türlü şiddetin önüne geçilmesi, toplumda kadın ile ilgili algıların değişmesi ve en önemlisi kadınların hem fikir hem de eylem olarak özgür olmaları gerektiği gibi çokça düşünceyi içermektedir.⁷⁴ Feminizm, toplumsal cinsiyet bakış açısıyla kadın ve erkeklerin deneyimleri üzerinde durmakta ve insanın kendini nasıl algıladığı (toplumsal cinsiyet kimliği), nasıl düşünüp, nasıl hareket ettiği (toplumsal cinsiyet rolleri) ve toplum içerisindeki duruşunu anlamaya çalışmaktadır.⁷⁵

Feminizm, kadın ve erkek arasındaki ayrımcılığa karşı çıkarak, iki cins arasında ekonomik, siyasi, sosyal ve toplumsal eşitliği savunmaktadır. Bununla beraber feminizm; felsefe, sosyoloji, politika ve etik alanlarından oluşmaktadır. Feminizmin esas temaları ise; iş, eğitim, çocuk bakımı vb. konularda kadın ve erkeklerin eşit hak ve konumda olması, sağlıksal olarak yasak kürtaj hakkı, kadın sağlığı üzerinde gerçekleşen ilerlemeler, kadına yönelik şiddetin engellenmesi, tecavüz

⁷⁰ Gökben Demirbaş, “Kadınların Mekân Algısı ve Mekânı Kullanma Biçimleri”, *Edirne: Yüksek Lisans Tezi*, 2012, 1.

⁷¹ Ayşe Sevim, *Feminizm*, İstanbul, 1. Baskı, İnsan Yayınları, 2005, 7-8.

⁷² Muhittin Ataman, (b)“Feminizm: Geleneksel Uluslararası İlişkiler Teorilerine Alternatif Yaklaşımlar Demeti”, *Alternatif Politika*, Cilt:1, Sayı:1, 2009, 2.

⁷³ Başak, a.g.e, 228.

⁷⁴ Başak, a.g.e, 229.

⁷⁵ John J. Macions, *Sosyoloji*, (Çev. Vildan Alkan), Ankara: Nobel Kitap, 2012, 353.

ve tacizin önüne geçilmesi ve lezbiyenlik gibi birçok haklarına kadar uzanan farklı konuları kapsamaktadır.⁷⁶

Feminizm, biyolojik bakış açısını dâhil etmeksizin statü bakımından kadın ve erkek arasında toplumsal ilişkilerde bir çatışma olduğunu düşünmektedir. Bu çatışmayı toplumsal yaşamın her alanında sabit olmayan, sürekli ilerleyen ve değişen, insanlık tarihinin akışını etkileyen önemli bir güç olarak tanımlamaktadır.⁷⁷ G. Marshall ise 18. yüzyılda İngiltere’de ortaya çıkan, iki cinsiyet eşitliği, kadın haklarının genişletilmesini amaçlayan ve buna yönelik çalışan bir toplumsal hareket olarak tanımlarken;⁷⁸ N. Arat ise feminizmi, “*kadın ve erkek eşitliği kuramına dayanan, temelde oluşan iktidar ilişkisini değiştirmeyi hedefleyen bir siyasi akım*”⁷⁹ olarak açıklamaktadır.

Feminizm üzerine ortak ve net bir tanım yapabilmek oldukça güçtür. Birçok araştırmacı ve akademisyen farklı tanımlamalar yaparken; birçok yaklaşım beraberinde feminizme farklı yorumlar getirmektedir. Fakat genel bir çerçeve çizmek gerekirse; “*Kadın ve erkeğin eşit haklara sahip olması, kadınların kendi içlerinde bir dayanışma kurarak, hâkim olan erkek egemen sistemin kurallarına ve değerlerine karşı yürütülen bir mücadeledir.*” şeklinde ifade edilebilir.

2.2. Feminist Meydan Okumanın Doğuşu

Kadınların siyasal ve toplumsal alanda verdiği mücadele, ilk olarak, 18. yüzyılda başlamıştır. Ancak; kadınların eşit olmayan konumlarının fark edilmesi ve bunun değiştirilmesine yönelik verilen mücadele anlamını taşıyan Feminizmin ortaya çıkışı da bu döneme rastlamaktadır. Feminist düşünce yapısı, kadınların toplumda ezilen bir grubun içerisinde yer aldıklarının ve dolayısıyla haksızlığa uğramış olduklarının bilincine varmalarını ve bu durumun aslında doğal olmaktan ziyade toplumsal/kültürel bir kavram olduğunu anlamalarını içermektedir. Ama bununla yetinmez; bu haksızlığın ortadan kaldırılması için çaba gösterilmesine, mücadele

⁷⁶ Taş, *a.g.e.*, 165.

⁷⁷ J. Mitchel A. Oakley, *Kadın ve Eşitlik*, (Çev. Fatmagül Berktaş), Ankara, 3. Baskı, Pencere Yayınları, 1984, 11.

⁷⁸ Marshall, *a.g.e.*, 107.

⁷⁹ Necla Arat, *Feminizmin ABC’si*, İstanbul, Say Yayınları, 2010, 29-30.

ederken örgütlenilmesine ve bununla beraber alternatif bir gelecek bakışı oluşturulmasına zemin oluşturmaktadır.⁸⁰

Kadınların ezildiği, ayrımcılığa uğradığı tarih boyunca bilinen ve varolan bir gerçektir. Ancak, yine tarih boyunca kadınların maruz kaldıkları bu ezilmeye sistemli bir biçimde karşı çıkmalarına rastlanmamıştır. Çünkü feminist bir fikir yapısının oluşması, kadınların kamusal alana çıkması ve ekonomik anlamda özgür olan bir kadın topluluğunun var olmasıyla mümkündür. Kadınlar ancak bu tür bir yapı ile ataerkil sisteme karşı duruş oluşturabilirler. Batı toplumlarında feminist düşünce sisteminin ipuçları 17. yüzyıldan itibaren görülmeye başlarken; bugünkü anlamıyla sistemli feminist bir teorinin doğuşu ise 18. ve 19. yüzyıllara denk gelmektedir.

Feminist teorinin ortak bir tanımı yapılamadığı gibi; tarihsel süreci ve hareketleri ile ilgili de tek bir yorum da yapılamamaktadır. Bu konuda birçok farklı yorum ve bakış açısı ortaya konulmuştur. Her ne kadar feminizmin tarihsel süreci ile ilgili farklı tezahürler karşımıza çıkmışsa da genel olarak feminizmin gelişim süreci dalga şeklinde bölümlere ayrılmıştır. Genel kabule göre feminist hareket tarihsel süreç içerisinde üç dalgadan oluşmaktadır. Bu gelişim süreci; Birinci, İkinci ve Üçüncü feminist dalga olarak isimlendirilmektedir. Üç feminist dalga, genellikle 19. yüzyıl'dan 21. yüzyıla kadar olan zamanı kapsamaktadır. Bu zaman dilimlerinde kadınlar, farklı teorilerden ve yaklaşımlardan etkilenmişlerdir. Bu gelişme kadınları, hakları konusunda isteklerini gerçekleştirme doğrultusunda yaptıkları eylemleri etkilemiştir.⁸¹

2.2.1. Birinci Dalga Feminizm

Birinci Feminist dalga, süreci 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında belirginleşmiş ve Wollstonecraft'ın "*Kadın Haklarının Savunusu*" (*Vindication of the Rights of Women*) adlı eserinde belirttiği istekler üzerine inşa edilmiştir. Genel olarak bu talepler; kadınların seçme ve seçilme istekleri, eğitim olanaklarına erişmede fırsat eşitliği ve kadınların mülkiyet haklarını içerisinde barındırmaktadır. Yaşanan

⁸⁰ Fatmagül Berktaş, (a) "Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye", *Sivil Toplum ve Demokrasi Konferansları Yazıları*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi, 2004, 4.

⁸¹ Taş, a.g.e, 166.

dönemin koşullarına göre bu istekler temel haklar özelliği taşımaktadır. Feminist gruplar, “*Amerikan Bağımsızlık Bildirisi, Fransa İnsan Hakları Bildirgesi ve Doğal Haklar Doktrini*” gibi önemli eserlerde kadınlar ve hakları ile ilgili konuların yeterince dile getirilmediğini öne sürerek sosyal ve siyasal birçok alanda hak talebinde bulunmuştur.⁸²

Bu süreçte, Amerika ve Avrupa’da yaşanan toplumsal ihtilaller, kadın hareketleri açısından oldukça önem taşımaktadır. Bu devrimlerin başrolünde her ne kadar erkekler göz önünde olmuşsa da kadınların etkisi de göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir. Bütün toplumların deneyimleri ortak sonucu olan İnsan Hakları Bildirisi’nin en önemli yönü, bireyler için doğal haklarının vazgeçilemez oluşunun kabul edilmesidir.⁸³ Doğal hakları düşüncesini temel alan feministler, kadınların da erkekler gibi birer vatandaş olduklarını bu nedenle aynı hak ve özgürlüklere sahip olmaları gerektiğini belirtmektedir. Kadınların kamusal alandan dışlanıp ev içersine hapsedilerek özgürlüklerinin kısıtlanmasını eleştirmiş ve erkekler gibi kadınların da istedikleri gibi hareket etme özgürlüklerinin olması gerektiğini savunmuşlardır.⁸⁴

Elizabeth Cady Stanton’un 19-20 Temmuz 1848’de kaleme aldığı ve New York’ta yayınlanan “*Seneca Fall*” bildirisi, temel doğal haklarını kadınlara uyarlayan ilk çalışmadır. “*Declaration of Sentiments (Duygusal Bildiri)*” katılımcı, 100 kadın ve erkek tarafından imzalanmıştır.⁸⁵ Yayınlanan bu bildiride; erkek ve kadınların eşit olarak yaratıldığını, doğuştan sahip olunan hakların olduğu ve bu hakların; özgürlük, yaşama hakkı, yönetsel gibi hakları içerdiği görülmektedir.⁸⁶

⁸² Taş, *a.g.e.*, 167.

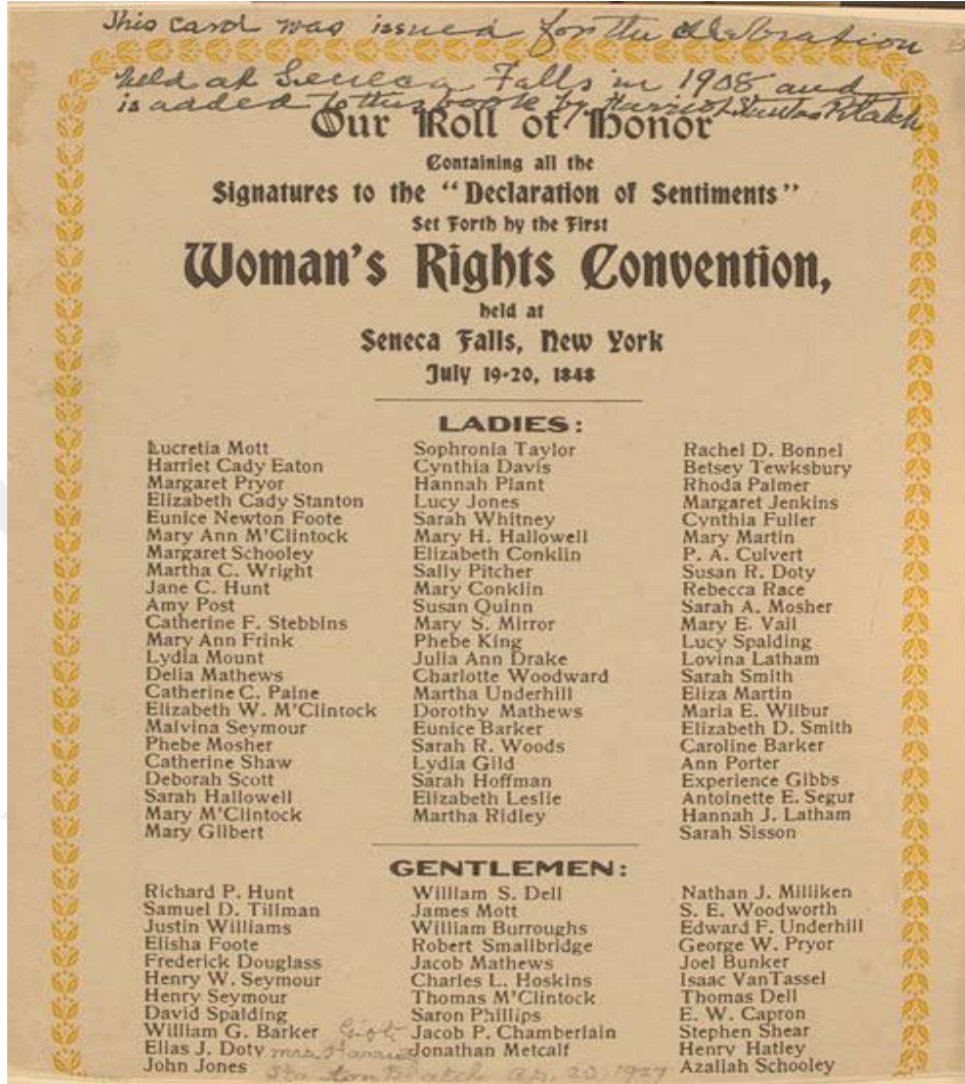
⁸³ Türkoğlu, *a.g.e.*, 7.

⁸⁴ Taş, *a.g.e.*, 166-167.

⁸⁵ Josephine Donovan, “Feminist Theory”, Çev. Gün Taş, New York: *The Continuum International Publishing*, 2006, 21.

⁸⁶ Taş, *a.g.e.* 168.

Görsel 1. Elizabeth Cady Stanton'un Seneca Falls Konferansında yayınladığı "Duygusal Bildiri" adlı bildiriye imza atan kadınlar ve erkekler.

Kaynak: <https://edsitement.neh.gov/closer-readings/declaration-sentiments-seneca-falls-conference-1848>, internet adresinden 25.01.2020 tarihinde alınmıştır.

19. yüzyılda kadınlar, toplumun temel kurumlarından dışlanırken vatandaş tanımlamaları ise yalnızca erkeklerden oluşmaktadır. Bu sebeple Birinci Dalga feminist teorisyenler, çoğunlukla toplumsal ve siyasal açıdan erkeklerle eşit haklara sahip olmak için mücadele etmişlerdir. Bu dönemde kadınlar erkek egemen sistem içerisinde erkeklere karşı boyun eğdirilmelerinin karşısında eşitlik savaşı vermiştir.⁸⁷

⁸⁷ Türkoğlu, a.g.e. , 8.

Bu dönemde kadınlar, hak talebi için çabalarırken bir taraftan da ırkçılığa karşı mücadele etmiştir. Birinci Dünya Savaşı, bittikten sonra ABD, Rusya, İngiltere, Almanya ile birlikte 21 ülke, kadınlara oy hakkını şartsız olarak tanımıştır.⁸⁸ Fransa’da ise eğitimde fırsat eşitliğine, kadınların kamusal alanda çalışabilme özgürlüğüne yönelik düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu durum daha sonra diğer Avrupa ülkelerine de yayılmıştır.⁸⁹

Birinci dalga Feminizmde elde edilen en önemli sonuç, ataerkil toplumsal sisteme karşı mücadele vermek, “*cinsel devrim*” olarak tanımlanan hareketin toplumsal rol, statü ve düşünsel yapısı alanlarında etkili olacak değişimler meydana getirecek anlayışın temelini atmasıdır.

2.2.2. İkinci Dalga Feminizm

İkinci Dalga Feminizm olarak tanımlanan süreç genel itibariyle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra başlamıştır. 1960-1970 sürecinde kadınların maruz kaldığı eşitsizliklere yönelik çalışmaların olduğu dalgadır ve 1980’li yıllara kadar devam etmektedir.⁹⁰

Birinci Dalga Feminizmde oy hakkının elde edilmesi, bir süreliğine sanki amaca ulaşılmış gibi bir yanılgıya kapılmak, dolayısıyla kadın hareketinde bir durgunluğa yol açıyorsa da, özellikle 1960’larda daha çok beden, cinsellik, toplumsal cinsiyet rolleri ve işbölümü üzerinde duran ve bunları sorgulayan önemli bir yükselişe tanıklık edilmiştir.⁹¹ İkinci Dalga Feminizmi ya da Yeni Feminizm olarak literatüre geçen bu dönemde, 1960’larda ivme kazanan entelektüel gelişmeler ve yüksek eğitimin de öncülüğünde dünyanın her yerinde kadınların taleplerinin yaygınlaşmasına, kadın tarihinin araştırılmasına ve dönüştürücü bir vizyon olarak feminist teori ve pratiğin yükselmesine yol açmıştır. Kız kardeşlik, kadınların sırf kadın oldukları için erkek

⁸⁸ Kabul eden 21 ülke içerisinde Türkiye Cumhuriyeti de yer almaktadır. Hatta Türkiye zaman bakımından daha öndedir. Türkiye’de kadınlar 20 Mart 1930 yılında yerel seçimlerde oy kullanma hakkı tanınmış ve 5 Aralık 1934’te de anayasada yapılan değişiklik ile parlamento seçimlerinde oy kullanma ve seçilme hakkı elde etmiştir.

⁸⁹ Taş, *a.g.e.*,168.

⁹⁰ Demirbaş, *a.g.e.*, 5.

⁹¹ Fatmagül Berktaş,(b) “Feminist Teoride Açılımlar”, Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları, *Anadolu Üniversitesi Yayınları*, 2011, 4.

egemenliği altında ezildiklerini savunan ve erkek egemenliğine karşı bir muhalefet oluşturmayı amaçlayan bir harekettir.⁹²

Bu süreçte vatandaşlık haklarına yeterince sahip olan kadınların yeni isteği artık kendi bedenleri üzerinde yalnızca kendilerinin söz sahibi olmasıdır. Bu dönemin akıllarda kalan “*kişisel olan politiktir*” sloganı, ilk olarak 1970’lerde ün kazanmıştır. Bu sloganla birlikte tarihsel olarak şahsi alan içerisine giren kürtaj, işsizlik, hastalık, ölüm gibi birtakım konuların politik alana dâhil olduğu belirtilmeye çalışılmıştır.⁹³ Kadınlar bedenleri üzerinde söz sahibi olarak, bir tek kendilerini göstermiştir. Bu doğrultuda cinsellik ile doğurganlığın farklı şeyler olduğunu belirterek doğum kontrolünün yaygınlaştırılması talebi gündeme getirilmiştir.⁹⁴ Kadınların bu alanda verdikleri çabalar Kuzey Avrupa ve ABD’de devam etmiş ve bilhassa İngiltere’de feministlerin vermiş oldukları mücadele sonucu 1967’de “*doğum kontrol uygulaması*” yasal olarak kabul edilmiştir.⁹⁵

Bu dönemde feminist eylemler, yalnızca belli bir grup kadın için değil bütün kadınlar için yapılmakta ve bu mücadele kadınlarla yürütülmektedir. Bu durum farklı yaşam tarzlarına sahip olan, sosyal ve siyasi yönden farklılıkları bulunan, farklı kültür ve düşünce yapısı olan kadınların bir araya gelmesi ve birbirlerini tanımasını ifade etmektedir. Kadınların bu şekilde farklı gruplardan oluşması “*bilinçlenme*” durumunun oluşmasında etkili olmuştur. Bilinçlenme ile farklı fikirlere sahip kadınlar öncelikle kendilerini tanıırken bir yandan da toplumsal ve sosyal yaşamdaki cinsiyet rollerini sorgula imkânı bulmuştur. Söz konusu bu durum “*kız kardeşlik (sisterhood)*”⁹⁶ sloganını ortaya çıkarmıştır.⁹⁷

Kadınların yasal statüleri hususunda ilk çalışma Milletler Cemiyeti tarafından yapılmış ancak başarılı olunamamıştır. Kadın ve erkek eşitliğini esas alan ve konu ile

⁹² Deniz Erdoğan, “Radikal Feminizm ve Marksist Feminizmin Orta Yolu Olarak Sosyalist Feminizm”, *Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*, 2014, 2-3.

⁹³ Türkoğlu, *a.g.e.*, 9.

⁹⁴ Hale Kolay, “Kadın Hareketlerinin Süreçleri, Talepleri ve Kazanımları”, *EMO Kadın Bülteni*, Nisan-2015, Sayı: 3, 8.

⁹⁵ Dünya Kürtaj Hakkı, ilk olarak 1920’de Rusya’da yasal olarak serbest bırakılmıştır. Daha sonra ise 1967’de İngiltere’de, 1973’de ABD’de, 1975’de Fransa’da, 1978’de İtalya’da, 1983’de Türkiye’de yasalaşmıştır.

⁹⁶ Kız kardeşlik (Sisterhood) düşüncesi, ilk olarak 1970 yılında dönemin feminist hareket lideri Kate Millett tarafından kullanılmıştır. Dünyadaki kadınların birleşmesini ifade etmektedir.

⁹⁷ Taş, *a.g.e.*, 170-171.

ilgili yükümlölükleri yerine getiren, ilk Uluslararası Örgüt, Birleşmiş Milletler (BM)'dir. Kadınların uluslararası alanda önemli başarılar elde etmesi oldukça uzun zaman almıştır. Bu yüzden BM'in kuruluş döneminde kadın-erkek eşitliği çabalarına yönelik herhangi bir hareket görülmemektedir. Kadınların statüsü ile ilgili ilk Dünya konferansı, uluslararası arenada kadınlara karşı ayrımcılığın dünyanın her yerinde önemli bir sorun oluşturduğunu anlatan “*The First World Conference on Women (I. Dünya Kadın Konferansı)*” 1975 yılında Mexico City’de toplanmıştır. Bu konferansta 1976-1985 yılları arasındaki on yıl “*Kadın 10 Yılı*” olarak ilan edilmiştir.

1979 yılına gelindiğinde ise daha kapsamlı yetkilere sahip olan “*The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW)- Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi*” sözleşmesi kabul edilmiştir.⁹⁸ Bu sözleşme ile kadınlara yönelik yapılan ayrımcılığın tanımlaması yapılmış ve bu durumun ortadan kaldırılması için ulusal ve uluslararası planlar yapılmıştır. Kadın hakları gelişiminde CEDAW, ilk önemli adım özelliği taşıırken ikinci önemli adım ise 1993’te Viyana’da düzenlenen Dünya İnsan Hakları Konferansı’dır. Konferansta “*Kadınların ve kız çocuklarının evrensel insan haklarının ayrılmaz, bölünmez ve vazgeçilmez bir parçası*” olduğu ilan edilmiştir.⁹⁹

İkinci Dalga sürecinde feministler, siyasi, ideoloji, kültür, bilim gibi birçok alanda mücadele etmiştir. Bu çalışmalar boyunca birçok eylem, örgütlenme ve yayınlar gerçekleştirmişlerdir. Aslında bu çabaların en önemli amacı ataerkil sistemin yaşamın her alanında ortadan kaldırılmasıdır.

2.2.3. Üçüncü Dalga Feminizm

1980’li yılların sonlarından günümüze kadar olan dönem “*Üçüncü Dalga Feminizm*” olarak tanımlanmaktadır. 1990’lı yıllara gelinmesiyle Üçüncü Dalga Feminizm hem ikinci dalganın devamı niteliğinde hem de önceki dalga hareketlere karşı bir tepki olarak doğmuştur.¹⁰⁰ Bu tepki, genel olarak feminizmi yalnızca orta ve üst sınıf kadınları kapsayan bakış açısına karşı duruştur. Amaçları kadın hareketlerinin

⁹⁸ UN, *The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW)*, 1979, <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cedaw.aspx> (15.01.2020).

⁹⁹ UN, *Vienna Declaration and Programme of Action*, 1993, <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/vienna.aspx> (15.01.2020).

¹⁰⁰ Demirbaş, a.g.e. , 5.

genele yayılmasıdır.¹⁰¹ Üçüncü Dalga feministler, bu süreçte daha çok kadına yönelik şiddet, cinsellik, kadınların güçlendirilmesi gibi politik konularla ilgilenmiştir. Toplumsal değişimi sağlanması, bilinçlenmenin artabilmesi için gerekli eylemlerin çoğalması ve eğitimin yaygınlaşması üzerinde durulmuştur.¹⁰² İkinci Dalga Feminizmde Simone de Beauvoir, Oprah Winfrey, Angela Davis, Susan Faludi, Betty Friedan, Germaine Greer, ve Kate Millet gibi isimler öne çıkarken Judith Butler, Margaret Atwood ve Bell Hooks ise üçüncü dalganın temsilcileri olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁰³

Üçüncü Dalga Feminizm hareketi kendinden önceki hareketlerden farklılıklar ortaya koymaktadır. Örneğin; önceki feministlerin karın erkek eşitliğine yönelik faaliyetleri yerine bireyi esas almış ve bireysel tercihler üzerinde durmuştur. İkinci dalga feministlerin en önemli sloganı olan “*Kişisel olan politiktir*”, “*Personal is political*”, bu dalga ile birlikte “*siyasal olan kişiseldir*”, “*Political is personal*” biçimine dönüşmüştür.¹⁰⁴ Üçüncü Dalga Feminizm için kendinden önceki dönemlerin postmodernist eleştirisi, denilebilir.

Üçüncü Feminist Dalga, genelleyici kadın sorunlarından ziyade bireysel kadın sorunları üzerinde durmuştur. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, kişisel kadın sorunları üzerinden siyaset yapma amaçlanmıştır. Kadın cinsiyet rolünün dışında bir kimliği de temsil etmektedir. İkinci Dalga feminist düşüncede eşitlik fikri ön planda tutulurken yeni feminist algıda eşitliğin aksine farklılıklar daha değerli olarak algılanmıştır.¹⁰⁵

1990’lı yıllara gelindiğinde muhalif politikalar, kültür, kimlik, ırk gibi konular incelenmeye başlanmıştır. Feminizme yakınlığı olan kadınların büyük bir çoğunluğu kimlikçi farklılıkları öne çıkartan feminizme ilgi duymuştur. Bu durum üçüncü dalga feminizmin öncekilerden ayrılan bir başka noktasını teşkil etmektedir. Yine bu dalgada

¹⁰¹ Taş, a.g.e. , 171.

¹⁰² Çiğdem Aydın Koyuncu, *Uluslararası İlişkiler Kuramları- II*, Eskişehir, 1 Baskı, Anadolu Üniversitesi Yayını, 2013, 95.

¹⁰³ Demirbaş, a.g.e. , 5-6.

¹⁰⁴ Türkoğlu, a.g.e. , 12-13.

¹⁰⁵ Taş, a.g.e. , 172.

kadınların her birinin farklı sorunlarının olduğunu görmek, ortak noktaları bulup bunun üzerinden siyaset yapmak gerektiğini düşünmektedirler.¹⁰⁶

Üçüncü Dalga feministler, kadınların erkeklere göre mevcut durumunu eleştirirken aynı zamanda savaş, güvenlik, ekonomi, çevre sorunları, sosyal eşitlik, adalet gibi hususlarda yeni bir bakış açısı getirmeye çalışmışlardır. Bu durum feministlerin kendi içlerinde düşünsel ve pratiksel olarak bölünmelerine neden olmuştur.¹⁰⁷ Üç dalga halinde gelişen ve esasında var olan toplumsal düzeni eleştiren feminizmi tek bir bütün olarak ele alan tek bir kuram geliştirememiştir. Bu yüzden feministler, düşüncelerini “*liberal feminizm, radikal feminizm, sosyalist feminizm ve postmodernist feminizm*” gibi farklı yaklaşımlarla yorumlamaya çalışmıştır.¹⁰⁸

2.3. Feminist Kuramlar

Feminist disiplinde tekdüze bir bakış yoktur. Kadının ezilmesi ve sömürülmesi noktasında fikir birliği içerisinde olan feministlerin, bu baskının tanımlanması ve bununla mücadele edilmesi noktasında görüş ayrılıkları bulunmakta ve farklı yorumlamalar getirmektedirler. Feminist literatürde çok sayıda yaklaşım var olsa da en genel çerçevede dört sınıfa ayrılmaktadır; liberal feminizm, sosyalist feminizm, radikal feminizm, postmodern feminizm...

¹⁰⁶ Taş. a.g.e. , 172.

¹⁰⁷ Taş. a.g.e. , 172-173.

¹⁰⁸ Koyuncu, a.g.e. , 95.

Tablo 2. Feminist Kuramların Genel Çerçevesi¹⁰⁹

<i>Feminist Kuramlar</i>	<i>Temel Düşünceleri</i>	<i>Genel Kavramlar</i>	<i>Siyasal Olarak Tanımlanması</i>	<i>Temel Hedefleri</i>	<i>Hedeflenen Toplum Modeli</i>	<i>Önemli Temsilcileri</i>
Liberalizm Feminizm		Akıl, Özgürlük, Eşitlik, Ekonomik, Eşit işe eşit ücret, Oy kullanma talebi	Oy hakkı ve eşit ücret talebi doğrultusunda şekillenen “Kadın hakları hareketi”	Oy Hakkı, Eşit işe eşit ücret beklentisi	Kadın ve erkeğin eşit olduğu özgür bir toplum	Maryy Wollstoneer aft Betty Friedan
Sosyalist Feminizm		Ataerkillik, Sömürü, Özel mülkiyet ve Kapitalizm eleştirisi, Aile, Güçlü Kadınlar	Ekonomik olarak sömürülme doğrultusunda kadın ve erkek eşitliğini sağlamaya yönelik hareketler	Kadınlara uygulanan sömürünün değiştirilmesi	Sınıfsal olarak kadın ve erkek eşitliğini sağlayan sosyalist toplum	JulietMitche ll, Heidi Hartmon Rosa Luxenburg
Radikal Feminizm		Kadınların kurtuluşu, Kızkardeşlik, Biyolojik Farklılıklar, Ataerkillik	Kadınları kurtuluşu hareketi	Kadınların ataerkil sistemin baskısından kurtuluşu	Kadına özgü değerlerin baskın olduğu barışçıl bir toplum modeli	Shisla mith Firestone
Postmodernist Feminizm		Deneyim, Kültür, Kimlik, Farklılık, Kadınlar için yapılan genel tanımlamalara eleştiriler	Kültürel ve siyasal farklılar bağlamında gelişen siyasal hareket	Kadınların kendini ifade edebilmesi	İdeal bir model önerisi yoktur	Judith Butler Susan Faludi

¹⁰⁹ Suna Başak, 2013 olmak üzere çeşitli kaynaklar derlenerek oluşturulmuştur.

2.3.1. Liberal Feminizm

Liberal feminizm, kişilerin kabiliyetlerini geliştirme ve kendi menfaatlerini sağlama konusunda özgür olmaları gerektiğini savunan bir yaklaşımdır. Cinsiyet farklılıklarının nasıl oluştuğuna temel nedenine ve oluşumuna odaklanan liberal feminizm, sosyal ilişkileri etkileyen cinsiyet farklılıklarını kültürel varsayımlar üzerinden açıklayabilmektedir.¹¹⁰ Liberalizmin, katmanlı bir toplum yapısını içerdiği için sistem içerisinde hiyerarşi bulunmaktadır. Üst basamak, yetenekli bireylerden oluşmaktadır. Liberal feminizmde asıl nokta, kadın ve erkeğin aynı haklara sahip olmasıdır. Bu eşitlik sağlandığı takdirde feminizm hedefine ulaşmış olacaktır.¹¹¹

Eşitliğin; ekonomik, siyasal ve kültürel alanda gerçekleşecek yeniliklerle sağlanacağından yola çıkan feministler, kişisel çaba ve rekabetçi başarıyı esas olarak kabul ederler. 19. yüzyıl sürecinde kadınların çalışma, eğitim, miras, boşanma, oy kullanabilme gibi konularda erkeklerin elde ettiği hakları kazanabilmeleri için çaba göstermişlerdir. Siyasi düşünce temelinde hareketle liberal feminizm, erkek ve kadının aynı olduğu düşüncesini esas alır. Bu durum, onları “Kadınlar erkeklerin yaptığı her şeyi yapmalıdır.” sonucuna götürmüştür. Siyasal hedefleri fırsat eşitliğinin sağlanmasıdır. Bunu sağlayacak yol olarak ise devrimi değil reformu tercih ettiklerini ifade etmişlerdir.¹¹²

Liberal feministler, toplumda var olan temel organizasyon içerisinde kadının hak ve imkânlarını geliştirmeye çalışmaktadırlar. Ayrıca kadınların istekleri önünde engel oluşturan ayrımcılığa karşı çıkarak, eşit hakları desteklemektedirler.¹¹³ Kadınların kamusal alandan uzaklaştırılıp özel alana mahkûm edilmelerini eleştirmişler. Liberal feministlerin verdikleri en büyük mücadele, kadınların oy kullanabilme hakkını kazanmalarına yöneliktir. Kadınlarında erkekler gibi aynı akla ve yeteneğe sahip olduğunu savunmuşlardır. Bu düşüncenin önde gelen feminist isimleri Eliza Cady Stanton ve Susan B. Anthony’dır.¹¹⁴ Bu dönemde ele alınan eserler kadınların erkeklere olan bağımlılıklarından kurtulup, akli yoluyla birey haklarını elde etmelerini konu edinmiştir. John Stuart Mill’in “*Bir cinsin diğerinin üzerinde üstünlük kurması kendi içinde yanlış olmaktan öte insanlığın gelişimi önündeki en büyük*

¹¹⁰ Demirbilek, *a.g.e.* , 18-19.

¹¹¹ Türkoğlu, *a.g.e.* , 14.

¹¹² Başak, *a.g.e.* , 231.

¹¹³ Demirbilek, *a.g.e.* , 19.

¹¹⁴ Donovan, *a.g.e.* , 37- 43.

engeldir.” şeklindeki sözü liberal feminist düşünce sistemini açıklaması bakımından oldukça önemlidir.¹¹⁵

Görsel 2. Kadınların Oy Hakkı Mücadelesi¹¹⁶

Liberal feministlerin en büyük mücadelesi olan kadınların oy hakkı elde etmeleri amacına, ABD’li feministler 1920’de oy haklarını kazanarak ulaşmışlardır. Kadınların hayatın her alanına eşit haklara sahip olmaları konusunda verilen mücadele göz ardı edilemez.¹¹⁷

Liberal feminizm kazanımlar elde ederken bazı konularda da eleştirilmiştir. Bunlar; toplumsal cinsiyet odaklı feminizmi temel almamak, kadınların annelik, eş olmak gibi sorumluluklarından dolayı erkeklerle rekabetinde yaşadıkları dezavantajları görememek, özel alanda ev içi emek, aile, cinsellik gibi kavramaları göz ardı etmek, bireysel başarı önündeki engelleri tek bir neden ile açıklıyor olmak.

¹¹⁵ Türkoğlu, *a.g.e.* , 15.

¹¹⁶ Olcay Geridönmez, (a) “Kadınların Oy Hakkı Mücadelesi”, *Ekmek ve Gül*, Yayınlanma Tarihi: 21.04.2017.

¹¹⁷ Donovan, *a.g.e.* ,61.

2.3.2. Sosyalist Feminizm

Sosyalist feminizm, Marksist kuramlar temel alınarak ve radikal feminizmin eleştirileri doğrultusunda şekillenmiştir. Sosyalist feministlere göre toplumsal cinsiyet ile sınıfsal yapı kadının ezilmesinde hemen hemen eşit rol oynamakta, Marksizm'in gözünden kadına bakanlar; sınıfsal yapının kadının statüsünü ve işlevini açıklanmasında daha etkili olduğunu savunmaktadırlar. Kapitalizmde, burjuva kadınlarının proleter kadınların ezildiği kadar ezilmediklerini ifade etmektedirler. Kadınların ezilmesi, bireylerin eylemleri bilinçli olarak gerçekleştirmeleri nedeniyle oluşmaz, bu ezilme kapitalizm ile ilişkili; politik, toplumsal ve ekonomik yapıların ürünü olarak ortaya çıkmaktadır.¹¹⁸

Görsel 3. Kadınların Başkaldırı Mücadelesi¹¹⁹

¹¹⁸ Serpil Çakır, "Kapitalizm ve Patriyarkaya Karşı: Sosyalist Feminizm", *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 2008, 185-186.

¹¹⁹ Sibel Özbudun, "Kadınların Başkaldırı Tarihi veya Önce Kadınları Vurun", *Sanat ve Toplum*, <http://sanatvetoplum.org/index.php/2019/03/15/kadinlarin-baskaldiri-tarihi-veya-once-kadinlari-vurun1/> 13.03.2019.

60'lı yılların sonlarına doğru sosyalist feminist bir akımın doğuşu, çok önemli bir gelişmedir. Sosyalist feminizm, ülke içi ve ülke dışı birçok ilerici hareketler ile birliktelik içerisinde. Aynı zamanda da toplumda erkek egemenliğinin tüm insanlığın ezilmişliğinin temeli olduğunu kabul eden ve kadınların özgürleşmesi önündeki başlıca engel olduğunu savunarak yaygınlaşan radikal-feminist akımın karşısına çıkmıştır.¹²⁰

Sosyalist feminizm, 1960-1970'li yıllarda kadınların ikinci plana atılmasının tek bir sebeple açıklanamayacak kadar kapsamlı olduğunu öne sürmesiyle ortaya çıkmıştır. Sosyalist feminizm kadınların bastırılmasıyla kapitalist sistemin gelişmesi arasında paralel bir ilişki olduğunu belirtmiştir. Kapitalist sistem tarafından şekillenen toplumsal cinsiyette kadın, erkeğe göre konumlandırılmış ve ikincil konuma itilmiştir. Bu süreçte ise kadına çocuk bakımı, evlilik, bağımlı olma ve korunma ihtiyacı gibi doğal tanımlamalar oluşturularak kişilik ideolojisi benimsetilmiştir. Erkek için ise tam tersi konumlandırılmış; güçlü, koruyup kollayan, hakkını arayan, özgür gibi anlamlar üretilmiştir. Bu şekilde kadına yüklenen dişilik ve erkeğe yüklenen erillik anlamları doğal bir süreci değil, tarihsel süreç sonucu oluştuğunu ifade etmektedir. Bu tarihsel süreç içerisinde kadın erkeğin baskısı altında olan, onun isteklerine göre şekillenen ve onun çizdiği sınırlar içinde yaşayan adeta bir nesneye dönüştürülmüştür.¹²¹

Sosyalist feminizm, K. Marx ve Engels'in fikirlerinden beslenmiştir.¹²² Sosyalist kurama önemli katkısı olan büyük katkıları olan Engels'e göre "*kadınlar ancak erkeklerle gerçek bir toplumsal eşitlik kurdukları ve eşit haklara sahip oldukları zaman özgürleşebileceklerdir.*"¹²³ Bunun gerçekleşebilmesi için bütün kadınların toplumsal üretim içerisinde yer alması, karı-koca aile yapısının kaldırılması ve ev işlerinin kamusal sanayiye dönüştürülmesi gerekmektedir.

Liberal feministlerin reformcu hedeflerini yeterli görmeyen sosyalist feministler, aile içindeki sistemin yapılandırılmasını, ev içi köleliğe son verilmesi ve çocuk bakımı konusunda ortak bir yol bulunmasını konusunda bir takım çağrıda bulunmuşlardır. Onlara göre, istenilen hedeflere ulaşmak ancak insan merkezli

¹²⁰ Lise Vogel, *Marksist Teoride Kadın*, (Çev: Mine Öngören) İstanbul, 1. Baskı: Pencere Yayınları, 1990, 11.

¹²¹ Özlem Özdemir, "İki Sistemli Kuram Olarak Sosyalist Feminizm", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 2017, 399.

¹²² Başak, a.g.e. ,231.

¹²³ Özdemir, a.g.e. , 402.

tasarlanmış, herkesin isteğine cevap verebilecek bir devlet merkezli ekonomi oluşturacak sosyalist bir devrimle gerçekleşmesi mümkündür.¹²⁴

2.3.3. Radikal Feminizm

Radikal Feminizmin temsilcileri 1960'lı yıllarda Amerika'da en başta savaşa karşı olmak üzere mevcut sisteme yönelik protesto eylemlerine katılan kadınlardan oluşmaktadır. Radikal feministler kadınların ikincil konuma itilmesini eleştirirken ataerkil toplumsal düzen yerine anaerkil bir düzeni savunmuşlardır.¹²⁵

Radikal Feminizm adından da anlaşıldığı gibi kadını hor gören ve kadını ikinci sınıf bir vatandaşa dönüştüren tüm kurum ve düzenin radikal bir biçimde yıkılıp ortadan kaldırılmasını savunmaktadır. Radikal feministlere göre sistem tarafından bastırılan yalnızca birey değil kadın gruplardır. Cinsiyet ayrımcılığını düzeltebilmek mümkün değildir, bu yüzden tamamen ortadan kaldırmak gerekmektedir.¹²⁶ Radikal feministlerin bazıları cinsel özgürlükle kadınların özgürlüğünün aynı şeyler olduğunu belirtmişlerdir. Ve tecavüzün kadına karşı yapılan bir terör çeşidi olduğunu dile getirmişlerdir.¹²⁷

Radikal Feminizm, diğer kuramlardan farklı olarak herhangi bir ana kurama dayanmamaktadır. Kuram değil de eylemden doğan bir yaklaşım olduğu için feminizmin “en saf hali” olarak tanımlanmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin nedenlerini ataerkil sitemle açıklarken kadınların bastırılmasının evrenselliği üzerine yoğunlaşmaktadır. Toplumsal düzende kadınlara yapılan eziyetin kaynağı olarak aile üzerinde durmaktadır.¹²⁸

Radikal Feminizm, geleneksel yapının, biyolojik ailenin, toplumda var olan cinsiyete dayalı iş bölümünün ve cinsiyet rollerinin yıkılması gerektiğini savunmaktadır. Liberallerin ve sosyalistlerin çabalarının yetersiz kaldığını öne sürerek mücadelenin başka alanlarda yürütülmesi gerektiğini belirtmektedir. Radikal feministlere göre esas mücadele oy hakkının kazanılması değil cinsiyet rollerinin

¹²⁴ Başak, *a.g.e.* ,231-232.

¹²⁵ Donovan, *a.g.e.* , 267-269.

¹²⁶ Ataman, (b) *a.g.e.* , 19.

¹²⁷ Türkoğlu, *a.g.e.* , 17.

¹²⁸ Başak, *a.g.e.* ,232.

değişmesidir, savaşılan sınırlarda burjuva ile proletarya arasında değil, erkek ve kadın arasındadır.¹²⁹

Radikal feministlere göre, tarihteki en önemli durdurma/bastırma eylemi kadınlara karşı yapılmıştır. Kadının ezilmesinin başlıca sebebi erkek ve kadın arasındaki eşsizliğin biyolojik kaynaklı olmasıdır. Liberal feministler kadın ve erkek için eşit bir dünya düzeni oluşturmak isterken radikaller eşit değil kadınların farklılığının öne çıkartıldığı yeni bir dünya düzenini savunmaktadırlar.¹³⁰ “*Bu düzene ulaşmak için her kadın, kendi gücü ve yeteneklerinin farkına varmalı ve ataerkil sistemin ortadan kaldırılması için diğer kadınlarla bir araya gelerek kadın temelli yeni bir toplumsal sistem oluşturulmasına destek vermelidir.*” düşüncesine vurgu yapmaktadır.¹³¹

Radikal feministler, kadınların ortak deneyimleri ve cinsiyet farklılıklarına odaklanmaları ve ırk, sınıf ve etnik kökenin kadın mağdurlar üzerindeki etkisi göz ardı edildiği için eleştirilmiştir.¹³²

2.3.4. Postmodernist Feminizm

Postmodern Feminizm, 20. yüzyıl felsefi düşünce sistemi içerisinde ve postmodern bilimin teorileriyle şekillenmiştir. Postmodernizm, felsefe ve teori alanında etkili olmasının dışında kültürel ve siyasal alanda da etkili olmuştur. Post-yapısalcı felsefe ve psikanaliz düşüncesiyle birlikte feminist yaklaşımları sentezleyerek, modernizimden destek alan feminist zihniyete karşı birtakım eleştiriler yapmaktadırlar.¹³³

Feminizm ile postmodernizmi bir araya getiren Postmodern Feminizm, 17. yüzyıldan itibaren baskın olan modern bilimin zihniyetinin, bilim ve mantık olgularının erkeği, kadının ise duygu ve mantıksızlığı hatırlattığı savını temel alan “*erkek merkezli*” bir bilim anlayışının hâkim olduğunu öne sürmektedir. Bu anlayıştan dolayı kadını modern bilginin oluşturulması sürecinde devre dışı bırakıldığı için yeni

¹²⁹ Ataman,(b) a.g.e. , 19.

¹³⁰ Türkoğlu, a.g.e. , 17.

¹³¹ Demirbilek, a.g.e. , 19.

¹³² Başak, a.g.e. , 232.

¹³³ Düriye Kozlu, “Modernizm Sonrası Hareket İçinde Kadının Yeri”, *SDÜ Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi*, 2009/3, 8.

bir bilimsel düşünceye ihtiyaç duyulmaktadır.¹³⁴ Postmodern feminizm yaklaşımı, kadınların erkeklere göre daha öncelikli olduğu düşüncesini kabul etmekte ancak bu gruplaştırmının çok önemli olmadığını belirtmektedir. Postmodern düşünceye göre, kadın ile erkek arasında yalnızca toplumsal olarak oluşmuş farklılıklar vardır.

Postmodern feministler, kadın toplum içerisindeki yerini açıklayan tek ve tümel kadınlık kategorisinin var olduğu iddiasını reddetmektedirler. Bu yüzden diğer feministler tarafından ataerkillik, sınıfsal fark gibi kavramlardan hareketle toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yönelik yapılan yorumları “özcü” oldukları iddiası ile eleştirmektedirler.¹³⁵

Herkes için geçerli doğruların varlığını reddeden postmodern yaklaşıma göre, her toplumsal ve sosyal ortam içerisindeki kişiyi kendi içinde değerlendirmek gerekmektedir. Bu yüzden “kadınlar” da tekdüze bir grup değildir ve bütün kadınları açıklayabilen tanımlamalar bulunmamaktadır.¹³⁶ Bu sebeple diğer feminist akımlar tarafından bütün kadınları için geliştirilmiş olan “eşitlik”, “özgürlük”, “kadınlık” gibi kavramlar içerisinde farklılıkları barındırmadığı için eleştirilmiştir.¹³⁷

Postmodern feministlere göre hâkim olan ataerkil sistem ile mücadele edebilmek için kadının değeri yükseltilmelidir. Bu mücadelenin ise dil/söylem üzerinden yapılmalı ve daha açık, akılcı ifadelerle kadınların tecrübelerini yansıtabilecek bir dil oluşturmaya çalışılmalı fikrini öne sürmektedirler.¹³⁸

2.4. Feminizm ve Toplumsal Cinsiyet

*“Feminizm, farklı süreçlerde değişen bir içeriğe sahip olsa da genel olarak kadınların her alanda eşit olması gerektiği iddiasını temel alır ve bu sebeple hiyerarşik sistemde kadın ve erkek arasındaki ilişkilerde eril hâkimiyeti ortadan kaldırmayı istemektedir.”*¹³⁹ Feminizm ’in en genel iddiası, kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin ortadan kaldırılmasıdır.

¹³⁴ Ataman, (b) a.g.e. , 19.

¹³⁵ Başak, a.g.e. , 232.

¹³⁶ Ataman, (b) a.g.e. , 19-20.

¹³⁷ Başak, a.g.e. , 232-233.

¹³⁸ Başak, a.g.e. , 233.

¹³⁹ Serpil Sancar, (b) “Türkiye’de Kadın Hareketinin Politigi: Tarihsel Bağlam, Politik Gündem ve Özgünlükler”, *Kasaum*, 55.

Toplumsal cinsiyet feministlerin 1970’li yıllarda yeni bir yorumlama getirerek literatüre kazandırdıkları bir kavramdır. Toplumsal cinsiyet (Gender), ilk zamanlar cinsiyet kavramına zıt bir kavram olarak tanımlanmıştır. Buna göre, cinsiyet kadın ve erkek arasındaki biyolojik temelli doğal farklılıklar iken toplumsal cinsiyet, cinsiyet kimlikleri ile toplumsal ve kültürel olgular arasındaki ilişki açıklayan bir kavramdır.¹⁴⁰

Feminizm uzunca bir zaman genel olarak kadınların ezilmişliğine odaklanmıştır. “Kadınlar arasındaki pek çok farklılığın algılanması, tekçi ve bütүнleştirici kadın kavramının sarsılmasına neden olmuştur.”¹⁴¹ 1980’li yıllarda postmodern ifadeler doğrultusunda feminizmin kendi içerisinde de farkı yönlerle doğru ayrılma gerçekleşmiştir. Buna göre, feminizmin toplumsal cinsiyet kavramına yönelimi siyasetten kesin olarak kopması ve bu yönelişin ise kendi kimliğinin kazanmasına yol açmıştır. Çünkü toplumsal cinsiyet doğrudan doğruya bir ideolojik amaç taşımamaktadır.¹⁴² Bu yeni yönelim, kadınların tarihsel süreç içerisinde akademik anlamda ortaya çıkışını, feminizmden kadınlara, kadınlardan ise toplumsal cinsiyete doğru dönüşümünü içermektedir. Toplumsal yapı ile ilişkili olguların feminist literatür içerisinde yer alması, kadınların toplum içerisindeki yerini sorgulamak ve farklılığın sebeplerini analiz edebilmek için yeni bir bakış açısı sunmaktadır.¹⁴³ Genel olarak toplumsal yapı dediğimiz sistem insan ilişkilerinin genel çerçeveden bir görünümü olsa da bu sistemi oluşturan bireylerin yaşadığı ilişkiler kategoriktir. Bu kategori içindeki kadın ve erkek ilişkileri toplumsal yaşamın temel unsurlarını oluşturmaktadır.

Feminizmin temel savını kadın ve erkek eşitliği oluşturmakla birlikte feminizm kadına yönelik toplumsalda var olan bütün ayrımcılığa şiddete karşı duruş sergilemektedir. Feminizm, toplumsal cinsiyet bakış açısı ile kadın ve erkeklerin yaşamsal tecrübelerini incelerken kendimizi nasıl algıladığımız (toplumsal cinsiyet kimliği), düşünce ve hareketlerimizin temel kaynağının oluşumunu (toplumsal cinsiyet rolleri), toplum içerisindeki sınıfsal farkları anlamaya çalışmaktadır.¹⁴⁴

¹⁴⁰ Sezgin, a.g.e. , 3.

¹⁴¹ Berktaş, a.g.e. , 2011, 8.

¹⁴² Deniz Erdoğan, “Toplumsal Cinsiyet ve İktidar”, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Yüksek Lisans Programı, 2013, 16.

¹⁴³ Erdoğan, a.g.e. , 2013, 16.

¹⁴⁴ Başak, a.g.e.,228.

2.5. Feminist Hareketler ve Uluslararası İlişkiler

“ Dünyanın temsili, tıpkı dünyanın kendisi gibi, erkeklerin eseri; erkekler dünyayı kendi bakış açılarından tanımlıyorlar. Sonra da tanımlarını mutlak hakikatmiş gibi sunuyorlar.”

Simone De Beauvoir

Feminizm; kadın ve erkek ilişkisini aile, eğitim, kültür, iş, ekonomi, siyaset gibi birçok alan içerisinde inceleyen, sorgulan ve bunlar arasındaki mevcut olan iktidar ilişkisini değiştirmeyi hedefleyen siyasal bir harekettir. Feminizm, erkeklerin kadınlara göre üstün olmasını ve erkek egemenli toplumsal değerleri ortadan kaldırmayı, bunun yerine ise kadınların baskın olduğu kuralları yerleştirmeyi amaçlamaktadır.¹⁴⁵

Feminizmin uluslararası ilişkilere girişi, sosyal bilimlerin diğer alanlarına göre daha yeni ve oldukça tartışmalıdır. Sosyal bilimlerin içerisinde genç bir disiplin olan Uluslararası ilişkiler’deki teorik çalışmaların yeni olduğu düşünüldüğünde feminist uluslararası ilişkiler tartışmalarının oldukça güncel bir alan olduğunu ifade edebiliriz.¹⁴⁶ Sylvester¹⁴⁷ in da ifade ettiği gibi *“Feminist uluslararası ilişkiler yeni başlayan bir yolculuktur.”* Fakat feminist çalışmalar belirtilen sorunların çok daha ötesine gitmiştir. Dolayısıyla hem uluslararası hem de disiplinler arası nitelik kazanmıştır.

Uluslararası ilişkiler disiplinin erkeklerin hâkimiyeti altında olması çok uzun yıllar boyunca devam etmiştir. Hem akademik çalışmalarda hem de politikada erkekler başrolde yer almıştır. Feminizmin önemli isimlerinden Tickner’e göre,¹⁴⁸ uluslararası ilişkiler ve uluslararası politikaya bakıldığında *“prens ”*lerin sayısının oldukça fazla iken *“prenses”*lerin sayısı ise oldukça az olduğu görülmektedir. Örneğin, Niccolo Machiavelli uluslararası ilişkiler alanının önemli çalışmalarından biri olarak bilinen

¹⁴⁵ Gül Aktaş, “Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 30, Sayı: 1, 2013, 59.

¹⁴⁶ Mehmet Evren Eken, “Feminizm, Maskülinite ve Uluslararası İlişkiler Teorisi: Uluslararası Siyasetin Toplumsal Cinsiyeti”, (Der. Ramazan Gözen), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, 446.

¹⁴⁷ Christine Sylvester, *Feminist International Relations: An Unfinished Journey*, Cambridge University, 2001.

¹⁴⁸ J. Ann Tickner, “Searching for the Princess? Feminist Perspectives in International Relations”, *Harvard International Review*, Cilt 21, Sayı 4, 1999, 44, Aktaran: Muhittin Ataman, *Feminizm Geleneksel Uluslararası İlişkiler.....*, 6.

“Prens” isimli eserinde, dış politikada başarılı olmak isteyen devletin ve prenseslerin nasıl bir yol izlemesi gerektiğini açıklamaktadır.

Farklı teorik ve uygulamalı çalışmaları içerisinde barındıran feminist yaklaşımlar, uluslararası ilişkiler disiplinin temel teorilerinin, faaliyetlerinin ve sistemsel yapılarının cinsiyet boyutlarını ele almayı amaçlamaktadır. Bu feminist yaklaşımlar, uluslararası ilişkileri teorik yapısını sorgularken bir yandan da kadınları dış politika ve uluslararası politikanın içine yerleştirmeyi istemektedir.¹⁴⁹

Feminist yaklaşımlar, uluslararası ilişkiler disiplini içerisine 1980’lerin sonuna doğru girmeye başlamıştır.¹⁵⁰ Sürecin gelişiminde o yıllarda uluslararası ilişkiler alanında yaşanan kuramsal ve kavramsal çatışma ve tartışmaların etkisi oldukça fazladır. Bu dönemde Uluslararası ilişkiler alanında “Üçüncü Tartışma” (Third Debate) olarak tanımlanan birtakım kırılmalar yaşanmıştır. Bu kırılma doğrultusunda uluslararası ilişkiler disiplinin geleneksel yaklaşımları sorgulanmış ve kuramsal olarak deneyimsiz olmanın dışında erkek egemenli ve toplumsal cinsiyete karşı duyarsız kalması yönüyle eleştirilmiştir.¹⁵¹ Feministlerin üçüncü tartışma ile birlikte disiplin içerisine girdiği ancak henüz tam anlamıyla yer edinemedikleri görülmektedir.¹⁵² Bu durumun hali hazırda günümüzde de devam eden birçok sebebi vardır. Fakat o dönemde öne çıkan sebeplerden biri, sosyal bilimlerde uluslararası ilişkiler disiplinin diğerlerine göre toplumsal cinsiyet konularına daha uzak kalmasıdır.¹⁵³ Bir de uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde erkeklerin alanı olarak kabul edilen “yüksek politikayı (high politics)” oluşturan devlet yönetimi, güvenlik, askeri politika ile kadınların alanı olarak görülen “alçak politika” (lowpolitics) çerçevesinde değerlendirilen aile yaşamı, bireyler arası ilişkiler, yerel konular arasında yerleşen bir ayrımın olmasıdır.¹⁵⁴ Erkekler (Prensler) her koşulda başrolde olmakta, Mandeleine Albright, Margaret Thatcher gibi temsillere rağmen, dış politikanın üst basamaklarında kanların sayılarının oldukça az olduğu görülmektedir. Feministlerin uluslararası ilişkiler alanında fazla yer alamamasının sebeplerinden bir diğeri; mevcut olan

¹⁴⁹ Ataman, (b) *a.g.e.* , 6-7.

¹⁵⁰ Sylvester, *a.g.e.* , 3-17.

¹⁵¹ Marysia Zalewski, “Well, What is the Feminist Perspective on Bosnia”, *International Affairs*, Cilt 72, Sayı 2, 1995, 340, Aktaran: Çiğdem Aydın Koyuncu, *Uluslararası İlişkiler Kuramları- II...* ,96.

¹⁵² Tickner, *a.g.e.* , 45.

¹⁵³ Özlem Tür- Çiğdem Aydın Koyuncu, “Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı: Temelleri, Gelişimi, Katkı ve Sorunları”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 7, Sayı: 26 (Yaz 2010), 8.

¹⁵⁴ Mustafa Aydın, “Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 51, Sayı: 1, 1996, 111.

uluslararası ilişkilerin, sistemi “hiç çocuğun doğmadığı ve hiç kimsenin ölmediği devletlerden oluşan bir yapı” olarak değerlendirmesidir.¹⁵⁵ Yani uluslararası sistem devletlerden oluşan bir yapıdır ve asıl önemli olan aktörlerdir. Böyle bir durum içerisinde feministlerin kendilerine yer bulmaları oldukça zordur.

Feminist uluslararası ilişkiler teorileri, iki genel söylem üzerinde yoğunlaşmaktadır. İlk olarak, uluslararası ilişkiler teorileri üzerinden değerlendirilmelidir. Amaç, teorik olarak dünyaya bakış açımızda, düşüncelerimizde cinsiyetin etkisini incelemektir. İkinci olarak ise dış politika düzeylerinde yer bulmalarıdır. Bu noktada önemli olan ise kadınların, uluslararası politikayı oluşturan kurum, süreç ve eylemlerde var olmasını sağlamaktır.¹⁵⁶ Uluslararası ilişkiler alanında erkek-kadın ayrımı oluşturularak, kadın her koşulda ötekileştirilmiş ve erkek egemen sistemi kurulmuştur.

Uluslararası ilişkilere yönelik feminist kuramcıların odağındaki en önemli tartışma konusu, uluslararası ilişkilerin kadınları içermemesidir. Feminist kuramcılar, uluslararası ilişkileri objektif olmamaları, gelenekselliği benimsemeleri ve asıl önemlisi kadınları görmezden geldiği için eleştirmiştirler. Feminist uluslararası ilişkilerin önemli isimlerinden olan Christine Sylvester, disiplini cinsiyet ile ilgili hususlarda yetersiz kaldıkları için eleştirmiştir. Sylvester, uluslararası ilişkiler alanının cinsiyetsiz olmadığını aksine “gizlenmiş bir cinsiyet”in var olduğunu ve bunun uluslararası süreçlere olan etkisinin sorgulanması gerektiğini belirtmiştir.¹⁵⁷

Feminist uluslararası ilişkiler kuramları, kadınların uluslararası politikadaki varlığını sorgulamakla kalmamış beraberinde savaş, çatışma, güvenlik gibi önemli konulara da değinmektedirler. Bilhassa savaş konusu üzerinde duran teorisyenler, savaşı yalnızca kadın-erkek rolleri bakımında değil, savaşın cinsiyetler üzerindeki etkisini de incelemektedirler. Bu doğrultuda savaş ile ilgili kararlar alma sürecinde erkekler etkili iken savaşın sonuçlarından ise en çok kadınların etkilendiğine dikkat çekmişlerdir.¹⁵⁸ “Örneğin, İkinci Dünya Savaşı’nda askeri eylemler sırasında ölenlerin sayısı 25 milyon iken ölen sivillerin sayısı 42 milyondur. Ve bu sivillerin çoğu kadınlardan oluşmaktadır.” Bunun yanı sıra savaş tecavüzleri, esir kampları, cinsel

¹⁵⁵ Tickner, *a.g.e.* , 46, Aktaran: Özlem Tur- Çiğdem Aydın Koyuncu, *Feminist Uluslararası İlişkiler...*,8.

¹⁵⁶ Ataman, (b) *a.g.e.* , 9.

¹⁵⁷ Sylvester, *a.g.e.* , 18-19.

¹⁵⁸ Fazlı Doğan-Duygu Özlük, “Feminist Uluslararası İlişkiler ve Uluslararası İlişkiler Eleştirisi: Cinsiyet, Devlet, Güvenlik”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2016, 57-58.

şiddet de savaşın kadınlar üzerindeki psikolojik ve sosyolojik etkileri arasında gösterilmektedir.¹⁵⁹

İlk feminist uluslararası ilişkiler kuramcıları, kadın ve toplumsal cinsiyetin uluslararası politikada görünmezliğinden yola çıkmıştır. Bu yüzden uluslararası alanda kadın meseleleri 20. Yüzyılın başlarından itibaren konuşulmaya başlanmıştır. Birinci Dünya Savaşı süreci göz önünde bulundurularak ilk “*Uluslararası Kadın Toplantısı*”, savaşa katılan yaklaşık 1000 kadının katılımı ile 1915’de “*Büyük Barış Konferansı*” adıyla düzenlenmiştir. Bu konferans girişim, “*İlk Uluslararası Kadın Hareketi*” olarak kabul edilmektedir. Bu konferansta “*Uluslararası Kadın Birliği (Women’s International League For Peace and Freedom: WILPF)*” kurulmuştur.¹⁶⁰

Uluslararası birçok örgüt tarafından kadınlara yönelik çalışmalar yapılmıştır. Ancak, ilk defa BM tarafından kadınların hukuki statüsü belirlenmiştir. Kadın ve erkeğin eşit haklara sahip olduğu kabul edilmiştir. Bu bağlamda birçok komisyon, örgütsel faaliyet yapılmışsa da feminizmin en önemli başarılı hareketi uluslararası alanda kadınların haklarının kabulüdür. 1975 ve 1995 yılları arasında Dünya Kadın Konferansları ile 1979 BM tarafından kabul edilen CEDAW (Kadınlara Karşı Her Tür Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi) nerdeyse bütün devletlerce onaylanmış ve böylece kadın hakları küresel bir boyuta ulaşmıştır.¹⁶¹

1990 yılında Uluslararası Çalışmalar Derneği’nde (International Studies Association) “*Feminist Teori ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*” başlığı altında bölüm açılmıştır. Daha sonra benzer bir çalışma İngiliz Uluslararası Çalışmalar Derneği (British International Studies Association) tarafından da yapılmıştır. Daha sonraki toplumsal cinsiyet çalışmaları hızlı bir şekilde artmış ve sonuç olarak günümüzde “*Feminist Uluslararası İlişkiler Kuramları*” üzerinde oldukça geniş bir literatür oluşturulmuştur.¹⁶²

¹⁵⁹ Tür- Koyuncu, *a.g.e.* , 15.

¹⁶⁰ Jan Jindy Pettman, “Feminist International Relations After 9/11”, *The Brown Journal of World Affairs*, Cilt: 10, No: 2, 2004, 85, Aktaran: Fazlı Doğan-Duygu Özlük, *Feminist Uluslararası İlişkiler ve Uluslararası İlişkiler Eleştirisi ...* 57.

¹⁶¹ Doğan- Özlük, *a.g.e.* , 58.

¹⁶² Ayşe Ömür Atmaca-Pınar Gözen Ercan, “Uluslararası Güvenliği Yeniden Düşünmek: Uluslararası İlişkiler Disiplininde Feminist Eleştiriler”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt:13, Sayı:59, 2018, 20.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DIŞ POLİTİKADA TOPLUMSAL CİNSİYET

3.1. Toplumsal Cinsiyet ve Uluslararası İlişkiler

“Özel olan küreseldir, küresel olan toplumsal olarak cinsiyetlendirilmiştir.”

Cynthia Enloe¹⁶³

Cinsiyet, Uluslararası İlişkilerde Feminist düşüncenin içerisinde yer alan önemli kavramlardan biridir. Bu kavramı feministler, toplumsal sistem içerisinde sosyal ve kültürel değerler tarafından oluşturulmuş değişken bir gruba anlamında temsilen kullanmaktadır. Bu nedenle erkekler için atfedilen; “güç, kararlılık, akılcılık ve kamu”, kadınlara ise; “zayıflık, duygusallık ve özel” gibi karakteristik özellikleri belirleyen geleneksel düşünce yapısına karşı çıkmaktadırlar.¹⁶⁴

Toplumsal cinsiyet, Uluslararası İlişkiler alanı içerisine 1980’lerin sonunda dergi, kitap, makale ve konferanslar gibi birtakım akademik çalışmalar aracılığıyla feministler tarafından dahil edilmiştir. Bu disiplinde özellikle diğer feminist teorisyenlere çalışmaları ile ışık tutan üç temel çalışma bulunmaktadır. Bu ana çalışmalardan ilki Jean Bethke Elshtain’ın “*Women and War*” adlı çalışmasıdır. Elsthai kitabında geleneksel savaş fikirlerini incelerken ve geleneksel sistemde Batılı erkeğin savaşı yöneten, idare eden ve güçlü kimse olarak konumlandırılmasını, kadınları ve savaşa katılmak istemeyen erkeklerin içinde bulunduğu konumu ele almaktadır.¹⁶⁵ İkinci önemli eser ise J. Ann Tickner’ın “*Gender in International Relations*” isimli çalışmasıdır. Tickner, çalışmasında Toplumsal cinsiyet ve Uluslararası İlişkiler disiplini arasındaki ilişkiyi ve kadınların dış politikada nasıl farklılıklar ortaya koyduğunu göstermeyi hedeflemiştir. Tickner’a göre uluslararası politika her zaman toplumsal değerler tarafından cinsiyetlendirilmiş bir eylemdir.¹⁶⁶ Önemli çalışmaların üçüncüsü ise Cynthia Enloe’nin “*Muzlar, Plajlar ve Askeri Üsler*”

¹⁶³ Cynthia Enloe, *Muzlar, Plajlar ve Askeri Üsler Feminist Bakış Açısından Uluslararası Siyaset*, (Çev: Berna Kurt ve Ece Aydın) İstanbul, Çitlembik Yayınları, 2003, 19.

¹⁶⁴ Doğan- Özlük, a.g.e. , 61.

¹⁶⁵ Sylvester, a.g.e. , 18.

¹⁶⁶ Hande Gül Has, “Toplumsal Cinsiyet ve Dış Politika Söylemi: Türk Dış Politikasında Tansu Çiller Dönemi 1996-97”, *TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*, 2017, 14.

isimli eseridir. Enloe çalışmasında, genel olarak savaş, güvenlik, gibi Uluslararası İlişkilerin temel kavramlarını ele almakta ve bu kavramların toplumsal cinsiyet ile ilişkilerini incelemektedir.¹⁶⁷

Uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde yıllarca erkekler hüküm sürmüştür. Hem ulusal hem uluslararası politikaların belirleyici aktörleri olmuşlardır. Feminist Uluslararası İlişkiler teorisyenleri bu duruma karşı çıkmışlardır. Disiplin içerisine giren dâhil edilen kavramlar aracılığı ile ilişkiler yeniden incelenmiş ve gelenekselleşen düşüncelerin terk edilip yeni bakış açılarının oluşturulması amaçlanmaktadır.

Toplumsal cinsiyet mevzusunda Feminist Uluslararası İlişkiler disiplini içinde ortak bir fikir birliği olduğunu söylemek oldukça güçtür. Örneğin; Radikal Feminizm, Liberal Feminizm ve Postmodernist Feminizm'i ele alacak olursak aralarındaki fikir ayrılığını görebiliriz. Radikal Feminizm, dişiliğe bir anlam yüklemektedir. Bu yüzden kadınlar erkeklerden farklı olarak kabul edilmektedir. Kadınların grup içi ilişkilerde erkeklerden daha etkili olduğunu iddia etmektedirler. Radikal feministler savaşın erkeklere özgü bir arayış olduğunu ifade ederken; onlara göre, tarih boyunca yapılan savaşlar çoğunlukla erkeklerin uğraş alanı olduğu belirtilmiştir.¹⁶⁸ Liberal feministler ise radikal feministlerin temel savı olan cinsiyetçi vurguyu eleştirmektedir. Onlara göre, kadın ve erkek arasında küçük birtakım farklılıklar vardır. Kadın ve erkek her zaman eşittir. Uluslararası İlişkilerin tarihten gelen doğal yapısını kadınların değiştiremeyeceğini iddia etmektedirler. Postmodern feministler ise hem liberalleri hem radikalleri eleştirmektedir. Liberalleri erkek egemen düşünceye kadınları bütünleştirerek onları küçümsemekle, radikalleri de “*abartı cinsiyetçi*” olduklarını öne sürerek eleştirip, fikirlerine karşı çıkmaktadırlar. Aslında postmodern düşünce bu iki uç görüşün arasındadır.¹⁶⁹

Feminist teorisyenlerin çalışmalarında önem verdikleri konu disiplinin temel teorilerinde cinsiyetlendirilmiş kavramların yer almasıdır. Temel hedefleri yaklaşımların sınırlarını aşarak her iki cinsiyetin de uluslararası alanda var oldukları ekonomik ve politik süreçleri ortaya koymaktır.

Uluslararası ilişkiler ve uluslararası politik ekonominin eril sınırlarını araştıran feministler, üç önemli nokta üzerinde durmaktadır. İlk nokta devletin, piyasanın ve

¹⁶⁷ Enloe, *a.g.e.* , 76.

¹⁶⁸ Joshua S. Goldstein ve Jon C. Pevehouse, *Uluslararası İlişkiler*, (çev. Haluk Özdemir), New York, 1. Baskı, BB101 Yayınevi, Eylül 2015, 131.

¹⁶⁹ Goldstein- Pevehouse, *a.g.e.* , 143.

birçok uluslararası kurumların cinsiyetlendirilmiş (gendered) olmasıdır. İkincisi ise bu alanların erkeklerin hâkimiyeti altında olması ve kadınların ekonomi ve politika adına yaptıkları faaliyetlerin de önemsizleştirilmesidir. Son olarak ise toplumsal cinsiyetin bu alan içerisinde göz ardı edilmesidir.¹⁷⁰ Bu üç önemli konu üzerinde duran feminist teorisyenler, bu hususların mevcut kurumları oluşturmadaki etkilerine ve erkek egemen düşüncesi yapısından kaynaklı iktidar ilişkilerinin sürekliliğine dikkat çekmiştir.¹⁷¹

Tickner, Uluslararası ilişkilerde kadınların dışlanması konusuna farklı bir bakış açısı geliştirmiştir. Uluslararası alanın “*sadece devletlerden oluşan ve en önemlisi de bu sistemin içinde yer alan devletlerin hiç çocuğun doğmadığı veya ölmediği bir yapı*” olarak düşünülmesini temel sebep olarak belirtmiştir.¹⁷² Bu şekilde uluslararası yapı devletlerarası sistemin dışına çıkamamakta ve diğer aktörler önemsizlenmektedir. Tickner’in burada söylemek istediği şey bu zihniyet sebebiyle sistem içerisinde erkeklerin ağırlıklı olarak var olması ve kadınların alanın dışında tutulmasıdır.

Feminist teorisyenler toplumsal cinsiyet konusunun toplumsal ve kültürel olarak oluşturulmuş değişken bir yapı olarak ele almakta ve bu konunun yalnızca kadınlarla ilgili olarak düşünülmesinin yanlış olduğunu vurgulamaktadır.¹⁷³ Kadınlık ve erkeklik birbiriyle bağlantılı kavramlardır. Her birinin taşıdığı anlam diğeriyle ilişkilidir. Tickner’e göre erillikle bağlantılı olan tanımlamalar; güç, otorite, aktiflik iken dişilik ile bağlantılı olanlar ise zayıflık, pasiflik, duygusallıktır.¹⁷⁴

Uluslararası İlişkiler sahasında toplumsal cinsiyetin hem teori de hem de pratikte karşımıza çıktığı noktalardan birisi de güvenlik konusudur. Güvenlik tartışmalarının temel paradigması kendi çıkarlarını düşünen ulus-devlet ve uluslararası alanda savaş, barış ve askeri stratejilerdir. Güvenlik politikalarının toplumsal cinsiyet ile ilişkisini inceleyen feministler, kadınların uluslararası güvenlik politikalarında ve devletin karar verme mekanizmalarında yer almamasına dikkat çekmektedir.¹⁷⁵ Genel olarak baktığımızda tarih kitaplarında anlatımlarda özellikle savaş konularında kadınların kaçan, destek veren veya kurban gibi ikinci planda konumlandırıldığı

¹⁷⁰ Has, *a.g.e.* , 15.

¹⁷¹ Enloe, *a.g.e.* , 29.

¹⁷² Tür- Aydın Koyuncu, *a.g.e.* , 8.

¹⁷³ Has, *a.g.e.* , 18.

¹⁷⁴ Tickner, *a.g.e.* , 46, Aktaran: Özlem Tur- Çiğdem Aydın Koyuncu, *Feminist Uluslararası İlişkiler...*,15.

¹⁷⁵ Eric M. Blanchard, “Gender, International Relations, and the Development of Feminist Security Theory”, *Chicago Journals* 28, No. 4, 2003, 1290.

görülürken erkeklerin ise cesurca savaşan, kahraman erkek olarak betimlendiğini görmekteyiz. Uluslararası ilişkiler alanına şimdiki dönemde baktığımızda bile hala kadınların yüksek statülü politika alanlarında var olmalarının güvenlik açısından riskli olacağı gibi düşüncesinin var olduğu bilinmektedir. Feminist çalışmalar bu “kör zihniyete” karşı çıkmaktadır.

Kısacası devlet, askerlik, güvenlik gibi kavramlar tarihsel olarak eril özelliklerle bağlantılı olarak kabul görmesi sonucunda kadınlar Uluslararası İlişkilerin geleneksel alanının dışında tutulmuştur. Devletlerin güvenlik kaygılarının içeride ve dışarıda yapılması gerekenler olarak iki karşıtlık biçiminde oluşturdukları algı, “Milliyetçilik- Toplumsal cinsiyet-Uluslararası ilişkiler” arasında bir bağın olduğunu göstermektedir. Bu yüzden, dış politikada toplumsal cinsiyet konusunu derinlemesine inceleyebilmek için milliyetçilik kavramıyla toplumsal cinsiyet arasındaki ilişki ele alınmalıdır.

3.2. Toplumsal Cinsiyet ve Milliyetçilik

Millet, milliyetçilik gibi kavramlar hala daha tam olarak tanımlanamayan birbirlerinde farklı kavramlardır. Bu kavramlara toplumsal cinsiyet perspektifinden bakabilmek akademik açıdan oldukça zor bir süreçtir. Umut Özkırımlı¹⁷⁶ milliyetçi ideolojiyi:

“Dünya tarihsel ve karakter olarak birbirinden ayrılan çeşitli milletlerden oluşmaktadır ve bu milliyetçiliğin içinde yer alan biz ve ötekiler anlayışının temel kaynağıdır. Millet siyasi ve toplumsal gücün kaynağı olarak görüldüğünden, millete bağlılığa bir üstünlük atfedilmektedir ki milletin kutsallığı buradan gelmektedir. Millet olma düşüncesi insanlara özgür olabilmek ve kendini gerçekleştirebilme imkânı vermektedir. Barış ve adalet ortamının olabilmesi için milletin özgür ve güvende olması büyük önem taşır. Bu yüzden milliyetçiliğe ve güvenliğe büyük önem verilir.”

ifadeleriyle açıklamaktadır.

¹⁷⁶ Umut Özkırımlı, *Milliyetçilik Kuramları “eleştirel bir bakış”*, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2008, 220.

Millet ve güvenlik arasındaki ilişki düşünüldüğünde millet; erkek bir liderin hakim olduğu ve erkekler ile kadınların önceden cinsiyetlerine göre belirlenmiş rollerini devam ettirdikleri halklardan oluşan büyük bir aile olarak resmedilmektedir.¹⁷⁷ Milliyetçi projeler inşa edilirken geçmiş-yarın, dost-düşman, amaçlar kapsamlı bir biçimde düşünülüp belirlenmektedir. Kadınlık ve erkeklik rolleri de bu tasarlamanın içerisinde yer almaktadır. Bu sebeple Sylvia Walby,¹⁷⁸ milliyetçilik ideolojilerini birer toplumsal cinsiyet ideolojileri olarak isimlendirmektedir.

Milliyetçilik ve toplumsal cinsiyet ile ilgili çalışma ilk olarak Kumari Jayawardena tarafından “*Feminizm and Nationalism in the Third World*” eserinde yapılmıştır. Erkekler milliyetçilik ideolojilerine kalıcı bir konuma yerleştirilirken kadınlar için aynı durum söz konusu değildir.¹⁷⁹ Tarihsel olaylara bakıldığında zaman kadınlar yalnızca savaş gibi istisnai durumlar söz konusu olduğunda erkeklere özgü rollerde yer alabilmektedir. Çünkü toplumsal cinsiyet rolleri belirlenirken erkekler kamusal alana, kadınlar ise özel alana yerleştirilmiştir. Milliyetçilik kavramı da siyaset alanı içerisinde kamusal olduğu için kadınlar bu alanın dışında tutulmaktadır. Serpil Sancar’ın,¹⁸⁰ tarihsel olarak kadınların dışlandığı, cinsiyetçi politikaların belirlendiğini anlattığı “*Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti*” adlı kitabında ifade ettiği gibi “*Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar.*”

Toplumsal cinsiyet ve milliyetçilik çalışmalarına *Cinsiyet ve Millet* adlı kitabı ile önemli bir katkı da bulunan Nira Yuval Davis,¹⁸¹ çalışmasında kadınların milliyetçilik projelerindeki rollerini incelemektedir. Kadınların önemli rollerinden ilki milletlerin biyolojik olarak üretimlerde önemli bir göreve sahip olmalarıdır. Yuval Davis, bu proje içerisinde kadınların bu rolünün, “*kadın anne olmak istemediğinde, millet ölüm döşegindedir.*”¹⁸² zihniyetinde var olduğunu belirtmektedir. Çoğu milliyetçi projede kadınlar, çok doğum yapmaya veya doğum sınırlamasına yönlendirilmektedir. Bu durum bizlere cinselliğin denetlenmesi veya kadın bedeni üzerinde bir denetimin olduğunu göstermektedir.

¹⁷⁷ Has, a.g.e. ,22.

¹⁷⁸ Sylvia Walby, “Kadın ve Ulus”, *Vatan –Millet-Kadınlar*, (içinde Yazar Ayşe Gül Altınay), İstanbul, İletişim Yayınları, 2011, 38.

¹⁷⁹ Has, a.g.e. ,22.

¹⁸⁰ Serpil Sancar, *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti “Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar.”*, (c) Ankara, İletişim Yayınları, 2017, 305.

¹⁸¹ Nira Yuval Davis, *Cinsiyet ve Millet*, (Çev. Ayşin Bektaş), İstanbul, İletişim Yayınları, 2010.

¹⁸² Yuval Davis, a.g.e. , 17.

Kadınlara verilen bir diğer rol ise milliyetçilik projeleri kapsamında beklenen uygun davranış kalıpları, giysiler, konuşmalar bu projenin sınırlarını çizmektedir. Bu ve bunun gibi kadınlara verilen birçok roller, erkekler tarafından tanımlanan kadınlık tanımlamalarını yansıtmaktadır.¹⁸³

Milliyetçilik ideolojileri kapsamında kadınlara ve erkeklere birtakım roller atfedilmesinden de anlaşıldığı gibi, bu projelerin en önemlisi üretme görevidir. Kendi özneleri dışında düşsel bir biçimde “biz ve öteki” algısı yaratılmaktadır. Özkırımlı’ya göre biz ve öteki ayrımı milliyetçiliğin doğasında bulunmaktadır. Kendisinin dışında farklı kimlik (öteki) üretmesi yani dünyayı ikili kategorilere ayırması milliyetçilik projesinin canlılığı için gerekli bir eylem olarak görülmektedir.¹⁸⁴

Milliyetçiliğin dış politika ile olan ilişkisi ise bu noktada ortaya çıkmaktadır. Oluşturulan bu algılar üzerinden küresel sistem ulusal sınırlar içinde anlamlandırılır ve dış politikanın yönü bu şekilde belirlenir.

3.3. Toplumsal Cinsiyet ve İnsan Hakları

İnsan hakları, kişinin doğduğu andan itibaren hatta bazı hakları anne karnında iken kazandığı haklar olup kişinin insan olarak varlığını, itibarını ve insanca yaşam şartlarını oluşturulabilmesi adına gerekli olan haklardır.¹⁸⁵ Genel olarak insan hakları, bütün bireylerin insan onuruna uygun bir şekilde hareket etme ve yaşama hakkı bulunduğuna işaret etmektedir. Birçok uluslararası insan hakları belgesinde de ifade edildiği gibi

“İnsanın insan olmasından kaynaklanan vazgeçilmez, devredilmez haklardır ve her türlü sosyal politika, kamusal yarar, ya da başka bir ahlaksal veya siyasal kaygının üzerinde yer alan bir değeri temsil ederler. Bu haklar, hem devlete hem de özel kişilere ve örgütlere karşı ileri sürülebilir.” dir.¹⁸⁶

Genel bir tanıımı yapılamayan insan hakları kavramı, insanların yaşadığı dünyada kendilerini gerçekleştirebilmek için özgür oldukları bir ortamı esas

¹⁸³ Has, a.g.e. , 23-24.

¹⁸⁴ Özkırımlı, a.g.e. , 277.

¹⁸⁵ Günay- Demirci Aksoy- Bener, a.g.e, 316.

¹⁸⁶ Berktaş, a.g.e. , 1.

almaktadır. Bu sebeple hayal edilen dünya modelinde tek tek kişi hakları yoktur herkes eşittir. Ancak hayal edilen değil de gerçek dünyaya baktığımız zaman böyle bir durum söz konusu değildir. Bu yüzden genel anlamdaki insan haklarını; kadın hakları, çocuk hakları, hayvan hakları gibi somutlaştırmaya gerek duyulmaktadır.

İnsan hakları söylemi, Magna Carta ile başlatılmış, 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesi'yle insanları harekete geçirmiş özellikle de 1949 BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve Avrupa Sözleşmesi'yle de olgunlaşarak tüm dünya politikaları üzerinde etkili olmuştur.¹⁸⁷ Bu yüzden insan hakları tarihinin gelişimini incelemek dış politikada toplumsal cinsiyeti ele almak açısından oldukça önemlidir.

1215 yılında İngiltere'de imzalanan Magna Carta ile tarihte ilk kez siyasi iktidarın yetkileri sınırlandırılmış ve şimdiki anayasal düzenin ilk adımı atılmıştır. Ancak bu durumun üzerinden yaklaşık 600 yıl sonra Batı toplumlarında Fransız Filozof Locke tarafından ortaya konulan “insan hakları” kavramı tartışmaya açılabilmiştir.¹⁸⁸ 18. yüzyıl'a gelinmesi ile birlikte insan haklarını elde edebilmek için gerek devrim gerek ise savaş yolucuyla büyük uğraşlar verilmiştir. İnsan hakları, halkların bütününe kapsadığı için bu mücadeleyi halk ve aydın kesimler birlikte yürütmüştür.¹⁸⁹

Fransız İhtilali ile başlayan insan hakları mücadelesinin başarıya ulaşması ile eşitlik, adalet, özgürlük istekleri “birek insan hakkı” tanımlanması olarak kabul edilmiştir.¹⁹⁰ İhtilalin zaferinin belgesi olarak kabul edilen “Yurttaşlık ve İnsan Hakları Bildirisi”nde üzerinde durulan ve genel bir tanımı olmayan insan hakları, “İnsanların doğal, devredilemez ve kutsal hakları olarak belirtmiş ve insanlara başkalarının özgürlüğüne zarar vermeden bu haklarını kullanabilme özgürlüğünü” getirmiştir.¹⁹¹

İnsan Hakları Belgesinin, bütün insanların ortak haklarını, eşitlik, adalet, özgürlük taleplerini ifade etmişse de kadınların birçok haklardan mahrum kalmasıyla metnin yalnızca erkekler üzerinden şekillendiği görülmektedir.¹⁹² Ancak Aydınlanma döneminin özgür düşünce ortamı sonucunda kadınlar harekete geçmiş ve bazı hakları

¹⁸⁷ Berktaş, a.g.e. , 1.

¹⁸⁸ Ali Kuyaksil, “Türk Anayasalarında Kadın Hakları ve Gelişimi”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 11, 2009, 328.

¹⁸⁹ Mehtap Nur Bitmez, “İnsan Hakları ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bağlamında Türkiye’de Kadına Yönelik Sosyal Politikalar”, *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, Sayı. 4, 2019, 56.

¹⁹⁰ Berktaş, a.g.e. , 1.

¹⁹¹ Bitmez, a.g.e. , 56.

¹⁹² Kuyaksil, a.g.e. , 328.

(seçme seçilme, konut edinme, siyasal haklar) elde etme talepleri doğrultusunda toplumda kadının varlığı konusu gündeme getirilmiştir.¹⁹³

1789'da ilan edilen “Yurttaşlık ve İnsan Hakları Bildirisi” içeriğinde kadına yönelik herhangi bir düzenlemenin olmaması gereğince bir tepki niteliğinde 1791'de “*Kadının ve Kadın Yurttaşın Haklar Bildirgesi*” Fransız İhtilalin önemli kadın isimlerinden Marie Olympe de Gouges tarafından ilan edilmiştir. Yine “*Kadın sorunlarını ancak bir kadın çözebilir.*” fikrinden hareketle Fransa Kraliçesine ithaf edilmiştir.¹⁹⁴ Bu bildiri, tarihte kadınlara yönelik gerçekleştirilen tüm çalışmalara kaynak olan ilk yazılı belgedir.

Aradan geçen birkaç yüzyıl sonunda yaşanan toplumsal değişimler ile birlikte insan hakları, yeni bir değişim sürecine girmektedir. Bu süreç birlikte insan haklarının yanında bir kadın haklarına ihtiyaç duyulmasının gerekliliği sorusuna 20.yüzyılın sonlarında “Toplumsal cinsiyet” kavramıyla cevap verilmektedir. İlk olarak 1968 yılında Amerikalı Psikiyatrist Robert Stoller'ın “*Sex and Gender*” (Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet) adlı kitabında kullanmış olduğu toplumsal cinsiyet olgusu, 1972'de İngiltere'de Ann Oakley'in toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenilme biçimlerini anlattığı kitabında da yer almaktadır.¹⁹⁵ Toplumsal cinsiyet, biyolojik farklılıkların dışında, toplumsal zemini olan sosyal ve kültürel olarak oluşturulan erkeklerin kadınlardan üstün tutulduğu eşitsizliği düşüncesiyle ortaya çıkmaktadır.

Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkeğin biyolojik farklılıklarının dışında toplumun cinsiyetlere atfettiği değerlere ve rollere dikkati çekmek için feminist teorisyenler tarafından da sıklıkla kullanılan bir olgu haline gelmektedir. Feminist mücadeleler sayesinde ataerkil sistemin oluşturduğu toplumsal cinsiyet eşitsizliği kabul olmaktan çıkıp ve yeni düzenin oluşturulmasına zemin hazırlamaktadır. Bu şekilde insan haklarının “insan” boyutları yeniden başlamış ve temel olarak belirtilen insani hakların yanında “sosyal ve siyasi haklar, çevre hakları, hayvan hakları” gibi yeni konular kapsama dâhil edilmektedir. İnsan haklarında yaşanan bu değişim “eşitlikçi düşünce” etrafında şekillenme göstermektedir.

Toplumsal cinsiyet ve insan hakları kapsamında yer alan siyasi gelişmeler, politikalar ve sözleşme ve düzenlemeler, çalışmanın son kısmında yer alan “Toplumsal cinsiyet eşitliği” başlığı altında detaylı olarak incelenecektir.

¹⁹³ Bitmez, a.g.e. , 57.

¹⁹⁴ Bitmez, a.g.e. , 56.

¹⁹⁵ Bitmez, a.g.e. , 58.

3.4. Uluslararası Siyasetin Toplumsal Cinsiyeti

“Siyaset nedir?” sorusu sosyal bilimlerin önemli sorunlarından biridir. Siyaset bilimi literatürünü incelediğimizde, farklı bakışlarından yola çıkılarak yapılan tanımlamalar karşımıza çıkmaktadır. Siyaset, ister devlet isterse iktidar ilişkileri olarak tanımlansın, toplumsal cinsiyet bağlamında incelenmesi gereken eylemler bütünüdür.

Çalışmanın bu bölümünde, ilk olarak siyaset ve toplumsal cinsiyet ilişkisine bakarak siyaseti niçin toplumsal cinsiyet perspektifinden görmemiz gerektiğine cevap aranmaktadır. Daha sonra ise kadınların siyasete girebilmesin yönünde önündeki engelleri kaldırma hareketi olarak Dünyada kadınların siyasi hakları elde etmek için verdiği mücadele ele alınacaktır. Elde edilen siyasal haklardan sonra Türkiye’de ve Dünya’da kadınların siyasal katılım içerisinde geçmişten bugüne ne kadar var olabildiği incelenecektir.

Siyaset, insanların toplu halde bir arada yaşamaya başlamaları ile ortaya çıkan ve her ülkede değişiklik gösterebilen, bireylerin yaşamında önemli bir etki gücünü elinde bulunduran sosyal bir olgu olarak tanımlanmaktadır.¹⁹⁶ Siyaset kelimesi içerisinde karar almak, kaynak dağıtmak ve değişim oluşturmak gibi bir takım kavramları bulundurmaktadır. Adaleti sağlayabilmektir.¹⁹⁷ Kavramsal tanım olarak bu şekilde yer alsa da dengeli bir adaletin siyasetle sağlanabilmesi oldukça güçtür. Siyaset sosyal bir olgu olduğu için diğer toplumsal ve sosyal olgulardan etkilenmekte ve etkilemektedir.¹⁹⁸

Toplumsal cinsiyet ve siyaset arasındaki ilişkiye bakacak olursak; iki temel nokta üzerinde durulmaktadır. İlk temel husus toplumsal cinsiyetin, tarihsel süreçte hem siyaseti oluşturan hem de etkileyen bir öğedir. Siyaset, toplumsal zihniyete dayanan erkek egemenli, kadın-erkek eşitsizliğinin olduğu bir alandır. İnsanların toplu halde yaşamasından, devletlerin ilk ortaya çıktı günden günümüz modern dünyasına

¹⁹⁶ Yonca Altındal, “Kadının Siyasal Katılımı Bağlamında Partilerin Kadın Kollarının Sosyolojik Açıdan Değerlendirilmesi”, *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyoloji Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*, 2007, 5.

¹⁹⁷ S. Nazik Işık, *Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları- (Toplumsal Cinsiyet ve Siyaset)*, İstanbul, Sena Ofset Baskı, 2007, 57.

¹⁹⁸ Yumuş, a.g.e. , 80.

kadar siyaset tamamen erkeklere ait bir yer olarak görülmektedir.¹⁹⁹ Ataerkil zihniyet siyasetin oluşmasında oldukça etkilidir. Kadınların siyasal alan içerisindeki rolünü ve yerini belirleyen, hiçbir zaman daha fazla ileriye gitmesini istemeyen ve bu alanda önüne engeller koyan ataerkil düşünce sistemidir.

Toplumsal zihniyet erkek egemen bir özellik taşımaktadır. Toplumsal sistemlerde bu esasa göre yani neredeyse bütün alanlar erkeklere göre şekillenmektedir. Bu toplumsal şekillenmenin bir sonucu olarak ise siyasetin içerisinde empati kurmamak, başkalarını düşüncelerine saygı duymamak, kendinden olmayanı dışlamak gibi özellikler yer almaktadır. Bu özellikler sadece cinsiyet bazında değil oluşturulan mekanizmalarda farklı olan herkese bir ayrımcılık veya dışlama söz konusudur.²⁰⁰ Kadınların siyaset alanında dışlanması da toplumsal zihniyet ile biçimlenmektedir. Kadın ve erkek arasındaki farklıların “doğal” olduğuna, kadınların doğal yapılarından dolayı siyasette yer almalarını uygun bulmayan toplumsal kabuller, kadının yerinin ailesi yani evi olduğu düşüncesini zihinlere yerleştirmektedir. Yıllarca siyasette var olan erkek egemen sistemin temeli bu düşünceye dayandırılmaktadır.²⁰¹

Toplumsal cinsiyet ve siyaset ilişkisini incelerken ele alınacak ikinci önemli nokta da siyasetin toplumsal yaşamı şekillendirmesidir. Bir toplumda insanların hakları ve sorumlulukları, kaynakların belirlenmesi ve ele edilmesi, kaynakların nasıl pay edileceği siyasal alan içerisinde belirlenmektedir. Bu yüzden siyaset toplumsal cinsiyet ilişkilerini şekillendirmede önemli bir etkiye sahiptir. Siyasi söylemler ve pratikler aracılığıyla şekillenen yasalar, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin tanımlanmasında etkilidir.²⁰² Bu nedenle, toplumsal cinsiyet eşsizliğini engellemenin bir yolu da siyasi alanda verilen mücadelelere çıkmaktadır. Siyaset bir mücadele alanıdır. Hak ve özgürlükler için mücadele etmek, eşitliğin sağlanması için uğraşmak siyasette var olmayı gerektirmektedir. Bu sebeple toplumsal cinsiyet ve siyaset oldukça yakından ilişkilidir. Nitekim uzun yıllar boyunca siyasetten uzak tutulan kadınlar bu yüzden siyasette yer almayı istemiş, siyasal hak elde edebilmek için mücadele vermişlerdir.

¹⁹⁹ Saygılıgil, *a.g.e.* , 18.

²⁰⁰ Işık, *a.g.e.* , 56.

²⁰¹ Saygılıgil, *a.g.e.* , 19.

²⁰² Saygılıgil, *a.g.e.* , 19.

3.4.1. Dünya’da Kadınların Siyasal Haklar Mücadelesi

Dünya’da kadınların siyasal katılım hakları mücadelesi; ilk olarak kadın-erkek eşit insan hakları mücadelesi olarak başlamış daha sonra siyasal alana da yansımıştır. ABD’nin New York kentinde 8 Mart 1857’de kadın işçilerin, kitlesel “*Eşit işe eşit ücret ve muamele*” mücadelesinin ardından başlattığı en büyük mücadelelerden biridir. Kadınlar günümüzde sahip oldukları pek çok hakkı, büyük mücadeleler sonucunda elde etmiştir.

Kadınların siyasal mücadelesi, aile, evlilik, çalışma hayatı, eğitim gibi önemli alanlarda kadın-erkek eşitliğini ifade ederken yasal düzenlemelerle de resmiyet altına alınmasını talep etmektedir. Bu mücadele Birinci Dalga Feminizm’in temellerini oluşturmaktadır. Kadınların siyasal alanda eşitlik istekleri için başlattıkları mücadele “*Sufraj Hareketi*” olarak adlandırılmaktadır. *Sufraj*, Latince ’de oy verme veya seçilme hakkı anlamına gelmektedir. Sufraj Hareketi, dünyanın birçok ülkesinde on binlerce kadının bir araya gelerek sayısız faaliyet, konferans, kongre, örgüt, toplantı ve yayınlar aracılığıyla yürüttüğü seçme ve seçilme hakkına verilen ortak adı ifade etmektedir. Bu hareket içerisinde olan kadınlara ise “*sufrajist*” adı verilmektedir. Bu yüzden kadınların siyasal haklar talebi “*Sufrajist Hareket*” olarak da anılmaktadır.²⁰³

Görsel 4: Fransız Kadınların Oy Hakkı Talebi²⁰⁴

²⁰³ Saygılıgil, a.g.e. , 21.

²⁰⁴ Olcay Geridönmez,(b) “Kadınların Oy Hakkı Mücadelesi”, *Ekmek ve Gül*, Yayınlanma Tarihi: 21.04.2017. <https://ekmekvegul.net/bellek/kadinlarin-oy-hakki-mucadelesi> (15.03.2020).

Kadınların siyasal haklar mücadelesi 1789 Fransız İhtilali ile beraber gerçekleşen düşünce alanındaki gelişmelerin etkisiyle Fransa’da ortaya çıkmış ancak daha sonra dünyanın diğer bölgelerine yayılmıştır. Avrupa, Amerika, Avustralya ve Yeni Zelanda gibi ülkelerde kadınlar oy hakkı ve yurttaşlık hakları elde edebilmek için örgütlü çalışmalar başlatmışlardır. 1915’te kadınlar tarafından Lahey’de düzenlenen kongrede “Barış ve Özgürlük İçin Uluslararası Kadın İttifakı” kurulmuştur.²⁰⁵

1945 yılında Birleşmiş Milletler’in (BM) kuruluşu sürecinde yapılan çalışmalar doğrultusunda “*erkekler arasındaki eşitlik*” ifadesi “*kadınlar ve erkekler arasındaki eşitlik*” ibaresi olarak değiştirilmiştir. 1946 yılına gelindiğinde ise BM çatısı altında ilk olarak “*Kadının Statüsü Komisyonu*” ardından da “*Kadının Statüsü Birimi*” ve “*Kadının İlerlemesi Bölümü (DAW)*” ismiyle Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler bünyesinde çalışmaya başlamıştır.²⁰⁶

Kadınların ve erkeklerin eşit seçme ve seçilme hakkına sahip oldukları bir dünya modeli oluşturmak hiç de kolay olmamıştır. Çünkü bu durum kadınların “*vatandaş*” olarak, devlet mekanizması içinde kamusal alanda var olması, karar verici bir konumda yer alması anlamına gelmektedir. Bu durum, ataerkil zihniyetin erkek egemen sistemine oldukça zıt bir düşüncedir. Bu yüzden mücadele sürecinde kadınlar çok büyük zorluklarla karşılaşmışlardır. Etkin olmaya çalıştıkları alan siyaset olunca kadınların hak talepleri içerisinde en geç gerçekleşen hak türü olmuştur. Kadınların siyasal haklarını elde etmeleri dünyanın en modern ve demokratik ülkelerinde bile kolay olmamıştır. Siyasal haklarını elde etmeleri 20. yüzyılın ortalarını bulmuştur.²⁰⁷

Birleşmiş Milletler tarafından, 20 Aralık 1952 yılında Kadınların Siyasal Hakları Sözleşmesi (KSHS) kabul edilmiştir. Sözleşmesinin kabul edilmesi küresel düzeyde kadın hakları açısından çok önemlidir. Sözleşmenin ilk üç maddesi, kadınların siyasal temsil ve kamusal hizmete katılımında erkeklerle eşit haklara sahip olduklarını vurgulamaktadır.

²⁰⁵ Altındal, a.g.e. , 61.

²⁰⁶ Altındal, a.g.e. , 62.

²⁰⁷ Sancar, *Siyasal Kararlara Katılımda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Türkiye’de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İncelenmesi Projesi*, 29.

Kadınların Siyasal Haklarına Dair Sözleşme' ye (KSHS) göre Siyasal Temsil ve Kamu Hizmetine Eşit Katılım Hakkı

Madde 1:

Kadınlar, hiçbir ayrımcılık yapılmaksızın, erkekler ile eşit koşullar altında bütün seçimlerde oy verme hakkına sahip olacaklardır.

Madde 2:

Kadınlar, hiçbir ayrımcılık yapılmaksızın, erkekler ile eşit koşullar altında, ulusal mevzuat/(hukuk) tarafından kurulmuş olup haklın seçtiği bütün kuruluşlara seçilme yeterliliğine sahip olacaktır.

Madde 3:

Kadınlar hiçbir ayrımcılık yapılmaksızın erkekler ile eşit koşullar altında, ulusal mevzuatla kurulmuş bulunan kamu makamına/(görevine)gelme ve bütün kamu görevlerini yerine getirme hakkına sahip olacaktır.

Bu sözleşme, siyasal yaşama katılım konusunda kadın ve erkek arasındaki eşitsizliği gidermekten daha ziyade hukuksal eşitliği gerçekleştirme niteliğindedir. Bu neden sözleşmenin kadınların statüsünü eylemsel olarak gerçekleştirmede çok etkili olduğuna söyleyebilmek mümkün değildir.²⁰⁸ Buna rağmen, kadınların siyasal haklarına ilişkin kabul edilen resmi bir belgenin olması yürütülen faaliyetler ve çalışmalar açısından oldukça önemlidir.

Kadınların verdikleri zorlu mücadele uzun yılların sonunda dünyanın birçok ülkesinde zamanla etkisini göstermiştir. İngiltere, ABD gibi pek çok ülkede etkileri olan bu mücadelenin sonunda kadınlar ve erkekler aynı seçme ve seçilme haklarını elde etmeye başlamışlardır. Bu hak, “*Modern devletin, temel vatandaşlık hak ve sorumluluğu olan seçme ve seçilme imkânıyla kadınları güçlendiren temel siyasal gelişme*” olarak kabul edilmektedir. Bu süreçte, kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanıyan ilk ülkeler olan Yeni Zelanda (1893) ve Avustralya (1902), Finlandiya (1906) olmuştur ve ardından diğer ülkeler takip etmiştir.²⁰⁹

²⁰⁸ Sancar, *Siyasal Kararlara Katılımda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Türkiye’de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İncelenmesi Projesi*, 38.

²⁰⁹ Ahu Sumbas, “Kadın ve Siyaset”, *KA-DER Yayınları*, Erişim tarihi: 04.04.2020.

Dünyadaki gelişmelere benzer şekilde, ülkemizde de kadın hakları mücadelesi 19. yüzyıl sonlarında görünürlük kazanmıştır. Yeni kurulan Cumhuriyetin resmi ideolojisi kadınların kamusal alana çıkmaları, iş sahibi olmaları, ev dışında da aktif olabilmeleri destekler niteliktedir. Ancak, konu siyasal haklara gelince tıpkı dünyada olduğu gibi ülkemizde de eşit seçme ve seçilme hakkının olduğunu söylemek mümkün değildir. Türkiye’de kadınlar uzun bir süreçten sonra siyasal hakları elde etmişlerdir. Dünya’nın birçok ülkesinde kadınlar ve erkeklere eşit seçme ve seçilme haklarının verildiği bu süreçte; Türkiye’de kadınlara seçme-seçilme hakkı 1934’te verilmiştir.

Tablo 3: Dünya’da kadınlara seçme ve seçilme hakkının verildiği tarihler²¹⁰

• 1893	Yeni Zelanda	• 1950	Hindistan
• 1902	Avustralya	• 1954	Kolombiya
• 1906	Finlandiya	• 1957	Malezya, Zimbabwe
• 1913	Norveç	• 1962	Cezayir
• 1915	Danimarka	• 1963	İran, Fas
• 1917	Kanada	• 1964	Libya
• 1918	Azerbaycan	• 1967	Ekvator
• 1918	Gürcistan	• 1971	İsviçre
• 1918	Avusturya, Almanya, Polonya, Rusya	• 1972	Bangladeş
• 1919	Hollanda	• 1974	Ürdün
• 1920	Amerika Birleşik Devletleri	• 1976	Portekiz
• 1921	İsveç	• 1989	Namibya
• 1928	İngiltere, İrlanda	• 1990	Batı Samoa
• 1930	Güney Afrika	• 2005	Kuveyt
• 1931	İspanya	• 2006	Birleşik Arap Emirlikleri
• 1934	Türkiye	• 2011	Suudi Arabistan
• 1944	Fransa		
• 1945	İtalya		
• 1947	Arjantin, Japonya, Meksika, Pakistan		
• 1949	Çin		

²¹⁰ Infoplease, 2019. <https://www.infoplease.com/2019-current-events>

3.4.2. Siyasal Katılım

Kadınların siyasi haklar mücadelesi dünyanın birçok ülkesinde siyasete katılımlarının önünü açmış ve kadın hakları mücadelesinin gelişmesine önemli etkisi olmuştur. Ancak siyasal katılım olarak ifade edilen, seçme ve seçilme hakkının çok daha ötesine geçerek, kadınların siyasette aktif konumda olmaları, karar alma süreçlerinde etkili rol oynamalarını ifade etmektedir.

“Siyasal katılım” 20. yüzyılın yarısından sonra siyaset bilimi literatüründe kullanılmaya başlanmıştır. Siyasal katılım, toplum içindeki bireylerin siyasal sistem karşısındaki davranışlarını ve tutumlarını belirleyen bir kavramdır. Sadece seçimlerde oy kullanmaktan ibaret değildir. Katılım, insanların içinde yaşadıkları toplumsal sistemin yönetiminde görev almak, seçmek ve seçilmek, örgütlenmek, görüş bildirmek gibi yollarla siyasette etkili olmaları şeklinde tanımlanmaktadır. Siyasal katılım yalnızca modern ve demokratik bir toplum yapısında gerçekleşebilmektedir.²¹¹

Siyasal alan genellikle erkeklere ait bir alan olarak algılanmaktadır. Bu nedenle erkeklerin siyasal katılım oranları kadınlara göre oldukça yüksektir. Kadınlar için siyasal katılımları yönünde herhangi bir hukuksal engel olmamasına karşın katılım düzeylerinin erkeklere göre düşük olmasına toplumsal cinsiyetin siyaset alanındaki yadsınamaz etkisidir.²¹² Toplumsal cinsiyet kültürü, “*Kadının rolünü aile içi faaliyetlerde sınırlandırılan, erkeğin rolünü ise ev dışı dünyaya yönelik olarak gören bu anlayış kadının siyasi hayata uzak kalmasına yol açmıştır.*”²¹³ Böylelikle erkeklerin için siyasi katılımın sınırları genişlerken, kadınlar için ise sınırların daraldığı görülmektedir.

Toplumsal cinsiyet yapısı gereği kadınlar duygusallık, itaatkârlık, uyumluluk gibi karakteristik özellikler ile yetiştirilirken, erkekler ise güçlü, rekabetçi, aktif gibi özelliklerle yetiştirilmektedir. Bu zihniyet yapısı kadınların siyasete uygun karakteristik özelliklere sahip olmadıklarını belirterek, siyasi alandaki temsillerinin ve siyasal katılımlarının sayısal olarak düşük olmasına neden olmaktadır. Bu durum kadınların siyasal alanda yüksek makamlarda yer almalarını zorlaştırmaktadır. Liderlik konumuna gelebilmek güç, rekabet ve otoriter yapı gibi özelliklere sahip olmayı

²¹¹ Meltem Ünal Erzen, “Siyasette Cinsiyet Eşitsizliği”, *Asya Studies-Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, No: 8, 2019, 22.

²¹² Atabey- Hasta, *a.g.e.* , 499.

²¹³ Altındal, *a.g.e.* , 65.

gerektirmektedir ve toplumsal cinsiyet zihniyetine göre kadınlara bu vasıflara sahip olmadığı için liderlik yapmaları uygun bulunmamaktadır.²¹⁴

Kadınların siyasete katılımlarını güçleştiren unsurlardan biri de ataerkil toplumsal sistemin normlarının günümüzde dahi oldukça etkili olmasıdır. Tarihsel süreçten bu yana kadınlar birçok kazanıma sahip olmasına rağmen günümüzde hala kadınlar erkeklere göre eğitim olanaklarından yeterince faydalanmamakta ve ekonomik olarak daha kötü durumdadır. Kadınlar ister aile isterse çalışma yaşamında olsun her zaman daha dezavantajlı konumdadır. Sürekli olarak erkek egemenliği ile mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Günümüzün siyasal sistemine bakıldığında kadınların bu alana neden daha az katılabildiğinin cevabı hala devam eden ataerkil sistemin oluşturduğu normların olduğu görülmektedir.²¹⁵ Bununla birlikte siyasete giren kadınların birincil rollerinin annelik olduğu düşüncesi, siyasette aktif olabilmelerini güçleştirmektedir. Kadınlar hem ev hem de iş hayatı gibi iki alanında verdiği sorumlukları yerine getirirken fazla mesai yapmaktadır. Bu nedenle siyasete giren kadınlar, ev ve çocuk bakımı sorumluluklarını azaltmış ve belli bir yaşın üzerindeki kadınlar olmaktadır. Kadınların bu olumsuz şartlar içerisinde siyasal katılım gerçekleştirebilmelerini sağlamak, kadın siyasetçi sayısını arttırmak için bazı stratejiler geliştirilmektedir. Bu stratejilerin başında “*Cinsiyet Kotası veya Kadın Kotası*” uygulaması gelmektedir.²¹⁶

Cinsiyet (kadın) kotası, kadınların siyasal katılım gerçekleştirmeleri yolunda önlerinde hukuki bir engel olmamasın karşın, siyaset eşitsizliğine maruz kalmalarını veya toplumsal zihniyet ve kültür yapısı gereği fırsat eşitsizliğini ortadan kaldırmak, karar almada etkili olmalarını sağlamaya yönelik bir uygulamadır.²¹⁷ Bu uygulamaya göre, kadınların temsilini arttırabilmek için onlara birtakım pozitif ayrıcalıklar tanınmalıdır. Cinsiyet kota sisteminde bir birimin üyelerinin belli oranlarda kadınlardan oluşması zorunludur. Bu sistem bazı ülkelerde anayasal bir ilke olarak belirtilmiştir.²¹⁸ Cinsiyet kotası uygulama zorunluluğu ilk olarak Kuzey Avrupa ülkelerinde uygulanmıştır. Bu uygulama bugün hala 81 ülkede uygulanmaktadır.²¹⁹

²¹⁴ Atabey- Hasta, a.g.e. , 500.

²¹⁵ Saygılıgil, a.g.e. , 26.

²¹⁶ Saygılıgil, a.g.e. , 26-27.

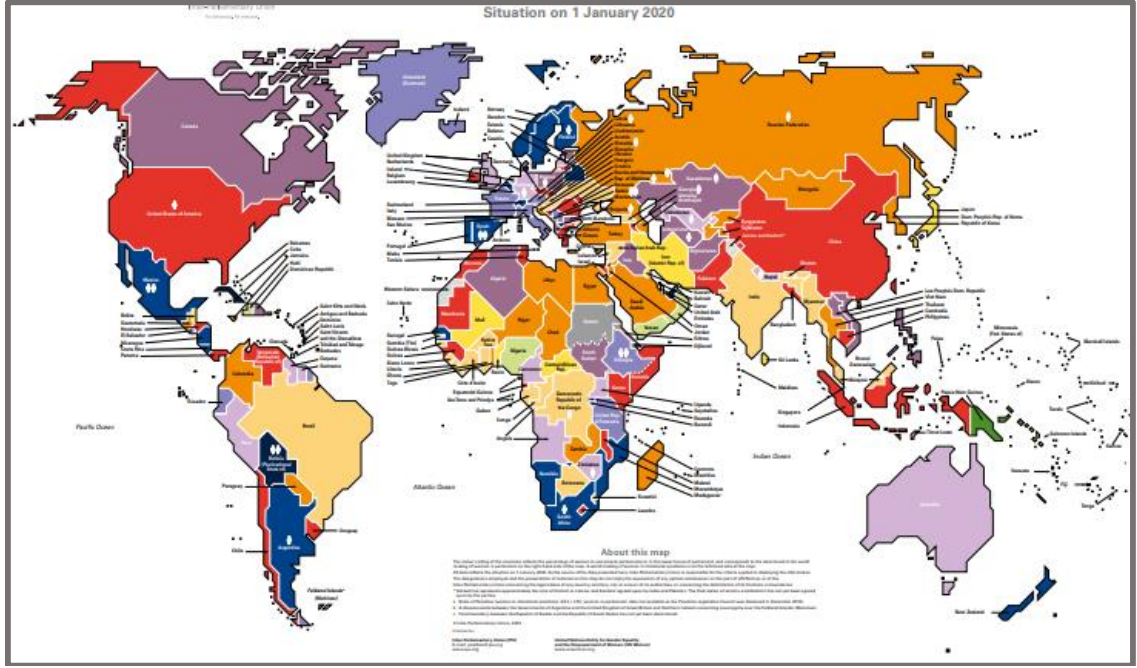
²¹⁷ Erzen, a.g.e. , 28

²¹⁸ Saygılıgil, a.g.e. , 27.

²¹⁹ Erzen, a.g.e. , 29-30.

Kadınların siyaset sahnesinde sayısal olarak temsilleri oldukça önemlidir. Ancak bu siyasal eşitsizliğin önüne geçebilmek veya yalnızca sayısal eşitliği sağlayarak sorunların çözülüp çözülmeyeceği ise ayrı bir sorundur. Siyasette kadın temsilini geçmişten bugüne yorumlarken günümüzdeki duruma da bakmak gerekli olacaktır.

Görsel 5.Siyasette Kadın 2020 Haritası²²⁰

Birleşmiş Milletler Kadın Birimi (UN Women) ve Parlamentolar Arası Birlik (IPU) tarafından yayınlanan “Siyasette Kadın 2020” haritası verilerine göre,

- Dünya genelinde parlamentolardaki kadın milletvekili oranı küçük bir artış göstererek % 24,9’a çıkmıştır.
- Kadın bakan oranı bugüne kadar ki en yüksek seviyesine %21.3’e ulaşmıştır.
- 2019 yılı verilerine göre hükümet ve devlet başkanları sayısı 19 iken, 2020 ‘de 20 olmuştur.
- Devlet başkanı kadın olan ülkelerin oranı %6.6. Hükümet başkanı kadın olan ülkelerin oranı % 6, 2’dir.

²²⁰ United Nations, *IPU-UN Womenmap of Women in Politics 2020*, <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2020/03/women-in-politics-map-2020> (11.03.2020).

Harita’da ülkelerin kadın bakan ve milletvekili oranları verilerle ve renklendirmeler ile açıklanmıştır. Bu veriler doğrultusunda bazı ülkelerin kadın bakan oranları şu şekildedir,

%66.7: İspanya	%61,1: Finlandiya	%58,8: Nikaragua
%57.9: Kolombiya	%57,1: Avusturya	%55,0: Peru
%54.5: İsveç	%53,6: Ruanda	
%53.3: Arnavutluk	%52,9: Fransa	

“Siyasette Kadın 2020” haritası raporlarına göre, parlamentoların 4/3’nde erkekler yer tutmakta, kadınların parlamentolardaki az bir oranda artış göstermişse de dünyada kadınların siyasi temsil oranlarının hala yetersiz olduğu görülmektedir.

Uluslararası siyasette toplumsal cinsiyete ve kadınların siyaset alanındaki varlığına genel olarak değinecek olursak; 20. yüzyılda geleneksel yaşam biçiminde modern ve yaşam biçimine geçilmesiyle, siyaset alanında kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi, kadının siyasi katılımın gerçekleşmesi için yasal düzenlemeler yapılması yani kadın ve siyaset konusunda olumlu gelişmeler yaşanmasına rağmen kadının kamusal ve siyasi alana katılımı konusunda istenilen noktaya henüz gelinebilmiştir. Kadınların toplumsal yaşamdaki rolleri ile siyasi yaşamdaki rolleri birbirine bağlıdır. Bu bağımlılık kadınlara olumsuz durum oluşturmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerinin kadınlara atfettiği roller ve özellikler doğrultusunda, kadının aile ve iş hayatına katılımının yetersizliği, kadının siyasi katılımı önündeki sorunların nedenlerinin temelini oluşturmaktadır.

3.5. Politika ve Toplumsal Cinsiyet

Toplumsal cinsiyet, bireylerin biyolojik özellikleri üzerine inşa edilen, toplumsal ve kültürel değerler tarafından oluşturulan kuralları içermektedir. Bu kapsamda toplumsal cinsiyet güç ilişkisi içerisinde kadın ve erkekler için roller ve

görevler belirlenmektedir. Güç ilişkisi “egemen maskülenlik”²²¹, “cam tavan” ve “cinsiyetçi kurumlar” gibi yapılardan oluşmaktadır.²²²

Cinsiyetçi kurumlar, toplumsal cinsiyet kurallarının sosyal ve siyasal yapılar içerisinde kurumsallaştığını ifade eden bir kavramdır. Bu kurumlarda çalışanların görevleri, toplumsal normlara göre belirlenmektedir.²²³ Bu sebeple parlamentoda özel alan ile ilgili konularda kadınların, askeri veya ekonomik konularda ise erkeklerin görevlendirilmesini temelinde yatan düşünce buradan gelmektedir. Egemen maskülenlik, ise cinsiyetçi kurumlar arasında erkeklere özgü olarak kabul edilen alanı ifade etmektedir. Kadınlar bu kurumlarda uzak tutulmak istenmekte ve bir takım zorluklara maruz bırakılmaktadır. Kadınların yüksek kademede ki mevkilere gelmesini engelleyici davranışlar “cam tavan” kavramı ile ifade edilmektedir. Erkek egemen kurumlarda kadınların yönetim sistemlerinde ilerlemesinin engellenmesi ayrımcılığın olduğunu göstermektedir. Bu durum, güç ve iktidar ile ilgili konularda erkek egemenliğinin hüküm sürdüğünü, bu alanda başarılı olmak isteyen kadınların ise ancak “erkeksi” özelliklere sahip olursa kariyerinde ilerleyebileceğini göstermektedir.

Uluslararası ilişkilerde feminist yaklaşımlar, kamu ve diplomatik konularda erkek egemenliğini bu kavramlar üzerinden sorgulamaktadır. Kadınların yetkililerinin neden sınırlı olduğu irdelenmektedir. Dış politika, devlet sistemin en yüksek statülü konumlardan biridir. Bu alanda da tıpkı diğer çoğu alanda olduğu gibi erkekler çoğunluğu oluşturmaktadır. Devletin güvenliği esası düşünülerek erkeklere özgü bir alan olarak kabul edilmektedir. Bu yüzden politikaya toplumsal cinsiyet perspektifinden bakmak oldukça önemlidir. Kadınların politika içerisindeki varlıklarının sınırlılığı, diplomatik temsilci sayısının azlığı arkasındaki toplumsal cinsiyet normlarının etkisi gibi önemli noktaların üzerinde durulmalıdır.

Politika ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişki üzerine konuşmak, geçmişten bugüne erkek egemenliği altında olan politikaya zamanla giderek kadınlarından da katılım göstermesiyle ilgili bir durumdur. Tarihsel sürece bakıldığında dünyada kadınların oy hakkını elde etmeleri modern-hukuk devletlerinin oluşması ile

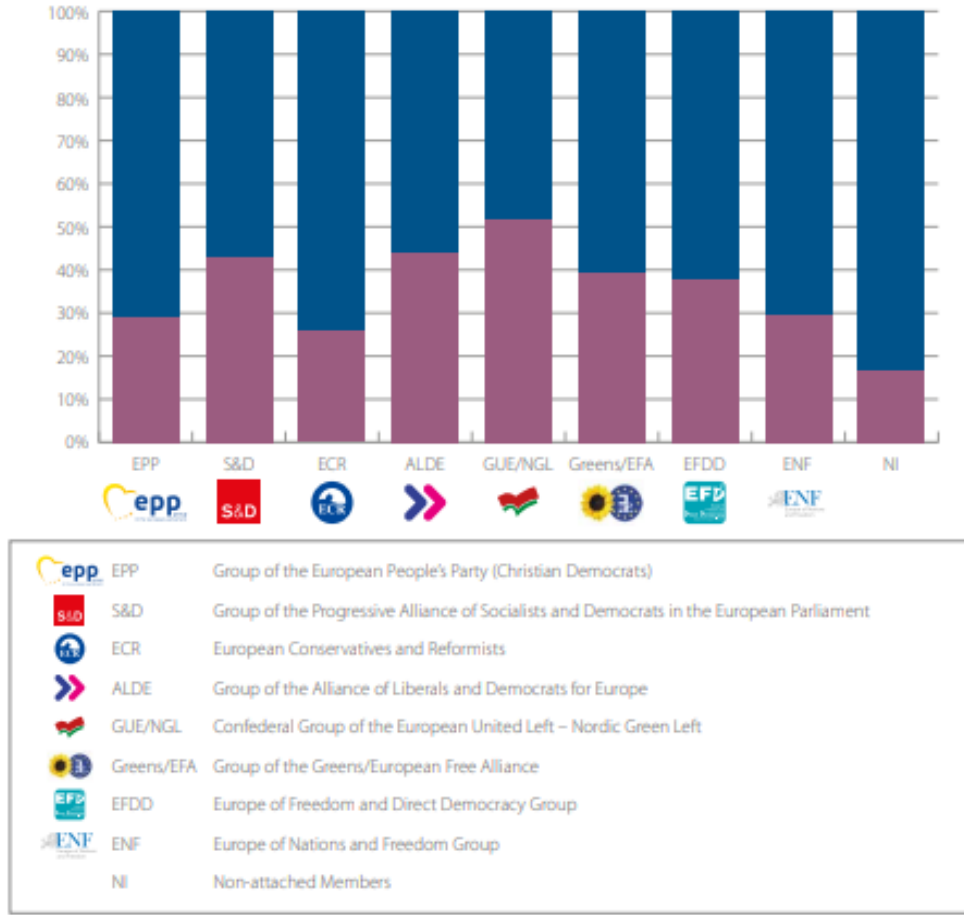
²²¹ Maskülen: Fransızca’da “masculin” olarak kullanılan kavram “erkek” anlamına gelmektedir.

²²² Sylvester, *a.g.e.*, 3-17.

²²³ Rahime Süleymanoğlu Kürüm & Bahar Rumelili, “Diplomaside Kadın ve Egemen Maskülenlik: Değişen Normlar ve Pratikler”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 15, Sayı 57, 2018, 4-5.

gerçekleştiği görülmektedir. Kadınların siyasal hak mücadeleleri uzun ve zorlu toplumsal çabalar gerektirmiştir. Kadınlar siyasal haklarına ülkelere göre değişiklik gösterse de genel olarak 19. ve 20. yüzyıllarda kavuşabilmişlerdir. Dünyadaki durumlardan farklı olarak Türkiye’de kadınlar siyasal haklarını toplumsal hareketler ile değil Atatürk devrimlerinin bir sonucu olarak elde etmişlerdir.²²⁴

Tablo 4. Avrupa Parlamentosu Politik Gruplarında Cinsiyet Dağılımı²²⁵

²²⁴ Nalan Büyükkantarcıoğlu, “Politika Söylemi ve Cinsiyet”, (ed. E. Yazar) 35. Yıl Yazıları, İstanbul, Multilingual Yayınları, 2009, 2.

²²⁵ Equality and Diversity Unit, Directorate-General for Personnel (2018)

Tablo 5. Ülkere Göre Ulusal Meclislerde Kadın Oranları (1 Şubat 2019 tarihi itibarıyla)²²⁶

Sıra	Ülke	Alt Meclis			Üst Meclis		
		Vekil Sayısı	Kadın Vekil Sayısı	Kadın Oranı %	Vekil Sayısı	Kadın Vekil Sayısı	Kadın Oranı %
1	Ruanda	80	49	61.3 %	26	10	38.5%
2	Küba	605	322	53.2%	---	---	---
3	Bolivya	130	69	53.1%	36	17	47.2%
4	Meksika	500	241	48.2%	128	63	49.2%
5	İsveç	349	165	47.3%	---	---	---
6	Granada	15	7	46.7%	13	4	30.8%
7	Namibya	104	48	46.2%	42	10	23.8%
8	Kosta Rika	57	26	45.6%	---	---	---
9	Nikaragua	92	41	44.6%	---	---	---
10	Güney Afrika	393	168	42.7%	54	19	35.2%
11	Senegal	165	69	41.8%	---	---	---
12	Finlandiya	200	83	41.5%	---	---	---
13	İspanya	350	144	41.1%	266	98	36.8%
14	Norveç	169	69	40.8%	---	---	---
15	Yeni Zelanda	120	48	40.0 %	---	---	---
119	Türkiye	596	104	17.4%	---	---	---

Parlamentolarda kadın milletvekilleri sayısının düşük olması sürekli olarak gündeme getirilen eleştiri konularından biridir. Her ne kadar “Siyasette daha fazla kadın temsilci olmalıdır” fikri dile getirilmişse de pratikte uygulamaya geçilemediği görülmektedir. Dünya genelinde parlamentoda kadınların temsil edilme oranı hedeflenen oldukça altındadır. **Tablo 5**’te gösterilen 2019 verilerine göre, kadın meclis temsil oranlarının en yüksek olduğu ilk 15 ülke gösterilmektedir. Türkiye bu tabloda 192 ülke arasında 119. sırada yer almaktadır. En yüksek oranlar Ruanda, Bolivya, Küba, Meksika ve İsveç ülkelerinde görülmektedir. Bu ülkelerde yasal kadın kotası uygulaması bulunduğu için oranlar yüksektir. Türkiye’de ise kadın temsil oranı %17,4’tür.

Parlamentoda kadınların oransal olarak çoğunlukta % 61, 3 ile bir Afrika ülkesi olan Ruanda bulunmaktadır. Bu durumun temel sebebi olarak Ruanda’da 1994 yılında

²²⁶ Women in National Parliaments (IPU), 08.03.2018.
https://www.europarl.europa.eu/RegData/publications/2018/0001/P8_PUB%282018%290001_EN.pdf
 (19.04.2020).

yaşanan iç savaşın etkisi oldukça yüksektir. Nüfusun % 70'ini kadınlar oluşturduğu için parlamentoda kadınların temsil sayılarının fazla olduğu düşünülmektedir.

Uluslararası parlamentoda kadınların temsil tablolarında da görüldüğü üzere dünyada güç dengelerini belirleyici konumda olan politika alanında erkek egemenliği hâkimdir. Hem dünyada hem de Türkiye’de politika alanın “*erkek işi*” olarak görülmektedir. Bu düşünce doğrultusunda kadınların politikaya katılımı önünde birçok engel bulunmaktadır.

Kadınların politikaya katılımlarının önünde toplumsal ve politik engeller bulunmaktadır. Toplumsal engeller; toplumsal cinsiyet ideolojisi, kültürel faktörler, toplumsal cinsiyet rolleri olarak doğrultusunda kadınlar üzerinde oluşturulan özgüven eksikliği ve kadınları politikadan uzaklaştırmak için politikanın “kirli bir oyun” biçiminde algılatılması şeklinde ifade edilmektedir.²²⁷ Dünyanın birçok bölgesinde toplumsal ve kültürel normlar, kadınların politikaya katılımlarını engellemektedir. En önemli engel toplumsal cinsiyet rolleri ile ilişkilidir. Kadına atfedilen cinsiyet rolleri ev içi ile sınırlandırılmakta ve kadınların yapısal özelliklerinin politikaya uygun olmadığı düşünülmektedir. Bir taraftan da kadınlar bu alana dâhil olamadıkları için erkeklere özgü olarak kabul edilen politika alanı sorgulanmayacaktır.

Kadınların zihnine “kirli bir oyun” şeklinde yerleştirilen politika alanı, kadınlar tarafından çekici bir alan olarak görülmemektedir.²²⁸ Toplumsal olarak yaygınlaşmış olan düşünce nedeniyle kadınlar, politikanın doğal yapısının kendilerine uygun olmadığı kanısına varıp bu alandan kendilerini geri çekmişlerdir. Özgüven eksikliği politikaya katılım noktasında en önemli sorunlarından biridir. Kadınların politikadaki temsil sayılarının düşüklüğünü açıklayan bir durumdur. Politikada yer alabilmek güçlü bir özgüven ve kararlılık gerektirmektedir. Bu noktada toplumsal değerlerin kadınlar üzerinde kurduğu baskı onlar politikaya yabancılaştırmaktadır.

Politikadaki cinsiyet eşitsizliğini yaratan, kadınların politik süreçlerde yer almasını engelleyen bir diğer unsur ise politik engellerdir. Politikanın “eril yapısı”, kadınların siyasete girmelerini engelleyen başlıca etkenlerden biridir. Kuralları,

²²⁷ Nihal Şirin Pınarcıoğlu, “Eril Siyasette Kadın Temsili (Mi?)”, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1/1, 2017, 18.

²²⁸ Pınarcıoğlu, *a.g.e.* , 19.

erkekler tarafından belirlenen politika alanı bu temel özelliği sebebiyle cinsiyet ayrımı yapan eril bir alandır. Politika, çoğunlukla erkeklerin yaşam biçimlerine göre oluşturulduğu için kadınlar bu alanın dışında tutulmaktadır.²²⁹

Toplumsal cinsiyetin politika üzerindeki etkisine genel bir yorum yapılacaktır. Olursa; politika, en basit ifade ile içinde yaşadığımız toplumun sorunları hakkında konuşmak, çözüm üretmek ve karar vermektir. Politika, bireyin veya toplumun geleceği hakkında karar verilmesi anlamına gelmektedir. Karar verme konumlarında yer alma noktasında toplumsal cinsiyet eşitliğinin durumu, bazı istatistiklerle analiz edilebilmektedir. Ulusal ve uluslararası parlamentolarda kadın temsil göstergeleri, kadınların siyasete katılım oranları gibi birtakım veriler üzerinden değerlendirme yapılabilmektedir. Genel verilere baktığımız zaman toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin en belirgin olduğu alanlardan biri politikadır. Geçmişten bugüne kadar politika alanı erkeklerin egemenliğinde devam etmektedir. Oysa politika, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması açısından en uygun ve stratejik bir alandır. Ataeril sistemin oluşturduğu normlar doğrultusunda kadınların arka planda tutulduğu bir dünya düzeninde, her ne kadar cinsiyet ayrımının en güçlü olduğu alan olsa da kadınların, eşitsizlikle mücadele edebilecekleri alan yine politikadır.

3.5.1. Küresel Politikada Kadın Liderler

Politikanın küresel boyut almasından itibaren devlet, millet, egemenlik, savaş, uluslararası rekabet gibi kavramlar erkekler ile özdeşleştirilmektedir. Siyasetin Soğuk Savaş dönemi ile birlikte yeni bir hal alması, yeni kavramların ve yeni bakış açılarının gelişmesine zemin hazırlamıştır. Yeni oluşumlardan biri de uluslararası ilişkilerde feminist bakış açısının ortaya çıkmış olmasıdır. Feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı, uluslararası ilişkilerdeki toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ele alıp, kadınların uluslararası politikadaki konumunu sorgulamaya başlamıştır. Bu sorgulamaların çerçevesinde yeni kuramlar geliştirilmiştir.

Feminist hareketin ilk ortaya çıkışı, birçok sosyal bilim alanında olduğu gibi uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde de kadınların yeri ile ilgili çalışmalar

²²⁹ Pınarcıoğlu, *a.g.e.* , 20.

yapılmıştır. Ann Tickner, Cynthia Enloe ve Christine Sylvester gibi uluslararası ilişkiler disiplinin önemli isimleri; devlet yönetimi, dış politika gibi alanlarda çoğunlukla erkeklerin var olmasını, kadınlara yeterince görev verilmemesinin ve uluslararası ilişkilerde toplumsal cinsiyet sorunları üzerine yoğunlaşmış ve bu sorunların çözümü üzerine çalışmışlardır.²³⁰

Kadınlar siyasal haklar mücadelelerinin sonucunda seçme ve seçilme hakkını elde ettikten sonra siyaset ve politika alanında yer alma veya söz sahibi olma hakkını kazanmıştır. Toplumsal cinsiyetin kadın ve erkeğe belirlediği rollere bağlılığın çok güçlü olduğu bir dünyada kadınlar, zor olsa da siyaset alanında yer alabilmektedir. Fakat kadınların siyasal mücadelesi, seçme ve seçilme hakkını kazanmakla bitmemekte, kadınların politikadaki temsilleri bazı sorunları da beraberinde getirmiştir.

Dış politikanın tarihsel süreçten bu yana erkek egemenliği altında olması, karar alma süreçlerinde çoğunlukla erkeklerin görev almasına neden olmuştur. Dış politika, güvenlik ve rekabet kavramlarıyla ilişkilendirildiği için bu alanda yer alabilmek için “maskülen” özelliklere sahip olunması gerektiği düşüncesi hâkimdir. Bu yüzden cinsiyet kimliği dış politikada ve küresel politikanın biçimlenmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu durumun sonucu olarak ise kadın politikacılar, toplumsal cinsiyet düzeninin “egemen maskülenlik” hali içerisine bürünüp, kendilerine yer edinmeye çalışmıştır. Hatta bu nedenle “*sert dış politika*” izlemekle eleştirilmişlerdir.²³¹ Geçmişten bugüne dış politikada görev alan önemli kadın temsilcilere bakacak olursak;

²³⁰ Tür- Koyuncu, *a.g.e.* , 5.

²³¹ Eken, *a.g.e.* , 454-455.

Erkek egemenliğine önem veren İngiltere’de uzun yıllar Başbakanlık görevinde yer alan Marget Thatcher, erkek politikacılar gibi sert bir tavır takınmıştır. Bu yüzden “Demir Lady” lakabıyla ün salmıştır. Thatcher, görev yaptığı süreçte feminizmi küçük gören söylemlerde bulunmuş ve herhangi bakanlık görevinde kadının yer almasını istemeyerek bir kadın politikacıdan beklenilenin aksi bir tutum sergilemiştir.

Almanya’nın uzun yıllar liderliğini yapan Angela Merkel, aynı zamanda tüm Avrupa’nın uzun süre görev yapan kadın lideridir. Merkel, güçlü karakteri ve maskülen duruşu ile tüm dünyada tanınmaktadır. Alman siyasetinde de diğer ülkelerde olduğu gibi erkekler çoğunlukta ve kadın temsilci sayısı oldukça azdır.

Müslüman ülkelerin ilk kadın Başbakanı olan Benazir Butto, başarılı, iyi bir eğitim almış ve genç bir kadın siyasetçidir. Pakistan'ının erkek egemen zihniyetine başkaldırmış ve dönemin politikacılarına meydan okumuştur. Uzun yıllar yürüttüğü başbakanlık görevini yürütürken bir suikasta kurban giderek hayatını kaybetmiştir. Butto'nun ölümünden sonra Pakistan siyasetine yeni bir kadın temsilci gelmemiştir. Bununla birlikte kadınların siyasal hayatı ile ilgili hiçbir olumlu gelişme gerçekleşmemiştir.

Türkiye'nin ilk ve tek kadın Başbakanı Tansu Çiller, 1993-1996 yılları arasında görev almıştır. İyi bir eğitim alan Çiller, bir kadın politikacı olarak imajına önem vererek diğer kadın politikacılara rol model olmak istemiştir. Ancak kadınlara yönelik herhangi bir radikal politika uygulamamış tam tersi geleneksel zihniyeti devam ettirmiştir.

BM ve IPU'nun hazırladığı “Siyasette Kadın Haritası”²³² raporuna göre, küresel parlamentolarda kadın oranı % 24,9’ a çıkmıştır. Geçmiş yıllara göre çok küçük bir oranda artış gerçekleşmişse de eşit bir dağılım ortamı oluşmamıştır. Dünya üzerinde kadın politikacı dağılımı genel grafiğin çeyreği kadardır. Kadınların politika

²³² United Nations, IPU-UN Womenmap of Women in Politics 2020, Yayınlanma tarihi: 11.03.2020

sahnesinde sayısal olarak az oluşunun sebepleri toplumsal cinsiyet normları, kadınlara belirlenen roller, kadınlara yönelik kısıtlamalar ve en önemlisi dış politikanın maskülen özellikli bir alan olması ile ifade edilmektedir.

2019 yılı itibariyle Dünya üzerinde yalnızca 21 ülkede Hükümet ya da Devlet Başkanlığı koltuğunda kadınlar oturmaktadır. Bunların 11'i Avrupa ülkelerinde, 4'ü Asya kıtasında, Afrika, Okyanusya ve Karayipler'de ise 2'şer devlette kadın lider görev yapmaktadır.

Görsel 6. Dünyada Kadın Liderler (10 Aralık 2019 İtibariyle)²³³

²³³ Euronews, “Dünyada Hangi Ülkeleri Kadın Liderler Yönetiyor?” , 13.12.2019 <https://tr.euronews.com/2019/12/12/hangi-ulkeleri-kadin-liderler-yonetiyo-r-finlandiya-kadinlar-icin-secm-e-secilme-turkiye> (16.03.2020).

Avrupa Ülkelerindeki Kadın Liderler

- Finlandiya: Sanna Marin
- Almanya: Angela Merkel
- Sırbistan: Ana Brnabic
- Belçika: Sophie Wilmes
- Danimarka: Mette Frederiksen
- İzlanda: Katrin Jakobsdottir
- Norveç: Erna Solberg
- Estonya: Kertsi Kaljulaid
- Slovakya: Zuzana Kaputova
- Hırvatistan: Kolinda Grabar-Kitarovic
- Gürcistan: Salome Zurabishvili

Asya Ülkelerinin Kadın Liderleri

- Singapur: Halimah Yacob
- Nepal: Bidhya Devi Bhandari
- Bangladeş: Sheikh Hasina Wajed
- Tayvan: TsaiIng-Wen

Okyanusya'nın Kadın Liderleri

- Yeni Zelanda: Jacinda Ardern
- Marshall Adaları: Hilda Heine

Afrikalı Kadın Liderler

- Etiyopya: Sahle-Work Zewde
- Namibya: Saara Kuugongelwa-Amadhila

Feminist Uluslararası İlişkiler teorisyenleri, gelenekselleşmiş teorileri bir kenara bırakarak alan yeni yaklaşımlar getirmişler. Yeni yaklaşımlar aracılığıyla alan var olan düzen sorgulanmaktadır. Toplumsal cinsiyet düzenin kurduğu erkek egemenliği içerisinde cinsiyet ayrımcılığı, kadının yeri sorgulanmaktadır. Kadınların, uluslararası politikada yer alması önemli bir yeniliktir. Kadınlar, siyasette ve politika alanlarında her ne kadar zorluklarla mücadele ediyor olsalar dahi bu durum kadınların hak ve özgürlükleri, başarı elde etmeleri açısından oldukça önemlidir. Küresel politikada rakamsal veri olarak temsil edilme durumları çok yüksek olmasa da kadınlar politikada özellikle son yarım yüzyıl içinde önemli başarılar elde etmiştir.

3.6. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikaları

Toplumsal cinsiyet, toplum tarafından kadın ve erkeğe atfedilen rolleri ifade etmektedir. Biyolojik olarak kazanılan özelliklerden farklı olarak toplumsal cinsiyet rolleri toplum aracılığıyla oluşmakta ve bir nevi toplumsal cinsiyet, cinsiyeti inşa etmektedir denilebilir.²³⁴ İçinde bulunduğu toplum tarafından oluşturulduğu için toplumsal cinsiyet normları, zamana, mekâna ve toplumdan topluma farklılıklar gösterebilmektedir. Toplumun bütün bireylerini kapsayan bu normlar, devlet politikalarına da yansımakta ve yeniden üretilmektedir.

“*Toplumsal cinsiyet eşitliği*” kavramı ise Avrupa Konseyi (2004)²³⁵ tarafından yayınlanan raporda;

“Kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıkların ve toplum içerisindeki çeşitli rollerinin eşit kabul görmesi ve bu rollere eşit şekilde değer verilmesi.”

şeklinde tanımlanmaktadır. 1970’li yıllarla birlikte kadın ve erkek eşitliği ifadesinin yerini alan toplumsal cinsiyet eşitliği kavramı, bu alan üzerinde çalışma yapan bilim insanlarınca kapsam ve anlaşılabilirlik kolaylığı açısından daha etkili olduğu düşüncesiyle tercih edilmiştir. Toplumsal cinsiyet kavramının literatüre dâhil olması ile birlikte daha önceleri uygulanan “kadın odaklı politikalar” yerini, toplumun tamamının kapsayacak olan “toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarına” geçilmiştir.²³⁶

Dünyanın neredeyse tamamında var olan cinsiyet rejimi, erkek egemenliğine göre oluşturulmuştur. Bu nedenle kadınlar, erkek egemen iktidarın eşitsizlikleri karşısında mağdur olmaktadır. Toplumsal ve siyasal yapılardan dolayı cinsiyetler arasında oluşan eşitsizlikler, istek ve beklentilerinde farklılaşmasına neden olmaktadır. Toplumsal Cinsiyet eşitliğini esas alan politikalar, bu farklılıkları dikkate alarak, cinsiyetler arası eşitsizlikleri ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Bu doğrultudaki yaklaşım, öncelikle siyasal, sosyal ve ekonomik eşitsizliklerden doğan sorunların

²³⁴ Meryem Meltem Tatlıer Baş, “Avrupa Birliği’nde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Ana Plan ve Politikalara Yerleştirilmesi: Hollanda, Romanya ve Türkiye Örneklerinin İrdelenmesi”, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara, 2011, 15.

²³⁵ Council of Europe, Gender Mainstreaming, Strasbourg: Council of Europe Press, 2004.

²³⁶ Tatlıer Baş, a.g.e. , 15.

önüne geçmek ve çözüm bulmayı amaç edinmektedir.²³⁷ Bu nedenle toplumsal cinsiyet eşitliği politikası; cinsiyet eşitsizliğinden en fazla etkilenen kadınların ihtiyaçlarını karşılayacak, sorunlarına çözüm üretecek ve kadınların sosyal ve ekonomik olarak güçlenmesini sağlayacak bir politika anlayışıdır.

Toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışı, ilk olarak Birleşmiş Milletler (BM) öncülüğünde yürürlüğe konulan ve toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı eşitliği temel alan, 1979 yılında “*Kadınlara Karşı Her Tür Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi*”nin (CEDAW) kabul edilmesiyle uluslararası bir norm haline gelmiştir.²³⁸ Bu sözleşmede kadın ve erkeklerin, insan hakları ve özgürlüklerden faydalanmada eşit biçimde yararlanmasını engelleyen, cinsiyete dayalı ayrımcılığı ortadan kaldırmayı bir insan hakları ihlali kuralı olarak kabul edilmesini ifade etmektedir.

Cinsiyet eşitliği politikalarının devlet politikalarına yerleştirilmesi anlayışı 1990’lı yıllardan itibaren başlamıştır. “*Ana akımlaştırma*” olarak tabir edilen süreç, siyasal, ekonomik, toplumsal gibi tüm politikalarda uygulanmasını zorunlu tutmaktadır. Bu uygulama, BM’in Kalkınma Programı çerçevesinde bütün devletler tarafından uygulanması ve desteklenmesini ifade etmektedir.²³⁹

Gerek BM Kalkınma Programı gerekse CEDAW sözleşmesi uyarınca toplumsal cinsiyet eşitliğin sağlanması ve kadınlara yönelik ayrımcılığın önüne geçebilmek için devletlerin birtakım özel önlemler ve iyileştirici politikalar uygulaması gerekmektedir. Uluslararası bir norm haline dönüştürülen toplumsal cinsiyet eşitliği birçok devlet tarafından sözleşme ile sorumlu tutulmuş olsa da ataerkil düzenin ve erkek egemen sistemin ayrımcı uygulamaları hala daha çoğu yerde devam etmektedir. Küresel olarak kabul edilen cinsiyet eşitliği sözleşmesinin bile kadınlara yapılan ayrımcılığa çözüm olamadığı, her yıl *Dünya Ekonomik Formu* (WEF) tarafından yayınlanan “*Küresel Cinsiyet Eşitliği Raporuyla*” belgelenmektedir.

²³⁷ Sumbas, a.g.e. , 33.

²³⁸ İçli, a.g.e. , 135.

²³⁹ UNDP, Gender Equality: Evaluatinn of Gender Mainstreaming in UNDP, 2006, 5.

Tablo 6.Küresel Cinsiyet Eşitsizliği 2020 Raporu²⁴⁰

Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Sıralaması 2020			
Sıra	En az olanlar	Sıra	En fazla olanlar
1	İzlanda	144	Umman
2	Norveç	145	Lübnan
3	Finlandiya	146	Suudi Arabistan
4	İsveç	147	Çad
5	Nikaragua	148	İran
6	Yeni Zelanda	149	Demokratik Kongo Cumhuriyeti
7	İrlanda	150	Suriye
8	İspanya	151	Pakistan
9	Ruanda	152	Irak
10	Almanya	153	Yemen

Dünya Ekonomik Forumu'nun (WEF), 2020 Cinsiyet Eşitsizliği raporuna göre endekslerine göre, dünyada cinsiyet eşitsizliğinin en az olduğu yerler İzlanda, Norveç, Finlandiya gibi ülkelerdir. En fazla olduğu ülkeler ise Pakistan, Irak, Yemen'dir. 2019 yılında 149 ülkenin yer aldığı sıralamada bu yıl 153 ülke bulunmaktadır. Türkiye ise bu tabloda 130. Sırada yer almaktadır. (**Tablo 6'**da eşitsizliğin en az ve en fazla olduğu 10 ülke gösterilmiştir.)

Cinsiyet eşitsizliği listesi hazırlanırken kadınların, ekonomiye katılımı, siyaset, eğitim ve sağlık gibi alanlardaki fırsat eşitliği imkânları göz önünde bulundurulmaktadır. Dünya Ekonomik Forumu'nun kurucusu ve Genel Müdürü Klaus Schwab,²⁴¹ cinsiyet eşitsizliğinin engellenmesi konusunda çok az ilerleme gerçekleştiğini,

“Bu yılki rapor, bu konuda acilen harekete geçilmesi gerekliliğini ortaya koyuyor. Şimdiki değişim hızıyla eşitsizliğin ortadan kaldırılması yaklaşık 100 yıl alacaktır. Özellikle genç kuşağın bu konuda ilerici görüşlere sahip olduğu günümüzün küreselleşen dünyasında bu kabul edilemez bir durum. Eşit katılımı sağlayamazsak, tüm toplum için dördüncü sanayi devrimi taahhüdümüzü yerine getiremeyiz, ortak refaha ulaşma yolunda

²⁴⁰ World Economic Forum (WEF), *The Global Gender Gap Report, 2020*

<https://www.weforum.org/reports/gender-gap-2020-report-100-years-pay-equality> (18.03.2020)

²⁴¹ BBC, “Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi: Türkiye 153 ülke arasında 130. Sırada”, 17.12.2019

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50822713> (18.03.2020)

ekonomilerimizi büyütemeyiz ve Birleşmiş Milletler 'in sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşamayız.” sözleri ile ifade etmektedir.

3.6.1. Uluslararası Gelişmeler

Toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları konusunda gerçekleşen gelişmeler uluslararası düzeyde incelendiğinde önemli adımların kadınların sosyal, ekonomik ve politik haklarını korumak adına 1946 yılında “*Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu*” ile atıldığı görülmektedir. Bir diğer önemli adım ise 1948’de kabul edilen “*BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*”nin cinsiyet ayrımı yapılmadan kaleme alınması olmuştur.²⁴² Daha sonraki süreçte cinsiyet eşitliğine dair mücadele, birtakım uluslararası sözleşme ve belgelerle desteklenmektedir.

Dünyada toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları konusundaki yaklaşım değişimleri 1970’li yıllarda yaşanmaktadır. Kadınların toplumsal, siyasal ve ekonomik hayata katılımları önündeki kültürel ve siyasal sorunlar hem ulusal hem de uluslararası düzeyde tartışıldığı ve çözüm önerilerinin getirildiği bir dönem olmuştur.²⁴³ 1975-1985 yılları arasındaki dönem Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından “Kadın On Yılı” olarak ilan edilmiştir. Kadınlarla ilgili gerçekleşen bu değişimler neticesinde kadınlar yardıma muhtaç bireyden çıkıp, her koşulda eşit bir birey olarak algılanmaya başlamıştır.

BM öncülüğünde kadın hakları konusunda uluslararası “*ortak bir dil*” oluşturmak düşüncesiyle Dünya Kadın Konferansları düzenlenmiştir. Dünya Kadın Konferanslarının birincisi 1975 yılında Meksika’da düzenlenmiştir. “*Kadın On Yılı*” olarak kabul karar bu konferansta alınmıştır. Bu ilanın temel hedefi ise kadınları eşitlik, istihdam, sağlık ve eğitim konularında desteklemek ve kalkınmalarına yardımcı olmaktır. İlk konferans tüm dünyada etkili olmuş, kadına dair konular gündeme taşınmış ve faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Kadın On Yılı’nın en önemli olayı ise 1979 yılında BM tarafından CEDAW’ın kabul edilmesidir.

²⁴² Yumuş, *a.g.e.* , 29.

²⁴³ Günay- Aksoy-Bener, *a.g.e.* , 273.

Dünya Kadın Konferanslarının ikincisi; 1980 yılında Kopenhag’da yapılmıştır. Bu konferans, on yıllık sürecin ilk yarısı değerlendirmek için düzenlenmiştir. Ayrıca kadınların durumunu iyileştirmek için yapılacak eylemleri belirleyecek harekât planı kabul edilmiştir.²⁴⁴

Üçüncü Dünya Kadın Konferansı ise 1985 yılında Nairobi’de yapılmıştır. Türkiye’nin de içinde bulunduğu 157 ülkenin katılmıştır. Konferansın sonunda yasal, siyasal ve sosyal olmak üzere üç temel alanda eşit katılım sağlanması için gerekli çalışmaların yapılacağı kararı alınmıştır.²⁴⁵

Dördüncü Dünya Kadın Konferansı; Pekin’de, 4-5 Eylül 1995 tarihinde 189 ülkenin katılımı ile gerçekleşmiştir. “*Eşitlik Kalkınma ve Barış İçin Eylem*” düşüncesiyle yapılan Dördüncü Dünya Kadın Konferansı, birçok uluslararası konferanslar dizisinin bir parçasıdır.²⁴⁶ Konferansın sonunda “*Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu*” olarak isimlendirilen önemli iki karar kabul edilmiştir. Pekin Deklarasyonu; devletleri kadın- erkek eşitliğinin sağlanması, kadınların güçlenmesi ve toplumsal cinsiyet yaklaşımının ana politika ve programlara yerleştirilmesi konularında sorumlu tutmaktadır.²⁴⁷ Eylem Platformu ise kadının her alana eşit katılımını engelleyen sorunların çözülmesi ve kadınların ekonomik, siyasal ve sosyal konumlarda yer alabilmeleri sağlayacağını ifade etmektedir.²⁴⁸

Pekin’de yapılan Dördüncü Dünya Kadın Konferansında dünyanın tamamını kapsayacak şekilde kadınların insan hakları, eğitim, sağlık, yoksulluk, ekonomi, şiddet, siyaset gibi alanlardaki önemli 12 kritik alan belirlenmiştir. Bu önemli alanlar ile ilgili kadınların karşılaştıkları zorlukların çözümü için öneriler geliştirilmiştir.²⁴⁹

BM “*Kadın On Yılı*” ile başlayıp günümüze kadar devam eden sürece bakıldığında, kadın odaklı politikalar kavram değişikliğine uğrayarak “*toplumsal cinsiyeti esas alan*” yaklaşıma dönüşmektedir. Tüm dünyada toplumsal cinsiyeti ana

²⁴⁴ KGSM, “Kadın 2000: 21. Yüzyıl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kalkınma ve Barış (Pekin+5), Ankara, KGSM Yayınları, 2000, 35.

²⁴⁵ KGSM, *a.g.e.* , 36

²⁴⁶ Günay- Aksoy-Bener, *a.g.e.* , 274.

²⁴⁷ Yumuş, *a.g.e.* , 30.

²⁴⁸ KGSM, *a.g.e.* , 36.

²⁴⁹ Günay- Aksoy-Bener, *a.g.e.* , 274.

akımlaştırma, ülkelerin politika, ekonomi ve sosyal alanlardaki programlarını yeniden geliştirmesini sağlamıştır.

3.6.2. Uluslararası Sözleşmeler ve Düzenlemeler

Tablo 7. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikalarının Dayanakları Olan Uluslararası Sözleşmeler²⁵⁰

Sözleşmenin Adı	Kısaltılması	İmzalanma Tarihi	Yürürlük Tarihi	Türkiye'nin Katılma Tarihi
BM- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi	İHEB	1948	1948	1949
BM-Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi	MSHS	1966	1976	2000
BM-Kadınların Siyasal Haklarına Dair Sözleşmesi	KSHS	1952	1952	1952
BM-Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi	CEDAW	1980	1981	1985
AK-İnsan hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi	AİHS	1950	1954 (2010 değişiklik)	1954 (2010 değişiklik)
AK-Avrupa Sosyal Şartı	ASŞ	1996	1999	2004 (çekinceler var)
Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi	AB-THB		2000	
Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi (CEMR) Avrupa Yerel Yaşamda Kadın-Erkek Eşitliği Şartı	AYYŞ		2006	
Avrupa Konseyi-Avrupa Kentsel Şartı ve Avrupa Kentli Hakları Bildirgesi	AK-AKHB			Mart 1992 Şart-1, Mayıs 2008 Şart-2 kabul edilmiştir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili uluslararası kuralların tarihsel gelişim sürecine bakıldığında eşitlik konusunda ilk olarak vatandaş olan herkesi kapsayan

²⁵⁰ Sancar, *a. g. e.* (a), 35.

kuralların geliştiği gör÷lmektedir. Daha sonraki süreçte ise kadınların yeterli “eşit vatandaş” statüsünden yararlanmaları için gerekli haklar ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. “Kadın-erkek eşitliği” ve “toplumsal cinsiyet eşitliği” ile kavramları ile ilgili düzenlemeler değişim sürecinin devamında gerçekleşmektedir.

Tablo 8. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikalarının Dayanakları Olan Uluslararası Belgeler²⁵¹

Belgenin Adı	Tarihi	Kaynak
BM-Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı	1995	BM
BM-Binyıl Kalkınma Hedefleri 2000-2015	2000	BM
BM-Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri 2015-2030	2015	BM
Avrupa Komisyonu Kadın-Erkek Eşitliği Güçlendirme Şartı: Avrupa Kadın Şartı	2010	AK
Avrupa 2020 Stratejisi	2010	AB
Yerel Yaşamda Kadın Erkek Eşitliği Paris Küresel Gündemi	2015	UCLG
Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği (IULA) Kadın ve Yerel Yönetimler	1998	IULA

İnsanların eşitliğine dair en temel kuran BM İnsan Hakları Beyannamesi (İHEB) ile tanımlanmıştır. İnsanlar arasındaki doğal farklılıklara rağmen eşitlik tanımlanmış ve kişinin her türlü hakkı ve özgürlükleri norm kapsamına dâhil edilmiştir.²⁵²

²⁵¹ Sancar, *a. g. e.* (a), 35.

²⁵² TBMM,” İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi”, Erişim tarihi: 15.02.2020

BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB) Md.2: İnsanlar eşit hak ve özgürlüklere sahiptir.

“Herkes ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da diğer görüş, ulusal ya da sosyal köken, mülkiyet, doğum ya da başka statüler gibi herhangi bir türde farklılık gözetilmeksizin, bu Beynamede düzenlenen bütün haklara ve özgürlüklere sahiptir.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında ve kadınlara karşı ayrımcılığın engellenmesine ilişkin en önemli uluslararası sözleşme BM- Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)’dır. CEDAW, kadınlara karşı yapılan ayrımcılığın ortadan kaldırılması, kadınların sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel olarak ilerlemesi, herkes gibi eşit hak ve özgürlüklere sahip olması için ülkeler tarafından gerekli tedbirlerin alınması gerektiğini belirtmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında ve kadınlara karşı ayrımcılığın engellenmesine ilişkin en önemli uluslararası sözleşme BM- Kadınlara Karşı Her Tür Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)’dır. CEDAW, kadınlara karşı yapılan ayrımcılığın ortadan kaldırılması, kadınların sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel olarak ilerlemesi, herkes gibi eşit hak ve özgürlüklere sahip olması için ülkeler tarafından gerekli tedbirlerin alınmasını belirtmektedir.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasında CEDAW'ın Önemi:

CEDAW aşağıda belirtilen konularda uluslararası sözleşmelerde olmayan hususları açıkça hüküm altına almıştır:

- i) **Fiili eşitliğin sağlanması gereği:** CEDAW, dünya tarihinde ilk kez, kadınlara karşı sadece yasal eşitliğin yetmediğini; cinsiyete dayalı ayrımcılığı önlemek için eşitliğin fiilen (*de facto*) sağlanması gereğini, bağlayıcı nitelikte bir uluslararası norm haline getirmiştir.
- ii) **Kadınlara karşı ayrımcılığın ortadan kaldırılması gereği:** CEDAW kadınlara karşı ayrımcılığı detaylı olarak tanımlamış ve yok edilmesi için çok somut çözümler, politikalar ve etkili bir eylem planı yapmasını önermiştir.

CEDAW'da kadınlara karşı ayrımcılığın sonuçları şöyle tanımlanmıştır:

- Hak eşitliği ve insanlık onuruna saygı prensiplerini ihlal eder.
- Kadınların erkeklerle eşit bir biçimde ülkenin siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel yaşamına katılmalarına engel oluşturur.
- Toplumun ve ailenin refah düzeyinin artmasına mâni olur.
- Ülkelerinin ve insanlığın hizmetinde bulunan kadınların yeteneklerini tam olarak geliştirmelerini güçleştirir.

Bu nedenle,

- Ailenin ve toplumun gelişmesine kadının büyük katkısı tam olarak kabul edilmelidir.
- Anneliğin toplumsal bakımdan önemi ile her iki eşin aile içindeki ve çocuğun yetiştirilmesindeki rolü vurgulanmalıdır.
- Kadının doğurganlıktaki rolünün ayrımcılık nedeni haline gelmesi engellenmeli ve çocuğun yetiştirilmesinde kadın ve erkek ile toplumun bir bütün olarak sorumluluğu paylaşmaları gereği kabul edilmelidir.
- Erkekler ile kadınlar arasında tam bir eşitliğin gerçekleşmesi için erkekler ile birlikte kadınların da toplum ve aile içindeki geleneksel rollerinin değişmesine ihtiyaç bulunduğu vurgulanmalıdır.

Görsel 7.BM- Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)²⁵³

3.6.3. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Politika (İzlanda, Norveç, Finlandiya, İsveç ve Türkiye Örnekleri)

Toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları, kadın ve erkek fırsat eşitliğini sağlama amacı ile oluşturulan her alanda eşitliği temel alan politikalardır. 1960 yılları sonrasında ivme kazanan kadın hareketleri, Batı toplumlarında ataerkil düşünce yapısını ve cinsiyet eşitsizliğini sorgulayarak eşitlik talebinde bulunmuşlardır. Kadın hareketleri ile birlikte demokrasi ve insan haklarının gelişmesi, cinsiyet eşitliği konusunda hükümetler tarafından çalışmalar ve düzenlemeler yapılmıştır.²⁵⁴

Cinsiyet eşitliğine duyarlı politikalarla istenilen, toplumsal cinsiyet temelli zihniyetin değişmesi, bir yanda da kadınların toplum içerisinde maruz kaldıkları sorunların çözülmesi veya iyileştirilmedir. Beklentiler, her ülkenin toplum yapısına ve ihtiyaçlarına göre değişiklik göstermektedir. Bu neden “*toplumsal cinsiyet eşitliği*

²⁵³ Sancar, *a. g. e.* (a), 43.

²⁵⁴ İleri, *a.g.e.* , 132-133.

politikaları” her ülkenin yasa ve politikalarında aynı düzeyde değildir. Diğer toplumlardan beklenen ise iyileşme yolunda çaba gösterilmesidir.

Dünya Ekonomik Forumu (WEF) tarafından 2006’dan bu yana Küresel Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Raporu yayınlanmaktadır. Yayınlanan raporlar verilerine göre cinsiyet eşitsizliklerinin boyutu ele alınıp, bu alandaki küresel gelişmeler izlenmektedir. Yayınlanan raporlarda ülkelerin küresel düzeydeki durumu gösterilmektedir. Her yıl düzenli olarak yayınlanan raporda 2020 yılı verilerinde 153 ülke bulunmaktadır. Cinsiyet eşitsizliği raporu hazırlanırken dört temel kriter esas alınmaktadır:

- Ekonomik Katılım Ve Fırsatlar
- Eğitim Durumu
- Sağlık
- Siyasette Güçlenme

2020 yılı verilerinin yer aldığı raporda, 153 ülke arasından cinsiyet eşitsizliği oranlarının en düşük olduğu ilk dört ülke sırası ile İzlanda, Norveç, Finlandiya ve İsveç’tir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği raporlarında önde gelen bu ülkelerin toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarını inceleyecek olursak;

İzlanda’da toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları:

İzlanda, Atlas Okyanusu’nun kuzeyinde yer alan bir ada ve Avrupa ülkesidir. İzlanda’nın nüfusu 364.134’tür. İzlanda’da toplumsal cinsiyet eşitliği uzun yıllardan beri özel yasalar ve düzenlemelerle desteklenmekte ve teşvik edilmektedir. İlk cinsiyet eşitliği yasası 1976’ yılında çıkarılmış ve aynı yıl cinsiyet eşitliği konseyi kurulmuştur. Günümüzde mevcut olan yasa ile kadın- erkek için fırsat eşitliği ve statüler oluşturmaya ve devam ettirmeye, toplumun her alanında teşvik etmektir. Yasada herkesin cinsiyet ayrımı yapılmaksızın yeteneklerini geliştirebilmek için eşit imkânlarla sahip olacağı belirtilmektedir.²⁵⁵

Toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili olarak; toplumsal cinsiyet eşitliği merkezi, eşit statü konseyi, şikâyetler komitesi adı altında üç ayrı yapıdan oluşan sistemi bulunmaktadır. Toplumsal cinsiyet yasa ve mevzuatlarından Sosyal İşler Bakanlığı

²⁵⁵ Meryem Şahin-Mücahit Gültekin, *Toplumsal Cinsiyete Dayalı Politika Uygulayan Ülkelerde Kadın ve Aile (İzlanda, Finlandiya, Norveç, İsveç, Türkiye)*, İstanbul, Sekam Yayınları, 2016, 28.

sorumlu tutulmaktadır. Bakanlık kontrolünde mevcut olan toplumsal cinsiyet eşitliği merkezi bireylere, şirketlere ve yetkililere danışmanlık hizmeti vermektedir.²⁵⁶

İzlanda'da politika alanındaki gelişmelere bakıldığında, dünyada demokratik yollarla ilk kadın devlet başkanının 1980'de İzlanda da seçildiği görülmektedir. Yine aynı dönemde 1982'de kadına yönelik birçok bakım ve sığınma merkezleri açılmıştır.²⁵⁷

Norveç'te toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları:

Norveç, İskandinav yarım adasının batısında bulunan bir ülkedir. Komşu devletleri ise Finlandiya, İsveç ve Rusya'dır. Norveç, 5.368 milyon nüfusa sahip bir ülkedir.

Norveç'te cinsiyet eşitliği ile ilgili çalışma ilk olarak 1959 yılında Eşit Ücret Konseyi'nin kurulması ile başlamıştır. Daha sonra bu konsey 1972'de "*Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Konseyi*"ne dönüşmüştür. Bu konsey Norveç'in toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili politikalarında çok etkili olmuştur. 1979 yılında yürürlüğe giren "*Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Yasası*" ile tüm toplumsal alanlarda toplumsal cinsiyet ayrımcılığı yasaklanmıştır.

Finlandiya'da toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları:

Finlandiya Baltık Denizi kıyısında yer alan bir Kuzey Avrupa ülkesidir. İskandinavya yarımadasında bulunan Finlandiya'nın komşuları ise Norveç, Rusya ve İsveç'tir. Ülkenin nüfusu ise 5.518 milyon 'dur

Finlandiya, kadın ve erkeklerin her alanda eşit fırsatlara sahip olmasına oldukça önem vermektedir. Finlandiya'da eşitlik ve ayrımcılık yasağı, birçok Ceza Kanunu ve Yasa ile düzenlenmekte ve korunmaktadır.²⁵⁸

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesi için "*Eşitlik Ombudu (Ombudsman for Equality)*", *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Birimi (Gender Equality Unit)* ve *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Konseyi (Council of Gender Equality)*" bağımsız olarak faaliyetlerini yürütmektedir. Ayrıca, üyeleri devlet tarafından atanan Eşitlik Kurulu (Equality

²⁵⁶ Şahin-Gültekin, a.g.e. , 29.

²⁵⁷ Centrefor Gender Equality in Iceland, "Gender Equality in Iceland-Information on Gender Equality Issues in Iceland", 2012, 53.

²⁵⁸ Burcu Sarier, "Kadın-Erkek Eşitliği Bağlamında Bağımsız Bir Kamu Denetim Kurumu: Ombudsman" Uzmanlık Tezi. TC Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara, 2010, 70.

Board) da Finlandiya’da merkezi hükümet düzeyinde faaliyet gösteren eşitlik mekanizmalarındandır.²⁵⁹

1995,2005 ve 2009 olmak üzere birçok defa AB kararları doğrultusunda Eşitlik Yasası, yeniden düzenlenerek ve kadın-erkek eşitliğinin geliştirilmesi, toplumsal cinsiyete dayalı her türlü ayrımcılığın engellenmesi, kadınların öncelikle iş hayatında olmak üzere yüksek statülere gelebilmesi için düzenlemeler ve çalışmalar yapılmıştır.

İsveç’te toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları:

İsveç’te İskandinav yarımadasında yer alan Kuzey Avrupa ülkelerinden birisidir. Komşuları Norveç ve Finlandiya’dır. AB içerisinde en büyük üç ülkeden birisidir. Toplam da 10.23 milyon nüfusa sahip bir ülkedir.

İsveç’te cinsiyet eşitsizliği ile ilgili olarak yapılan ilk yasal düzenleme 1979’da kabul edilen “*Eşitlik Yasası*” dır. 1991 yılında yasa ile ilgili değişiklik yapılmış, toplum içerisinde cinsiyet ayrımcılığını yasaklarken işverenlere de kadın-erkek eşitliğini sağlamaları yönünde zorunluluk getirilmiştir. Eşitlik Yasasına ilaveten 2003 yılında “*Ayrımcılık Yasası*” getirilmiştir.²⁶⁰

İsveç hükümetinin temel toplumsal cinsiyet politikası:

- ❖ Kadınlara da erkekler gibi ekonomik anlamda güçlenebilmeleri için eşit imkânların verilmesi
- ❖ Eğitim ve öğretimde eşitlik sağlanması, bireylerin kendilerini geliştirebilmeleri için eşit fırsat sunulması
- ❖ Ev işleri, çocuk bakımı gibi sorumluluk gerektiren konularda kadın ve erkeklerin eşit olması
- ❖ Güç ve etkinin kadınlar ve erkekler arasında eşit paylaşılması

Buna ek olarak İsveç hükümeti tarafından “*Entegrasyon ve toplumsal cinsiyet eşitliği*” alanı, devlet harcama alanlarının aktarılacağı alanlardan biri olarak ayrılmıştır. İsveç’te neredeyse toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlandığı belirtilmektedir.²⁶¹

²⁵⁹ Şahin-Gültekin, a.g.e. , 33.

²⁶⁰ Şahin-Gültekin, a.g.e. , 44.

²⁶¹ Şahin-Gültekin, a.g.e. , 44-45.

Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları:

Ülkemizde de toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili gerekli yasal düzenlemeler ve politikalar yapılmıştır. İlk olarak 1985’te CEDAW sözleşmesinin kabul edilmesiyle başlanmıştır. Daha sonra 2011 yılında “İstanbul Sözleşmesi/Konvansiyonu” olarak bilinen “Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi” adlı uluslararası sözleşmeyi imzalamıştır.

Türkiye bu kapsamda toplumsal cinsiyet eşitliği politikasını ana plan ve politikalarına dâhil etmiştir. Uluslararası sözleşmeler ve belgeler incelendiğinde Türkiye’nin toplumsal cinsiyet eşitliği konusuna önem verdiği görülmektedir.

Küresel toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin en az olduğu dört ülkedeki politikalar ile Türkiye incelendiğinde, küresel raporda yer alan ülkeler arası sıralama farklarının politik sebepleri görülmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları ile ilgili genel olarak bir yorum yapmak gerekirse; ülkelerin toplumsal cinsiyete duyarlı politikalar geliştirmesi gerekmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan sorunlar ve her türlü cinsiyet ayrımcılığından kaynaklanan sorunların önüne geçilmeli ve gerekli çözümler getirilmelidir. Toplumsal cinsiyete duyarlı anlayış hayatın her alanında ve politikada yer edinmelidir.

3.7. Uluslararası Medya’da Toplumsal Cinsiyet

Bilim ve teknolojinin ilerlemesi ile birlikte artık günümüzde medya aracılığı ile kısa sürede çok büyük kitlelere ulaşılabilir. Modern dünyanın en önemli özelliklerinden biri de iletişim araçları sayesinde insanlar üzerinde, en kolay şekilde etkili olabilmektir. Toplumların iletişim araçları içerisinde görsel medyaya ilgisi oldukça fazladır. Bu yüzden görsel medya, kitlelere istenilen mesajları çok kolay bir biçimde iletebilme imkânı tanımaktadır.

Medya, toplumsallaşma sürecinde, norm ve değerlerin öğrenilmesinde, bireysel kimliklerin oluşmasında önemli rol oynamaktadır. Günümüz dünyasında, modernizmin bir getirisi olarak kitle kültüründe insanlar; yaşadıkları çevreyi medyanın aktardığı bilgilerden yola çıkarak anlamlandırmaktadır.²⁶² Medyanın toplum üzerindeki baskın

²⁶² Saygılıgil, a.g.e. , 165.

etkisi toplumsal cinsiyet noktasında da oldukça önemlidir. Çünkü medyanın etkileme gücü toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenilmesinde önemli yer tutmaktadır. Televizyon, dergi, radyo, internet ve gazete gibi iletişim araçları ile aktarılan bilgiler bireylerin duygu ve düşünce yapısını etkilemektedir. Medyanın insanlar üzerindeki etkisi göz önünde bulundurularak, topluma verilmek istenen mesaj medya vasıtası ile zihinlere yerleştirilmektedir. Haber ve yorumlar aracılığıyla mevcut toplumsal yargılar istenilen şekilde değiştirilip yeniden üretilebilmektedir. Bu nedenle medya, toplumsal cinsiyet ilişkileri, kadın-erkek eşitliği, cinsiyet ayrımcılığı konularında olumlu gelişmelere gerçekleşmesi açısından önemli bir potansiyele sahiptir.

Medya’da toplumsal cinsiyet üzerine yapılacak bir akademik çalışmada;

- ❖ Medyanın toplumsal cinsiyet rollerini nasıl aktardığı
- ❖ Medya’da kadın-erkek eşitliğinin oluşumundaki rolü
- ❖ Kadınların medyadaki temsilleri

konuları üzerinde durulmalıdır. Televizyonda yayınlanan diziler, haber bültenleri, kadın programları toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden oluşturulduğu mecralardır. Medya ve toplumsal cinsiyet arasındaki etki karşılıklıdır. Var olan toplumsal cinsiyet rolleri medyaya yansırken medyadan da topluma yansımaktadır. Bununla birlikte medya var olan toplumsal rolleri aktarmanın dışında aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yeniden oluşturan bir araçtır.²⁶³ Burada önemli olan detay ise medyayı oluşturan profesyonellerin toplumdan bağımsız olmaması ve toplumun birer parçası olduklarıdır. Bu nedenle medyada yer alan cinsiyetçi söylemler, toplumda var olan cinsiyetçi yapıdan bağımsız değildir. Karşılıklı olarak etkileşim söz konusudur.²⁶⁴

Medyada toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile ilgili çalışma yapan birçok araştırmacıya göre, kitle iletişim araçları (televizyon, internet, radyo, gazete, vb.) ataerkil zihniyete göre oluşturulup, topluma sunulmaktadır. Özellikle de görsel medyada kadınlar, toplumsal cinsiyete göre şekillenmiş; “fedakâr, bakımlı, güzel, çekici” gibi roller ile erkeklerle ise; “cesur, kahraman, güçlü, yiğit, şiddet yanlısı” şeklinde gösterilmektedir. Toplumsal sistem içerisinde var olan normlar, medyanın

²⁶³ Saygılıgil, *a.g.e.* , 166.

²⁶⁴ Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, “Kadın ve Medya (Toplumsal Cinsiyet Eşitlikçi Haber Kılavuzu), İstanbul, Akademi Yayınları, 2016, 39.

etkisi ile pekiştirilip, normalleştirilmektedir. Medyanın toplumsal cinsiyet eşitsizliği, diziler, haberler, reklamlar gibi bütün yayın organlarında görülmektedir.

Geçmişten bugüne kadınlar, ataerkil toplumsal sistem içerisinde hayatın her alanında eşitsizliklere maruz kalmış ve cinsiyetçi yapı ile mücadele etmek durumunda kalmıştır. Aile, iş hayatı, politika, sağlık, medya vb. birçok alanda cinsiyetçi bakış açısı ile karşılaşmaktadır. Kadınlar, medyanın içerisinde dahi erkeklerden sonra gelmektedir. Yapılan haberlerin çoğunluğunda erkekler yer almaktadır. Özellikle de politika ile ilgili görsel, yazılı medyada yer alan haberlere bakıldığında çoğunluğu erkek politikacıların oluşturduğu görülmektedir. Politika haberleri de diğerleri gibi cinsiyetçi bakış açısı ile yansıtılmaktadır. Medya'nın çok değil yakın geçmişi dahi cinsiyetçi içerikler barındırmaktadır. Örneğin, “*Kaymakam Bey Hanım*” “*Hasankeyflinin umudu*” başlığı ile yayınlanan haberde,²⁶⁵ Hasankeyf'te göreve başlayan kadın kaymakamın, yaptığı işin çoğunlukla erkek hâkimiyetinde olmasından dolayı, orada yaşayan halkın kadın olduğunu unutması ve “*Kaymakam Bey*” diye hitap edilmesi ile ilgili haber basında yer almıştır.²⁶⁶ Kadınların temsil sayısının az olduğu veya toplumda “*erkek işi*” olarak görülen siyasetin yansımalarına gazetelerde çeşitli haberlerle yer verilmektedir. Yine aynı şekilde erkek egemenliğinin daha fazla olduğu askeri alanlarda, kadın sayısının çok düşük olduğunu ifade eden bir diğer haber ise “*NATO’da Kadın Ağırlığı Artıyor*”²⁶⁷ şeklinde basında yer alan haberdur. Haber içeriğinde;

“NATO’nun, geleneksel olarak erkek egemenliğinin bulunduğu, savunmanın yanı sıra askeri alanlarda daha fazla kadının görevlendirilmesini teşvik ederek ve güvenlikte kadına öncelik vererek cinsiyet eşitliği sağlama yolunda ilerlediği ve güvenlik konularına ilişkin güçlü bir cinsiyetçi yaklaşım”

²⁶⁵ “Kaymakam Bey Hanım” “Hasankeyflinin Umudu”, Hürriyet, 31.10.2003.

<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/kaymakam-bey-hanim-hasankeyflinin-umudu-38509510/> (01.05.2020).

²⁶⁶ Senem Besler-İlke Oruç, “Türkiye’de ve Yazılı Basında Kadın Yöneticiler”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 10/ Sayı: 1, 2010, 29.

²⁶⁷ “NATO’da Kadın Ağırlığı Artıyor”, Hürriyet, 08.03.2019.

https://www.hurriyet.com.tr/dunya/natoda-kadin-agirligi-artiyor-41142264?fbclid=IwAR3jynuHztKX7cL0OAHL2OEI8XMc-fzmnC7eLfk-NvL_92OW12EwkG83AFQ/ (01.05.2020).

içerisinde bulunduğu NATO'nun Genel Sekreteri Jens Stoltenberg tarafından ifade edilmektedir.

Medyada kadınların değersizleştirildiği, konumunun önemsizleştirildiği, bedenleri üzerinden görsel sunumlarla aşağılayıcı haberlerin yapılması önemli problemlerden biridir. Çoğu zaman yazılı ve görsel basında özellikle de politika ve siyaset alanlarında bulunan kadınlara, yalnızca bedenleri üzerinden teşhir etmek için yer verilmektedir. Uluslararası politikada yer alan kadınların başarılarından bahsetmek yerine fiziksel özellikleri üzerinden haber yapan 2018 yılında Habertürk Gazetesi tarafından kaleme alınan “*Diplomasi Dünyasında Kadın Rüzgârları*”²⁶⁸ isimli haber de görüldüğü gibi farklı amaçlara hizmet etmektedir. Haber içeriğinde

“Amaç diplomasi değil de dikkat dağıtmaksa, bilelim! Ama belki de diplomasinin yeni taktiği budur. Öyleyse onu da bilelim. Mesela Heather Nauert... Bazen iki dudağının arasından dünyada olay çıkaracak sözler dökülüyor, ama ekseriyetle erkek pek çok kişinin gözü, küt kesilmiş altın rengi saçlarına, mavi gözlerine veya bacaklarına dikiliyor.”

sözleri ile ifade edilirken bir başka ifade de ise

“Erkek egemen diplomasi dünyasında artık cazibeli kadın rüzgârları esiyor. Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'dan ABD Başkanı Donald Trump'a, dünya liderleri takımlarındaki cazibeli kadınları sanki bir güzellik yarışmasında gibi yarıştıyor. Soru şu: Seksapel bir silah olarak mı kullanılıyor yoksa durum” bir tesadüften mi ibaret?”

şeklinde sunulan haber ile kadınların siyaset ve politikada yalnızca cinsel ve fiziksel özellikleri sebebiyle yer alabildiği ve birçok erkek politikacı tarafından yalnızca bu yüzden tercih edildiğini belirtmektedir. Medyada kadınların özellikle de politikada yer alan kadınların bu şekilde lanse edilmesi, hem toplum hem de politika alanında kadınlara yönelik olumsuz düşüncelere zemin oluşturmaktadır.

²⁶⁸ “Diplomasi Dünyasında Kadın Rüzgârları”, Habertürk, 04.02.2018.
<https://www.haberturk.com/diplomasi-dunyasinda-kadinlar-1823052> (02.05.2020).

Medya'nın toplumsal cinsiyet ve kadın konularında mevcut olan kötü örneklerinin dışında iyi örnekleri de bulunmaktadır. Medyanın çok büyük kitlelere kısa sürede ulaşabilme ve etkileme gücü olumlu yönde kullanılarak topluma hatta diğer ülkelere örnek teşkil edebilecek haberler sunulmaktadır. Uluslararası medyada yer alan haberlerin, ülkeleri ortak konularda aynı çatıda altında toplayabilme potansiyeli vardır. Örneğin; *“Dünyanın En Büyük Ekonomilerini Buluşturan G7 Zirvesi'nde Yaşananlar”*²⁶⁹ başlıklı haberde toplantıda liderlerin ile birçok önemli konu ile birlikte “cinsiyet eşitsizliği” ile mücadele için görüştüğü ve cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik ortak politika önerilerinin sunulduğu belirtilmektedir. Bu ve benzeri haberler uluslararası politikada etki gücüne sahip haberlerdir. Toplumsal cinsiyet konusunun G7 Zirvesi'nde görüşülmesi bu alanda yaşanan önemli bir gelişme olarak görülmektedir. Toplumsal cinsiyet ve kadın meseleleri üzerine medyada yer alan bir diğer önemli haber ise yakın zamanda tüm dünyada yaşanan ve *“Küresel Salgın”* olarak nitelendirilen Covid-19 hastalığı sürecinde ülkelerin izlediği politikalar göz önünde bulundurularak yapılan çalışma sonucunda kadın liderlerin kriz süreçlerini daha iyi yönettiğini belirten *“Koronavirüs: Kadın Liderler Krizi Daha Mı İyi Yönetiyor?”*²⁷⁰ başlıklı haber basında yer almıştır. Haberin içeriğinde Almanya, Yeni Zelanda, Tayvan ve İskandinav ülkelerinden yola çıkılarak kadın liderlerin koronavirüs salgınını daha başarılı bir şekilde kontrol altına aldığı ve süreci daha iyi yönettiği ifade edilmektedir.

Kadınların güçlendirilmesi ve ilerlemesini yaygınlaştırmak amacıyla eşitlikçi politikaların geliştirilmesi yönünde verilen mücadeleyi konu edinen ve destek veren haberlere hem ulusal hem uluslararası medyada rastlanmaktadır. Dünya genelinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin gelişimi üzerine yapılan haberlerden bazıları şunlardır: Euronews gazetesinde 2019'da yayınlanan *“Avrupa Birliği Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Raporu: AB'nin katedecek Uzun Bir Yolu Var.”* manşeti verilen haberde Avrupa Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü (EIGE)'nün 2019 yılı Cinsiyet Eşitliği Endeksi doğrultusunda Avrupa ülkelerinin cinsiyet eşitliği ile mücadele *“kaplumbağa hızı”* ile hareket ettiği değerlendirilmesi yapılmıştır. Veriler doğrultusunda AB'nin cinsiyet

²⁶⁹ “Dünyanın En Büyük Ekonomilerini Buluşturan G7 Zirvesi'nde Yaşananlar”, Euronews, 25.08.2019. <https://tr.euronews.com/2019/08/24/canli-dunyanin-en-buyuk-ekonomilerini-bulusturan-g7-zirvesi-nde-yasananlar>(02.05.2020).

²⁷⁰ “Koronavirüs: Kadın Liderler Krizi Daha Mı İyi Yönetiyor?”, BBC News, 15.04.2020. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-52292649>(03.05.2020).

eşitliğini sağlama konusunda önünde çok uzun bir yolun olduğu” vurgusu yapılmaktadır.²⁷¹ Benzer bir konu da “*Küresel Eşitlik İçin Daha 100 yıl Lazım*” başlıklı haber yazısı ile kaleme alınmıştır. Milliyet Gazetesi’nde yayınlanan haberde,²⁷² Dünya Ekonomik Forumu’nun açıkladığı Küresel Cinsiyet Eşitliği 2020 Raporu’na göre sağlık, ekonomi, eğitim ve politika alanlarında değerlendirilen cinsiyetler arasındaki farkın kapatılması için gerekli olan sürenin 99,5 yıl olduğu belirtilmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin önüne geçebilmek için küresel politikaların uygulanması gerektiği vurgusuna birçok haber uluslararası medyada yer verilmektedir.

Medya çok kısa bir sürede büyük kitlelere ulaşabilme potansiyeline sahiptir. Medya toplumsal yapı ve ilişkileri yeniden üretme ve şekillendirme gücünü elinde bulundurmaktadır. Medya, gösterilmek ve duyurulmak istenilen şeylerin bilgisine sahip olarak önemli bir görev üstlenmektedir. Bu yüzden toplumsal cinsiyetin medyada sunuluş biçimi oldukça önemlidir. Toplumsal cinsiyet ve kadın konusunda medyanın duyarlı davranması gerekmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin önüne geçebilmek ve kadınların birçok alanla birlikte özellikle de politikada ilerlemesini sağlayabilecek nitelikte haber ve yayınlar yapılması gerekmektedir.

²⁷¹“Avrupa Birliği Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Raporu: AB'nin katedecek Uzun Bir Yolu Var.” Euronews, 17.10.2019,<https://tr.euronews.com/2019/10/17/avrupa-birligi-toplumsal-cinsiyet-esitligi-raporu-abnin-katedecek-uzun-bir-yolu-var?fbclid=IwAR0qT8JDbUryFrPnvoDZbNKVatO1o7RbJs14GznsFD5Hqxbl7sPynHii>
<https://tr.euronews.com/2019/08/24/canli-dunyanin-en-buyuk-ekonomilerini-bulusturan-g7-zirvesi-nde-yasananlar> 55Q(03.05.2020).

²⁷²“Küresel Eşitlik İçin Daha 100 yıl Lazım”, Milliyet, 25.12.2019.
<https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/cem-kilic/kuresel-esitlik-icin-daha-100-yil-lazim-6108343?fbclid=IwAR0UfB-Th-yQ53Zq9eVV7-K5wc1GSE-1u19GnYbyAwk8rFid-6hhttps://tr.euronews.com/2019/08/24/canli-dunyanin-en-buyuk-ekonomilerini-bulusturan-g7-zirvesi-nde-yasananlar> Wl8elUqcQ (04.05.2020).

SONUÇ

Toplumsal cinsiyet alanında yapılan çalışmaların geneline baktığımızda mevcut toplumsal ve kamusal sistem içerisinde erkek egemen kültürün olduğu görülmektedir. Bu düzen değiştirilmesi pek de kolay olmayan toplumsal zihniyetin bir sonucudur. Genel olarak dünya genelinde var olan cinsiyet rejimi erkek hegemonyaya göre oluşturulmuştur. Bu nedenle kadınlar, pek çok alanda ikincil planda tutulmakta ve mevcut sistemin ayrımcılığına maruz bırakılmaktadır.

Kadınların erkeklere göre ikincil konumda olmalarının nedenleri uzunca bir süre araştırılmıştır. Bunun için erkek ve kadının biyolojik yapıları incelenmiştir. Yapılan incelemelerde kadın ve erkeğin cinsiyetlerine özgü doğal yapılarından yola çıkılarak ayrı ayrı toplumsal roller içerisinde koşullandırıldıkları görülmüştür. Erkeğin doğal yapısı ve fiziksel özellikleri dolayısıyla kadının karşısında üstün olması ve kadına hükmetmesi toplumsal bir norm olarak kabul edilmiştir. Bu sebeple toplumsal sistemde erkeğin otoriter rolü, kamusal alanda aktif olmasının önünü açarken kadının da özel alana itilmesine ve erkeğin karşısında geri planda kalmasına neden olmuştur. Bu durum toplumun normatif değerlerinin bir sonucudur. Peki ya toplumsal normatif değerler ne demek? Cinsiyet ile arasındaki ilişki nedir?

Toplumsal normatif değerler, toplumun çoğunluğu tarafından doğrudan kabul edilen kurallardır. Bu kavram bizi çalışma konumuzun odağı olan “*Toplumsal cinsiyet*” kavramına götürmektedir. Toplumsal cinsiyet, toplumun kadın ve erkeğe yüklediği değerler ve beklentilerdir. Bireylere atfettiği rollerdir. Toplumsal cinsiyet, biyolojik olarak kadın ve erkek olmakla ilişkili bir durum değildir. Fakat biyolojik özelliğinden yola çıkılarak toplumsal algı ve beklentileri yansıtmaktadır. Birey, doğduğu andan itibaren içinde bulunduğu toplumda, toplumsallaşma aracılığı ile öğrenilip ve nesilden nesile aktarmaktadır. Bu nedenle toplumsal cinsiyet, biyolojik bir terim olan cinsiyetten oldukça farklıdır.

Toplumsal cinsiyetçi yaklaşım, kadın ve erkeğin psikolojik ve kişilik olarak birbirlerinden farklı olduklarını öne sürmektedir. Bu bakış açısı, kadın ve erkeğin arasındaki farklılıklardan yola çıkarak kadınlık ve erkeklik rollerinin ne olduğunu ya da ne olmasını gerektiğini belirtmektedir. Başka bir ifade ile toplumsal cinsiyet zihniyetinde kadınlar ve erkekler için farklı nitelikler atfedilmekte ve buna bağlı olarak genel bir çerçevede kadın-erkek profili çizilmektedir. Oluşturulan kadın-erkek

algısında kadınlar; naif, anlayışlı, sadakatli, fedakâr gibi özellikler ile tasvir edilirken erkekler; cesur, rekabetçi, güçlü, bağımsız olarak tasvir edilmektedir.

Ataerkil zihniyet olarak ifade edilen toplumsal cinsiyet kültürü belirledikleri roller doğrultusunda kadınların sınırlarını ev içi alan ile çizirken erkekleri dış ortama, kamusal alana yönlendirmektedir. Bu durum ise kadınlar ve erkeklerin istek ve ilgi duydukları alanların farklılaşmasına neden olabilmektedir. Kadınlar, ev içi alan ile sorumlu tutulduğu için eğitim, sosyalleşme, çalışma hayatı gibi alanlarda yeterli düzeyde yer alamamaktadır. Her alanda kadın-erkek fırsat eşitsizliği durumu ortaya çıkmaktadır. Bu noktada ise bu soruna bir çözüm arayışı/mücadelesi olarak “Feminizm” kavramı karşımıza çıkmaktadır.

Feminizm, Latince kadın anlamında kullanılan “Femine” kelimesinden türemiştir. Bu yüzden kadınlar ile ilgili olan her şey olarak bilinmektedir. Genel anlamda ise kadın-erkek fırsat eşitliğini her alanda sağlamaya yönelik verilen mücadelenin adıdır. Kadınların, yalnızca cinsiyetlerden dolayı baskı, ezilmişlik, ayrımcılık gibi her türlü zorluklarını inceleyen bir bilim alanıdır. Feminizm ideolojisi, 18. yüzyılda İngiltere’de ortaya çıkmıştır. Temel bakış açısı; erkek egemenliğini sorgulamak, kadın-erkek eşitsizliğinin önüne geçmek ve erkek merkezli toplumsal düzeni değiştirebilmektir. Toplumsal cinsiyet odaklı yapılan bu çalışmada feminizm kavramını incelemek, Uluslararası İlişkiler ve dış politika alanında toplumsal cinsiyet konusunu ele almak açısından oldukça önemlidir. Çünkü, Uluslararası politikanın ve küresel sistemin tam anlamıyla analiz edilebilmesi için bu alanda içselleşen toplumsal cinsiyet ve feminizmin incelenmesi gerekmektedir.

Feminist uluslararası ilişkiler, çalışmalarının temel amacı kadını nesne konumundan özne konuma getirmektir. Kadının, uluslararası ilişkilerdeki varlığını kabul ettirmektir. İncelenen çalışmalar, yapılan analizler sonucunda dış politikada ve Uluslararası ilişkilerde toplumsal cinsiyetin etkisi açıkça görülmektedir. Ataerkil zihniyetin sonucu olarak kadınların siyasette yer alması engellenmektedir. Çünkü toplumsal cinsiyetçi yaklaşıma göre siyaset-politika alanı “erkek işi” olarak kabul edilmektedir. Kadınlar, erkeklere göre daha ılımlı, uysal, naif bir karakteristik yapıya sahip oldukları düşüncesi doğrultusunda bu alana uygun görülmemektedir. Kadınlar tarih boyunca cinsiyet ayrımcılığına maruz kalmıştır. Erkeklere göre daha alt konumda görülmüş, daha az hak ve fırsata sahip olmuştur.

Çalışmanın hipotezini ve genel çerçevesini oluşturan, dış politika ve toplumsal cinsiyet ilişkisi mevcut küresel politika içerisinde kadın olmaya dair birçok bağlamda değerlendirilmiştir. Politika alanında artan toplumsal cinsiyet eşitsizliği sorunu, kadınların temsil sayılarının düşüklüğü, kadınların bu alanın dışında tutulma sebepleri; milliyetçilik, insan hakları, siyaset gibi önemli olgular üzerinden açıklanmaktadır. Bu olgular, bu alanda yaşanan eşitsizliklerin temel sebeplerini oluşturmaktadır.

Çalışmalar göstermektedir ki Uluslararası ilişkiler ve dış politikada görülen toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin birçok sosyal ve kültürel alt yapısı bulunmaktadır. Toplumdan topluma değişkenlik gösterebilse de genel kabuller hep aynıdır: “Kadınların yeri evi’dir”. Politika, siyaset, iktidar gibi önemli alanlarda erkeklerin yer alması gerektiği düşüncesi hâkimdir. Devlet, toplumsal cinsiyet alanında yaşanan gelişmelere oldukça direnç gösteren bir kurumdur. Devletlerin, meclisteki kadın milletvekili oranlarına veya kadın diplomat oranlarına bakıldığında temsil sayılarının oldukça düşük olduğu görülmektedir. Dünya genelinde bütün devletler bu şekildedir. Erkek egemen bir ideoloji benimsenmiştir. Ancak, artık mevcut bu düzenin değişmesi gerekmektedir. Politika alanı erkek hegemonyasından çıkarılmalı ve kadınlar da bu alana dahil edilmelidir.

Dünyanın her tarafında kadınlara yönelik şiddet, ayrımcılık, yalnızlaştırma politikaları ciddi sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Bu sorunlara çözüm olarak kadın siyasetçilere ve politikacılara önemli görevler düşmektedir. Sorunların çözümünde kadın politikacıların erkek politikacılara göre daha etkili ve başarılı bir süreç yönetebilecekleri ön görülmektedir. Çünkü kadın ve erkek politikacıların çözüm süreçlerine bakıldığında kadın politikacıların daha başarılı olduğu ve daha çözüm odaklı çalışmalar yaptıkları görülmektedir. Birçok toplumsal sorunu kadın politikacılar daha çözümçül yaklaşmakta ve daha iyi yönetmektedir.

Kadın politikacıların, toplumsal sorunların çözüm sürecini erkeklere göre daha iyi yönettiğini öne sürmemizi sağlayan en önemli örnek: yakın tarihte tüm dünyada yaşanan “küresel salgın” olarak kabul edilen Covid-19 hastalığı sürecini kontrollü ve daha yapıcı yöneten Almanya, Yeni Zelanda ve Tayvan gibi ülkelerin kadın liderlere sahip olmasıdır. Bununla birlikte terör, kadın sorunları, şiddet, salgın gibi önemli toplumsal sorunlarda kadın politikacıların daha yapıcı ve onarıcı yol izledikleri görülmektedir.

Erkek egemenliğin hakim olduğu bir alanda kadınların başarılı bir politika yürütmesi oldukça güç bir durumdur. Kadın politikacıların, çoğunluğu erkeklerin olduğu alanda varlıklarını gösterebilmek için büyük uğraşlar verdiğini görmekteyiz. “Margaret Thatcher, Hillary Clinton, Angela Merkel” gibi kadın liderler bu alanda seslerini duyurabilmek için “maskülen bir duruş” sergilemek zorunda kalmıştır. Toplumsal cinsiyetçi bakış açısının değışmesi gerekmektedir. Kadınlar, çoğunluğu erkeklerin olduğu bir alanda dahi “kadın gibi” yani kendi cinsiyetlerine özgü bir tavır takınmalıdır. Başarılı olmanın yolu maskülen olmaktan geçmemelidir.

Tüm dünyada mevcut olan “eril hegemonya” düzeninin değışmesi için ülkelerin toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı politikalar uygulaması gerekmektedir. Cinsiyet eşitliği, aynı zamanda insan hakları ve adaletin sağlanması noktasında oldukça önemlidir. Ancak, hala daha günümüzde toplumsal cinsiyet eşitliği istenilen düzeye ulaşmamıştır. BM-IPU’nun hazırladığı “Küresel Cinsiyet Eşitsizliği 2020” raporuna verileri bu durumu kanıtlamaktadır. Cinsiyet eşitliğini sağlandığı listede en iyi üç ülke İzlanda, Norveç ve Finlandiya olurken 153 ülkenin yer aldığı sıralamada Türkiye 130. sıradır. Bu sonuç ülkemizin toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması konusunda çok geride olduğunu göstermektedir. Yine son verilere bakıldığında Küresel politikada kadın oranı %24,9 iken, Dünya üzerinde yalnızca 21 ülkede Hükümet veya Devlet Başkanın kadın olduğu görülmektedir. Bütün veriler, geçmişten bugüne kadınların varlıklarını gösterebilmek adına verdikleri mücadelenin son bulmadığını ve mücadeleye devam etmek zorunda olduklarını bizlere göstermektedir.

Dünya genelinde hüküm süren erkek egemen rejimin değışebilmesi için, önemli adımlar atılması gereklidir. Kadınlara oy hakkı, eğitim hakkı, çalışma hakkı vermekle sorunların çözülmesi mümkün değildir. Şimdiye kadar verilen bu haklar, zaten insan hakları doğrultusunda verilmesi gerekli haklardır. Daha kalıcı ve etkili çözümler üretilmelidir. Ataerkil zihniyetin, cinsiyetçi yaklaşımlarına son verilmesi gerekmektedir. Devletler, toplumsal cinsiyete duyarlı yaklaşımlar sergilemelidir. Toplumsal ve siyasal alanda cinsiyetler arasında oluşan eşitsizliklere son verilmelidir. Geçmişten bugüne gelen bu bakış açısı hem kadınlara hem de erkeklere zarar vermektedir. Kadınların siyaset alanının dışında tutulmasına son vermek belki de devletlerin politika uygulama noktasında yeni bakış açılarına duyulan ihtiyacı karşılayacaktır.

Kadınların siyaset ve politikaya katılımlarını arttırabilmek için öncelikle bazı politikalar geliştirilmelidir. Örneğin; kadınların eğitim düzeyleri yükseltilmeli, siyasal ve hukuksal yeni düzenlemeler getirilmeli, kadınların sorumluluğunda olarak kabul edilen ev içi yüklerinin azaltılabilmesi için yeterli sayıda kreşler açılmalı, kadınların üretim faaliyetlerine katılımları kolaylaştırılmalıdır. Ancak en önemlisi ise toplum eğitim düzeyi yükseltilmelidir. Bu durum insanları toplumsal cinsiyetçi bakış açısından uzaklaştıracaktır. Eşitlikçi, özgür, bağımsız ve barışçıl değerleri benimsemelerini sağlayacaktır.

Siyasette önemli adımlar atabilmek ise kadın kotası uygulaması ile mümkündür. Yasalar ile kadınların lehine gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Küresel cinsiyet eşitliği raporu verilerinden de anlaşıldığı üzere ülkemiz bu konuda oldukça kötü bir durumdadır. Türkiye'nin gelişmesi, çağdaş ve uygarlık seviyesini yükseltmesi, refah bir devlet olabilmesi ve en önemlisi uluslararası politikada daha etkili olabilmesi için toplumsal cinsiyetçi bakış açısını değiştirmesi gerekmektedir. Küresel politikada olduğu gibi ülkemizde de kadın milletvekili ve kadın diplomat sayısı oldukça düşüktür. Uluslararası ilişkilerde barışçıl ve çözümcü bir duruş sergileyebilmek için kadın politikacı sayısı arttırılmalıdır. Bunun en temel noktası ise hükümetin toplumsal cinsiyete duyarlı politika uygulaması mümkündür.

Uluslararası ilişkiler alanına 1980'lerde feminist yaklaşımların dahil olması ile birlikte geleneksel zihniyetçi yaklaşımlar sorgulanmış ve alan yani bakış açısı sunulmuştur. Feminizm, her alanda olduğu gibi uluslararası alanda da kadının konumunu sorgulayarak önemli gelişmelerin yaşanmasına katkıda bulunmuştur. Uluslararası politikanın eril yapısı karşısında ayakta durabilmek çok zor olsa da yine de kadınlar politikanın göz ardı edilemez önemli aktörleridir. Günümüzde her ne kadar temsil sayıları düşük olsa da kadınlar politikada önemli kazanımlar elde etmiştir. Bu anlamda en büyük katkı elbette ki feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımına aittir.

KAYNAKÇA

MAKALELER

- Akın, A.(2007). “Toplumsal Cinsiyet (Gender) Ayırıcılığı ve Sağlık”, *Toplum Hekimliği Bülteni*, Cilt: 26 Sayı:2,1-9.
- Aktaş, G. (2013). “Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak”. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* Cilt: 30 Sayı: 1, 53-72.
- Ataman, H. (2008). “Eğitim Hakkı ve İnsan Hakları Eğitimi”. *İnsan Hakları Gündemi Derneği*, 1-98.
- Ataman, M. (2009). “Feminizm: Geleneksel Uluslararası İlişkiler Teorilerine Alternatif Yaklaşımlar Demeti” . *Alternatif Politika*, Cilt. 1, Sayı. 1, , 1- 41.
- Aydın, M. (1996). “Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz”. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 51, Sayı: 1, 71-114.
- Bal, M. D. (2014). “Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Genel Bakış”. *KASHED: 1(1)*, 15-28.
- Bener. Ö. G. (2011). “Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerini Çerçevesinde Aile İçi Yaşamı Algılama Biçimleri”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* 15(3),157-171.
- Berktaş, F. (2004). “Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye”. *Sivil Toplum ve Demokrasi Konferansları Yazıları*, No:7 (s. 1-30). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi.
- Bitmez, M. N. (2019). “İnsan Hakları ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bağlamında Türkiye’de Kadına Yönelik Sosyal Politikalar”. *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, Sayı. 4, 53-80.
- Blanchard, E. M. (2003). “Gender, International Relations, and the Development of Feminist Security Theory”. *Chicago Journals* 28, No.4, 1289-1312.

- Çakır, S. (2008). “Kapitalizm ve Patriyarkaya Karşı: Sosyalist Feminizm”. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 185-196.
- Demirbilek, S. (2007). “Cinsiyet Ayrımcılığının Sosyolojik Açıdan İncelenmesi”. *Finans Politik&Ekonomik Yorumlar Dergisi, Cilt: 44 Sayı:511*, 13-26.
- Dinçkol, B. (2005). “Kadın-Erkek Eşitliği İçin Pozitif Ayrımcılık”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 4(8)*, 101-118.
- Donovan, J. (2006). “Feminist Theory”. *The Continuum International Publishing*, 1-30.
- Ecevit, Y. (2003). “Toplumsal Cinsiyetle Yoksulluk İlişkisi Nasıl Kurulabilir? Bu İlişki Nasıl Çatışabilir?”, *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 25 (4), 83-88.
- Eken, M. E. (2014). “Feminizm, Maskülinite ve Uluslararası İlişkiler Teorisi: Uluslararası Siyasetin Toplumsal Cinsiyeti”. *İletişim Yayınları*, 443-491.
- Ercan, A. Ö.-P. (2018). “Uluslararası Güvenliği Yeniden Düşünmek: Uluslararası İlişkiler Disiplininde Feminist Eleştiriler”. *Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 13, Sayı 59*, 19-31.
- Erdoğan, D. (2013). “Toplumsal Cinsiyet ve İktidar”. *Ankara:Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Yüksek Lisans Programı*, 1-29.
- Erdoğan, D. (2014). “Feminist Kuramlar: Marksist ve Sosyalist Feminizm”. *Ankara:Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Yüksek Lisans Programı*, 1-20.
- Erzen, M. Ü. (2019). “Siyasette Cinsiyet Eşitsizliği”. *Asya Studies-Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, No: 8*, 21-32.
- Geridönmez, O. “Kadınların Oy Hakkı Mücadelesi”, *Ekmek ve Gül*, Yayınlanma Tarihi: 21.04.2017.
- Gök, C. D. (2017). “Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Bağlamında BRICS & G7 Ülkelerinin Karşılaştırılması”. *BUJSS: 10/2*, 20-32.

- Gümüőğlu, F. (2008). “Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet”. *Toplum ve Demokrasi* 2 (4), 39-50.
- Hasta, G. A. (2018). “Siyasal Katılım, Siyasal Yeterlik ve Toplumsal Cinsiyet” . *Nesne Psikoloji Dergisi (NPD)*, Cilt: 6 Sayı: 13, 484-516.
- İçli, G. (2017). “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Küreselleşme”. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 133-143.
- İleri, Ü. (2016). “Sosyal Politikalarda Kadın ve Cinsiyet Ayrımcılığı İle İlgili Başlıca Uluslararası ve Ulusal Hukuki Düzenlemeler”. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, Cilt: 5, Yıl: 5, Sayı: 12 , 128-153.
- Kolay, H. (2015). “Kadın Hareketlerinin Süreçleri, Talepleri ve Kazanımları”, *EMO Kadın Bülteni*, Sayı: 3, 1-11.
- Koyuncu, Ö. T. (2010). “Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı: Temelleri, Gelişimi, Katkı ve Sorunları”. *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 7, Sayı 26, 3-24.
- Kozlu, D. (2009). “Modernizm Sonrası Hareket İçinde Kadının Yeri”. *SDÜ Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi*, 1-15.
- Kuyaksil, A. (2009). “Türk Anayasalarında Kadın Hakları ve Gelişimi”. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 11, 328-352.
- Oruç, S. B.-İ. (2010). “Türkiye’de ve Yazılı Basında Kadın Yöneticiler”. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 10/ Sayı: 1, 17-38.
- Öğrekçi, B. A.-S. (2017). "Tarihsel Süreçte Kadının Gelişimi ve Ekonomideki Rolü: Toplayıcı Kadından Günümüz Kadınına Dönüşüm". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi* 17 (1), 27-70.
- Özdemir, Ö. (2017). “İki Sistemli Kuram Olarak Sosyalist Feminizm”. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 397-414.
- Özbudun, S. “Kadınların Başkaldırı Tarihi veya Önce Kadınları Vurun”, *Sanat ve Toplum*, Erişim Tarihi: 13.03.2019.

- Özlük, F. D. (2016). “Feminist Uluslararası İlişkiler ve Uluslararası İlişkiler Eleştirisi: Cinsiyet, Devlet ve Güvenlik”. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi Sayı: 32*, 53-70.
- Pettman, J. J. (2004). “Feminist International Relations After 9/11”. *The Brown Journal of World Affairs, Cilt 10, No. 2*.
- Pınarcıoğlu, Ş. N. (2017). “Eril Siyasette Kadın Temsili (Mi?)”, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, Cilt 7, Sayı 1/1*, 12-24.
- Rottem, G. H. (2004). “Gender Identity and the Subject of Security”. *Security Dialogue, Sayı: 35, No: 2*, 155-171.
- Rumelili, R. S. (2018). “Diplomaside Kadın ve Egemen Maskülenlik: Değişen Normlar ve Pratikler”. *Uluslararası İlişkiler, Cilt 15, Sayı 57*, 3-18.
- Sancar, S. (2011). “Türkiye’de Kadın Hareketinin Politığı: Tarihsel Bağlam”, *Politik Gündem ve Özgünlükler. Kasaum*, 53-109.
- Sezgin, A. (2016). “Kavramsal Olarak Feminizm, Toplumsal Cinsiyet ve Devlet Üzerine Yaklaşımlar”, *Minerva Dergisi, Sayı 3*, 1-45.
- Sumbas, A. , “Kadın ve Siyaset”. *KA- DER Yayınları*, Erişim tarihi: 04.04.2020,1-13.
- Taş, G. (2016). “Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi”, *Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri . Akademik Hassasiyetler*, 163-175.
- Terzi, E. G. (2015). “Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Politik Söylem: 1989- 2011 Yılları Arası Hükümet Programlarında Aile ve Kadınlar”. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi Cilt: 18 Sayı: 2*, 145-176.
- Tickner, J. A. (1999). “Searching for the Princess? Feminist Perspectives in International Relations”. *Harvard International Review, Cilt 21, Sayı 4*, 44-48.
- UNDP. *Gender Equality: Evaluatiin of Gender Mainstreaming in UNDP, 2006*. 1-91.
- Vatandaş, C. (2007). “Toplumsal Cinsiyet ve Rollerinin Algılanışı”. *Sosyoloji Konferansları, Sayı: 35*, 29-56.

- Yeter, E. (2015). “Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadının Özneliği ve Din”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15 (2), 189- 210.
- Zalewski, M. (1995). “Well, What is the Feminist Perspective on Bosnia”. (Akt: Çiğdem Aydın Koyuncu, *Uluslararası İlişkiler Kuramları- II....* ,96), *Interational Aff airs, Cilt 72, Sayı 2*, 339-356.

KİTAPLAR

- Arat, N. (2010). *Feminizmin ABC'si*. Ankara: Say Yayınları.
- Beavoir, D. S.(1993). *Kadın “İki Cins” 2 Evlilik Çağı*, İstanbul, Payel.
- Başak, S. (2013). *Toplumsal Cinsiyet*. (Ed.. İ. Beşirli içinde), *Soyoloji'ye Giriş* (s. 211- 243). Ankara : Grafiker Yayınları.
- Bener, G. G. (2016). *Dünya'da Kadın Sorunları*. (Ed. F. Aydın içinde), *Günümüz Dünya Sorunları*(s. 272-323). Ankara: Pegem Akademi.
- Berktaş, F. (2011). *Feminist Teoride Açılımlar*, Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Büyükkantarcıoğlu, N. (2009). *Politika Söylemi ve Cinsiyet*. (E. Yazar içinde), 35. Yıl Yazıları (s. 1-19). İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Cemiyeti, T. G. (2016). *Kadın ve Medya (Toplumsal Cinsiyet Eşitlikçi Haber Kılavuzu)*. İstanbul : Akademi Yayınları.
- Davis, N. Y. (2010). *Cinsiyet ve Millet (Çev. Ayşin Bektaş)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Enloe, C. (2003). *Muzlar, Plajlar ve Askeri Üsler Feminist Bakış Açısından Uluslararası Siyaset*, (Çev: Berna Kurt ve Ece Aydın. İstanbul, : Çitlembik Yayınları.
- Enlwistle, J. (2002) *Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet, Temel Sosyolojik Dikotominler* (çev. İlkay Şahin,İhsan Çapçioğlu), Ankara, Birleşik Yayınevi, 2002, 210-235.

- Evrin, S. (1972). *Şahsiyet Alanında Psikososyolojik Bir Kavram Olarak Rol Sorununa Giriş*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Gültekin, M. Ş.-M. (2016). *Toplumsal Cinsiyete Dayalı Politika Uygulayan Ülkelerde Kadın ve Aile (İzlanda, Finlandiya, Norveç, İsveç, Türkiye)*. İstanbul: Sekam Yayınları.
- Işık, S. N. (2007). *Toplumsal Cinsiyet ve Siyaset, Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları*, İstanbul, Sena Ofset Baskı, 2007, 57.
- J. Mitchel, A. O. (1984). *Kadın ve Eşitlik, (Çev. F. Berktaş) 3. Baskı*. Ankara: Pencere Yayınları.
- Koyuncu, A. Ç. . (2013). *Uluslararası İlişkiler Kuramları- II, 1. Baskı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Macionis, J. J. (2012). *Sosyoloji Çev. (V. Alkan)*. Ankara: Nobel Kitap.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. İstanbul: Bilim Sanat Yayınları.
- Özkırımlı, U. (2008). *Milliyetçilik Kuramları “eleştirel bir bakış”*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Pevehouse, J. S. (2015). *Uluslararası İlişkiler, (Çev. Haluk Özdemir)*. I.Baskı, New York: BB101 Yayınevi.
- Richard T. Schaefer. (2007). *Sociology*, (Akt. Suna Başak), New York, McGraw-Hill Company.
- Sancar, S. (2017). *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti “Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar.”*. Ankara: İletişim Yayınları.
- Sancar, S. (2018). *Siyasal Kararlara Katılımda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği . Türkiye’de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi*. Ankara, Türkiye: CEİD Yayınları.
- Savran, G. A. (2004). *Beden Emek Tarihi: Diyalektik Bir Feminizm İçin* . İstanbul: Kanat Yayınları.
- Saygılıgil, F. (2016). *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları*. Ankara: Dipnot Yayınları.

- Sevim, A. (2005). *Feminizm*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Söyleşiler, M. (2018). *Mutlu Toplum İnşası İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği*. İzmir: TMMOB Makina Mühendisleri Odası İzmir Şubesi.
- Sylvester, C. (2001). *Feminist International Relation An Unfinished Journey* Cambridge. Cambridge University Press.
- Turner, B. (2007). *Eşitlik*, Çev: Bahadır Sina Şener, Ankara, Dost Kitabevi.
- Üstün, İ. (2011). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Hesaba Katabiliyor muyuz?*, Ankara, 2. Baskı, Uzerler Matbaacılık.
- Vogel, L. (1990). *Marksist Teoride Kadın (Çev: Mine Öngören)* . İstanbul: 1. Baskı: Pencere Yayınları.
- Walby, S. (2011). “*Kadın ve Ulus*”. (içinde Yazar A. G. Altınay), Vatan, Millet, Kadınlar (s. 35-64). İstanbul: İletişim Yayınları.

TEZLER

- Altındal, Y. (2007). *Kadının Siyasal Katılımı Bağlamında Partilerin Kadın Kollarının Sosyolojik Açıdan Değerlendirilmesi*. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyoloji Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 1-171.
- Baş, M. M. (2011). *Avrupa Birliği'nde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Ana Plan ve Politikalara Yerleştirilmesi: Hollanda, Romanya ve Türkiye Örneklerinin İrdelenmesi (Uzmanlık Tezi)*. Ankara: T.C. BAŞBAKANLIK Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.
- Demirbaş, G. (2012). *Kadınların Mekân Algısı ve Mekânı Kullanma Biçimleri*. Edirne: Yüksek Lisans Tezi, 1-80.
- Has, H. G. (2017). *Toplumsal Cinsiyet ve Dış Politika: Türk Dış Politikasında Tansu Çiller Dönemi 1996-97*. Ankara: TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sarıer, B. (2010). *Kadın-Erkek Eşitliği Bağlamında Bağımsız Bir Kamu Denetim Kurumu: Ombudsman,Uzmanlık Tezi*. Ankara: TC Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.

Türkoğlu, E. (2015). *Uluslararası İlişkiler Kuramında Feminizm*. Konya: Yüksek Lisans Tezi, 5-18.

Yumuş, A. (2012). *Kalkınma Planları Çerçevesinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Anlayışını Ekonomik, Toplumsal ve Siyasal Boyutları (Uzmanlık Tezi)* . T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.

RAPORLAR

Avrupa Birliği Eşleştirme Projesi (2012). *Türkiye’de Çalışma Hayatında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Açılan Kapılar* . 1- 24.

KüçükBaşol, F. (2014). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasında Özel Önlem Uygulamaları: Türkiye’de Şartlı Eğitim Yardımları Örneği*. T.C Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü, 1-169.

Centrefor Gender Equality in Iceland, *Gender Equality in Iceland-Information on Gender Equality Issues in Iceland*, 2012.

Council of Europe, *Gender Mainstreaming*, Strasbourg: Council of Europe Press, 2004.

Equality and Diversity Unit, *Directorate-General for Personnel* (2018).

Kadın Sorunlarına Çözüm Arayışı Kurultayı Rapor Taslağı Kadın ve Kız Çocuklarının Eğitim ve Öğrenimi Çalışma Grubu, İstanbul, 14 –15 Haziran 2003.

Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetin Önlenmesi Projesi, *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği*, ECORYS Danışmanlık ve Mühendislik LTD. ŞTİ.

KGSM. (2000). *Kadın 2000: 21. Yüzyıl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kalkınma ve Barış (Pekin+5)*. Ankara: KGSM Yayınları.

KSGM, *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2008-2013)* , 2012.

Tan, M. (2000). *Eğitimde Kadın-Erkek Eşitliği ve Türkiye Gerçeği, Kadın- erkek Eşitliğine doğru Yürüyüş:Eğitim,Çalışma, Yaşamı, Siyaset*. İstanbul: TÜSİAD Yayınları :2000-12/290.

TBMM, *İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*, Erişim tarihi: 15.02.2020.

UNESCO. *Global Education Monitoring Report 2016*. Erişim Tarihi: 26.11.2019.

UN. *The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW)*, 1979. Erişim Tarihi: 15.01.2020.

UN, *The First World Conference on Women*, 1975. Erişim Tarihi:15.01.2020.

UN. *Vienna Declaration and Programme of Action*, 1993. Erişim Tarihi:15.01.2020.

UN. *IPU-UN Women map of Women in Politics 2020*,Erişim Tarihi:11.03.2020.

Women in National Parliaments (IPU),Erişim tarihi: 19.04.2020.

World Economic Forum (WEF), *The Global Gender Gap Report*, 2020. Erişim Tarihi:18.03.2020.

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://edsitement.neh.gov/closer-readings/declaration-sentiments-seneca-falls-conference-1848>

<https://en.unesco.org/gem-report/>

<https://www.unsystem.org/content/first-world-conference-women-1975-0>

<https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cedaw.aspx>

<https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/vienna.aspx>

<http://sanatvetoplum.org/index.php/2019/03/15/kadinlarin-baskaldiri-tarihi-veya-once-kadinlari-vurun1/>

<https://ekmekvegul.net/bellek/kadinlarin-oy-hakki-mucadelesi>

<https://www.infoplease.com/2019-current-events>

<https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2020/03/women-in-politics-map-2020>

https://www.europarl.europa.eu/RegData/publications/2018/0001/P8_PUB%282018%290001_EN.pdf

<https://tr.euronews.com/2019/12/12/hangi-ulkeleri-kadin-liderler-yoneti-yor-finlandiya-kadinlar-icin-secme-secilme-turkiye>

<https://www.weforum.org/reports/gender-gap-2020-report-100-years-pay-equality>

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50822713>

<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/kaymakam-bey-hanim-hasankeyflinin-umudu-38509510/>

https://www.hurriyet.com.tr/dunya/natoda-kadin-agirligi-artiyor-41142264?fbclid=IwAR3jynuHztKX7cLOOAHl2OEI8XMc-fzmnC7eLfk-NvL_92OW12EwkG83AFQ/

<https://www.haberturk.com/diplomasi-dunyasinda-kadinlar-1823052>

<https://tr.euronews.com/2019/08/24/canli-dunyanin-en-buyuk-ekonomilerini-bulusturan-g7-zirvesi-nde-yasananlar>

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-52292649>

<https://tr.euronews.com/2019/10/17/avrupa-birligi-toplumsal-cinsiyet-esitligi-raporu-abnin-katedecek-uzun-bir-yolu-var?fbclid=IwAR0qT8JDbUryFrPnvoDZbNKVatO1o7RbJs14GznsFD5Hqxb17sPynHi>
<https://tr.euronews.com/2019/08/24/canli-dunyanin-en-buyuk-ekonomilerini-bulusturan-g7-zirvesi-nde-yasananlar> 55Q

<https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/cem-kilic/kuresel-esitlik-icin-daha-100-yil-lazim-6108343?fbclid=IwAR0UfB-Th-yQ53Zq9eVV7-K5wc1GSE-1u19GnYbyAwk8rFid-6>
<https://tr.euronews.com/2019/08/24/canli-dunyanin-en-buyuk-ekonomilerini-bulusturan-g7-zirvesi-nde-yasananlar> Wl8elUqcQ

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Sosyolojide Toplumsal Cinsiyete İlişkin Üç Kuramsal Yaklaşım

Tablo 2: Feminist Kuramların Genel Çerçevesi

Tablo 3: Dünya’da Kadınlara Seçme ve Seçilme Hakkının Verildiği Tarihler

Tablo 4: Avrupa Parlamentosu Politik Gruplarında Cinsiyet Dağılımı

Tablo 5: Ülkere Göre Ulusal Meclislerde Kadın Oranları

Tablo 6: Küresel Cinsiyet Eşitsizliği 2020 Raporu

Tablo 7: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikalarının Dayanakları Olan Uluslararası Sözleşmeler

Tablo 8: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikalarının Dayanakları Olan Uluslararası Belgeler

GÖRSELLER LİSTESİ

Görsel 1: Elizabeth Cady Stanton’un Seneca Falls Konferansında Yayınladığı “Duygusal Bildiri” Adlı Bildiriye İmza Atan Kadınlar ve Erkekler

Görsel 2: Kadınların Oy Hakkı Mücadelesi

Görsel 3: Kadınların Başkaldırı Mücadelesi

Görsel 4: Fransız Kadınların Oy Hakkı Talebi

Görsel 5: Siyasette Kadın 2020 Haritası

Görsel 6: Dünyada Kadın Liderler

Görsel 7: BM- Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)

ÖZGEÇMİŞ

25.10.1992 tarihinde Mersin/Tarsus'ta doğdu. Orta ve lise eğitim dönemlerini Mersin'de bitirdi. 2012 yılında Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji lisans programına başladı ve Haziran 2017'de mezun oldu. Eylül 2017'de Karabük Üniversitesi Uluslararası Politik Ekonomik Anabilim Dalında Yüksek lisans programına başladı.

Karabük Üniversitesi ve Kastamonu Üniversitesi işbirliğinde düzenlenen Pedagojik Formasyon eğitimini başarıyla tamamlayarak 05.07.2017 'de sertifikasını aldı. Asoscongress tarafından 18-19-20 Mayıs tarihlerinde Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi'nde düzenlenen 2.*Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu*'nda "Din ve Gelenek Bağlamında Kadın ve Kadınlık Tartışmaları: Diyanet Hutbeler Örneği (2006-2016)" adlı bildirisini sundu. Aynı çalışma, Haziran 2017'de *Journal of History Culture and Art Research Dergisi*'nde Doç. Dr. Adem Sağır danışmanlığı ile makale olarak yayınlandı.

26-28 Ekim 2017 tarihlerinde Asoscongress tarafından Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'nde düzenlenen 3. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda "Gösteri Toplumunda Evlilik Programlarına Sosyolojik Bir Bakış: Karabük Üniversitesi Örneği" bildirisini sundu. 9-11 Şubat 2018 tarihleri arasında Şanlıurfa'da düzenlenen 2. *Uluslararası El-Ruha Sosyal Bilimler Kongresi*'nde Doç. Dr. Latif Pınar ile ortak çalışması olan "Akıllı Güç" bildirisini sundu.

Doç. Dr. Latif Pınar ile bir diğer ortak çalışması olan "Türkiye'de Protokol Eğitiminin Yetersizliği" isimli makalesi Haziran 2018'de *Akademik İncelemeler Dergisi*'nde yayınlandı. Aynı dönemde Doç. Dr. Can Kakışım ile ortak çalışması "Almanya'daki Türklerin Göç ve Entegrasyon Süreci: Birinci ve Üçüncü Kuşak Karşılaştırması" adlı makalesi Ekim 2018'de *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*'nde yayınlandı.